

30985

Т. III

1925

Кн. 4

БОГОСЛОВІА ВОЇСЛОВІА

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАННЯ

БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ — LEOPOLI

ЗМІСТ (Index)

	СТОР.
о. Др. Йосиф Сліпий — Св. Тома з Аквіну і схоластика. [Dr. Josephus Slipyj — De S. Thoma Aquinate atque theologia et philosophia scholastica]	277—308
— P. Dr. Theodosius Titus Habušcynskij OSBM. — De ucrainis S. Scripturae versionibus	309—319
— В. Цецанський — Дещо про українські і великоруські ікони. [V. Režcanskyj — De veteribus iconis ucrainis et russis]	320—326
2. Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones): Dr. B. Leib — Rome, Kiev et Byzance à la fin du XI-e siècle. (В. Заїкин). Ludwig v. Pastor — Die sixtinische Kapelle, die Stanzen und Loggien der Vatikans (о. А. Ішак). Dr. Jos. Feldmann — Schule der Philosophie. Dr. Th. Rüter — L. An. Seneca. Dr. Joh. Brinktrine — Anselm Proslogion. Dr. Theod. Rüter — Ge- meinschaft u. Wirtschaft nach ausgewählten Stücken aus den Werken des Thomas v. Aq. Dr. Jos. Weidmann — Grundwis- senschaftliche Kernfragen aus der Philosophie Johannes Rehm- kes. (о. А. Ішак). Dr. Stephan — Psalmenschlüssel (о. А. Ішак). Dr. Dom. Lindner — Die Anstellung der Hilfspriester (о. Др. В. Масцюх). Karl Richstätter — Die Herz-Jesu Verehrung des deutschen Mittelalters (о. Й. Схрейверс ЧССп.). 1. Der Katho- lizismus als Lösung grosser Menschheitsfragen, herausgegeb. v. Akad. Verein „Logos“ 2. Katholizismus u. moderne Politik. 3. Der Katholizismus als Kulturfaktor. (о. Й. Сліпий). Ph. E. Legrand — S. Jean Chrysostome (о. Й. Схрейверс ЧССп.). У відповідь (о. Й. Сліпий),	327—343
3. Вибрані питання (Analecta): Що сталося з єписк. хрестом митр. Булгака? (о. В. Толочко). Конгрес для студій орієн- тальної богословії в Любляні (о. П. Хомин).	344—348
4. Всячина—Хроніка (Varia—Chronica): Померли. — Наукові звідомлення. — Загальні збори Тов. Катехитів	349—350
5. Богословське Наукове Товариство (Societas Theologica): На фонд „Богословії“. — Пожертви для Бібліотеки. — На засіданню Ради.	350
6. Книжки і часописи (Libri et ephemerides)	351—358

Nota: „Bohoslovia“ quater in anno (praeter „Sum-
maria“ semper unum alterumve articulum latine con-
scriptum continens) prodit.

Annua subnotatio pro externis regnis 2½ Dol. am.

Litterae mittantur: „BOHOSLOVIA“

Léopol (Lemberg) Kopernik 36.

Передплачуйте „Богословію“, Львів, Коперника 36.

Передплата в краю виносить річно 2 дол. ам.

Члени Бог. Наук. Тов-а дістають „Богословію“ даром.

Прохаємо вирівнати залеглости.

о. Др. Йосиф Сліпий

В. Тома з Аквіну і схоластика

[*Dr. Josephus Slipuj* — De S. Thoma Aquinate atque theologia et philosophia scholastica ¹⁾

V. Париський університет

Alma mater в Парижі повстала коло 1200. р. Звичайно бувало так, що поодинокі вчителі збирали біля себе слухачів. Бракувало сталого осідку виспих наук. В Парижі по перший раз злучилися на острові Секвани професори і слухачі в одно тіло: Universitas magistrorum et scholarium. Вони утворили чотири виділи: теології, права, медицини і вільних мистецтв ²⁾. Сей останній факультет обнимав ширше підготовлююче знання з філософії, фізичної і математично-природописних наук та відповідав таким чином теперішнім гімназійним студіям. На перше місце вибилася богословія. Через се, що на університеті скупилися всі ділянки науки, теологія могла легко ввійти з ними в близшу лучність.

Париж здавна мав славних учителів (Абелярд, Льомбард і др.), а по новій організації став дійсними середновічними Атенами. Професорами були світські священники, але десь від 1230. р. стрічаємо і монахів, спершу на лавах слухачів, а відтак і на катедрах. Були се сини св. Домініка і св. Франціска з Ассизу. Св. Домінік поставив за ціль сво-

¹⁾ Sum. vid. Bohoslovia, f. 1—2. p. 91.

²⁾ Поп. Н. Denifle — Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400. Berlin 1885, 67 слл. На той зразок уряджено відтак університет в Оксфорді.

його чина науку і проповідь. Св. Франц мав з початку в програмі дати примір скромного життя і самовідречення, як середник проти розпаношеної виставності і життєвого переситу. А щойно пізніше, коли в його ряди почали вступати священики, стичність з образованими верствами примусила Францісканів звернути на науку бачну увагу. Обидві чини започаткували живий релігійний рух. Їх активність викликала заздрість і ремство зі сторони світського духовенства, що розсівшись їло спокійно свій хліб. Нові черці, меткі і рухливі, проповідували, сповідали по селах і містах, зате церкви світського духовенства пустіли. Лучалося не раз, що монахи загарбували собі парохіяльні права (погріб, елеопомазання і т. д.), через що викликували конфлікти, які папи розв'язували, відмежовуючи докладно компетенцію одних і других. Реакція проти мендикантів росла з дня на день; з проповідниць, людовими їдкими сатирами намагалось паралізувати їх діяльність і висмівати їхні монашій засади. Мимо того моральна сила чинів росла. Невдовзі і в Парижі на університеті, де вперше стрінулися оба закони, успіли зднати собі багато прихильників і між учениками і вчителями, ба що більше, заняти небавом домінуюче становище. Чільнійші одиниці зпоміж світського клиру вступали до монастирів і тим самим наукова творчість світського духовенства ослабала. Мендиканти, незв'язані сталим осідком — (*stabilitas loci*) як Венедиктини, вносили всюди в науку рух і виміну гадок. Загалом жебручі чини витиснули знамя свого духа на європейській культурі. Життя і наука, мистецтво і поезія кріпилися їх ідеалізмом.

Коли Домінікани мали вже катедру на університеті, то Франціскани щойно о неї добивалися. А сталося се в слідуючий спосіб: В р. 1231 вступив світський священик Александер з Гельс, проф. теології до Францісканів і в такий спосіб втиснулися вони до професорського збору. Число їх побільшалось, бо чин вибирав все найспосібніших кандидатів. Але на університеті стрінув мендикантів найсильніший спротив. Світські професори були з них невдоволені, бо з початку вони були виключними господарями на університеті, а тепер мусіли старатися, щоби не стратити більшости. Напруження можна було не раз завважити.

Коли Тома прийшов на університет, то найбільшою славою тішився там Домініканець Альберт граф Боллштедт (Bollstädt), названий Великим, і як вчений і як професор. Родився в 1193 р. в Лявінг'єн в Швабії. Правдоподібно в Падуї вступив до Домініканів, а від 1245—48 викладав в Парижі. Мав казочне знання філософічних і природописних наук. З великим зусиллям і залізною витривалістю скомпілював він увесь науковий матеріал, перечитав арабські і жидівські філософічні твори, передав їх зміст і промостив тим дорогу християнському аристотелізмови. Між тим був він від 1254—57 провінціалом Домініканів нім. провінції, викладав в Регенсбурзі, Фрибурзі і Штрассбурзі. Від 1260—62 був єпископом в Регенсбурзі, а зрікшися дієцезії, став папським легатом і проповідував хрестоносний похід. Умер 1280. р.

На студіях в Парижі познакомився Тома ще з одним дуже визначним Францісканином св. Бонавентурою, що відіграв рівнож світлу ролю в теології і церковній історії загалом. Св. Тома і св. Бонавентура то типові представники своїх чинів. Коли в Томи переважає мавстатичний спокій, безглядний критичний ум, то в Бонавентури бере верх серце. Своїм незвичайно милим поведінням зеднував він собі всіх, з ким лише стикався. До монастиря вступив він замолоду і звався Іван Фіданца (Fidanza родж. 1221. р. в Vagnonea). Коло 1242. р. прибув до Парижа на студії і за Александра з Гельс одержав бакалаврат і став другим його наслідником. Викладав до 1252. р. Мабуть в 1260. р. вибрано його генералом в чині, а Григорій X, що став папою на предложення Бонавентури, іменував його кардиналом і єпископом Альбано. Умер 1274. р. в Ліоні. В своїй творчості тримався Бонавентура традиційного напрямку т. зв. августинського¹⁾.

¹⁾ „Die in seinem ganzen Wesen gelegene Gemessenheit, bescheidene Zurückhaltung und allseitige Abgezogenheit machten Bonaventura zum Vertreter des Konservatismus. Sein tiefes, weiche — und poesievoller Frömmigkeit zuneigendes Gemüt, sein feines Verständnis für geistvolle Ausblicke und Synthesen stellten ihn ohne weiteres an die Seite Platons und Augustins“. Fr. Ehrle — Der hl. Bonaventura und seine drei Lebensaufgaben. Franz. Studien (1922), 124.

Подробиць із життя Томи знаємо дуже мало. Райнальд з Піперно був йому пів його життя товаришем, але сам не дав його життєпису. До того ціла особа Томи не мала в собі нічого такого романтичного, щоби спонукувало до писання. Ціле життя провів він в монастирських мурах, заглиблений в спекулятивних квестіях. Тому позбавлене воно верхнього блиску. В письмах знова дуже незаметно пробиваються натяки, що характеризували би його особу¹⁾. Всеж таки дещо передали нам життєписці. Коли другі товариші любили диспутовати, то Тома клав більшу вагу на уняття самої річи. Ізза мовчливости звали його німим сицилійським волом. З вдумчивістю лучилася в Томи поединчість серця. Раз, коли він, заглиблений в якесь питання, сидів у келії, прибігли товариші і закликали нагло, щоби подивився, як в городі літає віл. Тома не розбираючи, припускав, що може се якийсь незвичайний птах, вибіг як стій. Аж тут розлягся регіт. На се бистроумно відповів Тома сміхованцям, що скорше бувби повірив, що віл летить, як що монах говорить неправду.

Маломовність Томи була причиною, що вчителі і ученики уважали Тому малоспособним. Щойно на одній диспуті, якою проводив Альберт Великий, виявилася бистро і глибоко-умність Томи. Тоді мав також сказати Альберт до приявних віщі слова: „Ви звете його німим волом, але я думаю, що від його рику здуміється колись весь світ“.

Тій спокійній вдачі Аквіната товаришила ввічливість, що не позволяла ні нікого легковажити, ні кому небудь чим-небудь доскулювати²⁾.

Три роки слухав Тома Альберта Вел. Та в 1248. р. вибрався Альберт з припоручення головної ради Чина (генеральної капітули) до Кольонії, щоби оснувати там для німецької провінції університетські студії. Заприязнений Тома пішов за своїм учителем і там ще чотири роки провів на теологічних студіях.

В 1252. р. вернув Аквінат знова до Парижа, де одержав перший ступень на магістра — *Baccalaureus* і став під проводом головного професора пояснювати Сентенції Льом-

¹⁾ M. Grabmann — *Das Seelenleben des hl. Thomas v. Aquin* München 1924, 12—14.

²⁾ *Vita Guilelmi de Thoco* c. 5. Act. S. p. 666.

барда. З того часу походять „*Commentarii in 4 libros Sententiarum*“ (1253—1255) і „*De ente et essentia*“ проти Авінцеброля. Крім сего до бакалавра належало провадити *disputationes ordinariae*, які припадали щомісяця або й частійше. На тих диспутах глибоше передискутовувано якусь труднішу квестію і се тревало два дні. Першого дня бакалавр розв'язував труднощі, які йому роблено в заповідженій темі. Другого дня магістер групував увесь матеріял, закиди й аргументи, які видає в письмі звалися „*Quaestiones disputatae*“.

В часі бакалаврату Томи спір з мендикантами вибух на добре. Притокою дав страйк на університеті, що був протестом проти поведення поліції. Підчас нічного збіговища забила поліція одного слухача а кількох ранила і увязнила. Вправді негайно випущено увязнених, але не дано більше жадного задоситьучинення за порушення привилеїв університету. Професори оголосили завішення викладів. Мендиканти відмовилися від страйку, за що виключено їх з учительського збору.

Речником світських професорів станув *Guillelmus a Sancto Amore* і в письмі і слові. Боротьба розтяглася загалом проти мендикантів. Жебручих монахів прозвано предтечами Антихриста. Пішло се звідси, що при кінці XII ст. виступив онат Йоахим Фйоре (*Joachimus de Floribus*) з апокаліптичними віщуваннями. Крім Старого Завіту (тілесного — світських і жонатих людей) та Нового (клиру — як посереднього стану між плотію і духом) предсказував Йоахим ще Завіт Св. Духа, який проповідуватимуть монахи. *Gerhardus de Borgo S. Donnino* видав твори Йоахима зі вступом „*Introductorius in Evangelium aeternum*“, де каже, що якраз Франціскани сповнюють ту місію. Хоч папа Александер IV осудив ті твори, то вони дали нагоду до тяжких обвинувачень Чина мимо того, що то були блуди тільки одиниць. Вільгельм від Св. Любови видав твір „*De periculis novissimorum temporum*“, в яким нагально накинувся на мендикантів, називаючи їх антихристами, гіпокритами і мнімими святцями. Дальше опрокидує їх реґулу, спосіб життя та остерігає перед тим, що вони готові колись виповісти послух Апостольському Престолови. Їх жебрацтво, то тягар для суспільности. Жебрати з конечности ще допускатме,

але не можна з сего робити правила і нагороджувати заслугою. Справедливо кплять собі з жебрака, що може працювати — а світська влада карає його тюрмою. Наслідувати Христа значить, творити добрі діла, працювати, а не жебрати ¹⁾).

Мендиканти взялися поважно і пляново до оборони, бо се була для них боротьба на життя і смерть. На консисторії в Римі обороняв Альберт Великий. До письменної полеміки виступили Тома і Бонавентура. Аквінат видав у відповідь Вільгельмови „*Contra impugnantes Dei cultum et religionem* (1256—57)“ і зачинає словами Пс. 82, 2—5 ст.: „Боже, хто буде подібний Тобі? Не мовчи і не здержуйся, Боже. Бо ото вороги Твої зашуміли і ті, що Тебе ненавидять, піднесли голову. Проти народу Твого видумали лукаву раду і нараджувалися проти святих Твоїх. Сказали: Ходім і вигубимо їх зпоміж народів і не буде більше згадуватися імя Ізраїлеве“.

Відтак вияснює засади і обовязки монашого стану, його ціль, до якої тут стремить та переходить до закидів. Дальше рішучо виступає проти унеможливлення мендикантам студій. Через се станемо — каже Тома — неспосібними до боротьби з вретиками і ворогами правди. Монах може вчити, бо Христос вчив, і святі вчили (Григорій Назіанзенський, Василій В., Єронім, Августин, Дамаскин і др.). Коли можуть приймати ченці церковні достоїнства, то можуть сповняти і вчительський уряд. Се зовсім не противиться ні засадам, ні змаганням до совершенства.

Добровільні милостині не повинні бути тягарем для народу, бо в вони до певної міри відплатою за апостольську, душпастирську і наукову працю (с. 49).

Мендиканти віднесли моральну побіду, але мимо сего їх не хотіли прийняти до вчительського збору. Щойно папа Александер IV виступив енергічно і здусив опір. Вільгельма осуджено, кількох професорів із світського духовенства усунено, а прочим загрожено екскомунікою. По таким *dictum acerbum* Тому і Бонавентуру прийнято (1256) як надзвичайних магістрів в учительський збір. Баккалаврів представив

¹⁾ Dr. Adolf Ott — *Thomas v. Aquin und das Mendikantentum*, Freiburg 1908, ст. 23.

університет канцлєрови Нотр-Дам Гаймерікови (Heimericus), який святочно приймав їх (Sede inter doctores), даючи як відзнаки перстень і докторський бирет. В єпископській авлі розпочинав новий магістер свою самостійну діяльність вступним інавгураційним викладом (principium). Самостійний професор — magister regens — викладав св. Письмо і вів диспути — два рази до року (перед Різдом і Великоднем), які опубліковував як „Quaestiones de quolibet“. Се були дискусії на різні теми. З тої нагоди повстали і Quaestiones quodlibettales Томи (1269—74).

Звання вчительське брав Тома дуже поважно і високо його цинив. В одній розвідці (Quodlib. I, 14) питається: чиє висше завдання і значіння в церковнім життю: професора чи душпастиря? Відповідає на користь першого. Як архітект має перегляд над робітниками, так професор над душпастирською працею. Він учить, як другі мають вести апостольську працю. Нераз висказувався Аквінат про ті трудности, з якими звязане професорське звання, пишучи письма, натякає, що відпочиває на феріях, щоби відтак взятися до трудної праці. Як совісно брав Тома свій магістерський і письменський обовязок, слідно се зі вступу до „Summa theologica“. Маючи на ввазі початкуючих і тих, що набули вже знання, пише свій твір, щоби зарадити методичним недомаганням і хибам дотеперішніх книжок, що накопичують непотрібні питання і не мають розумного поділу. Посвята для професорської праці, якій віддав він свій геніяльний ум і в яку вложив свою душу, зеднали йому вкоротці, мимо потайної опозиції проти мендикантів, належне признання на париськім університеті. Вільгельм Токко розповідає, що таки зараз хвалили в Томи оригінальний і самостійний виклад. Він порушував нові біжучі квестії, брався до них новим, дуже простим і стислим трактуванням, розвивав нові докази. Се очевидно займало слухачів і стягало нових. Всі гляділи на него як на учителя, в особливший спосіб просвіченого Богом. Не диво також, що з таким замилуванням виконуваний уряд так спосібного вчителя мусів зеднати йому і поважне число прихильників¹⁾. В часі першої

¹⁾ Вільгельм з Токо каже: „Erat enim novos in sua lectione movens articulos, novum modum et clarum determinandi inveniens et novas (ad-) reducens in determinationibus rationes; ut nemo,

магістерії написав Тома *Quaestio disputata de veritate* (1256—59).

VI. Сучасні напрями в філософії і теології

Коли притих дещо спір ізза жебручих чинів, розгорівся натомісць новий філософсько-богословський. Можна до певної міри твердити, що продовжувався старий, лиш його підклад пересунувся з життєвого-суспільного поля на наукове. Нову боротьбу викликав приплив арабської філософічної літератури з Іспанії. В Європі Аристотель був відомий тільки з логіки і то нецілої (категорії і суди). Тон у філософії надавав Плятон, якого в теології примінив св. Августин. В XII ст. принесли Араби цілого Аристотеля. Вправді як Араби, так і Жиди переводили Стагірита з грецького оригіналу, але вкладали нераз в текст свій змісл. Арабська філософія мала визначних представників. В IX і X ст. заступали її Alkindi, Alfarabi і Avencebrol (*Fons vitae*), в XI Avicenna і в XII Ibn Roschd або Averroës († 1198) з Кордови, коментатор Аристотеля. Сі два останні — Авіценна і Аверроес в латинських перекладах були найпопулярніші між християнськими теологами. А знова перекладами арабських писем, головно Аристотеля, на латинське занималися Dominicus Gundissalinus, Johannes Hispanus, вихрещений Жид і Gerhardus de Cremona. Осередком того руху було Толедо¹⁾. Перший в Парижі, що запізнався з арабською літературою, був Guillelmus Alvernus Parisiensis.

Щойно в XIII ст. (подекуди і в XII) пробовано перекладати Аристотеля з грецького на латинське, і так Robert Grosseteste, єпископ в Лінкольн і Домініканець Guillelmus de Möerbeke († 1286). Над перекладами трудилася сицилійська школа, де византійський вплив і живі зносини ще найдовше тревали²⁾. Знані в імена Henricus Aristippus (XII ст.)

qui ipsum audisset nova docere et novis rationibus dubia definire, dubitaret, quod eum Deus novi luminis radiis illustrasset, qui statim tam certi coepisset esse iudicii, ut non dubitaret, novas opiniones docere et scribere, quas Deus dignatus esset noviter inspirare“. Act. Sanct. I. Mar. 661, Vita S. Thomae — n. 15.

¹⁾ Поп. M. Grabmann — *Forschungen über die lateinischen Aristotelesübersetzungen. Beiträge zur Geschichte des Mittelalters*, Bd. XVII, 5—6. Münster 1916.

²⁾ Grabmann — *Gesch. d. Schol. Meth.* II, 64—80 Bäumker — *Platonismus*, 22 сл.

і Bartholomäus de Messina (XIII ст.) і ще кількох. Стагірит станув з цілим Органон (льоґ., фізика, метаф., псих., етика і політ.) перед схолястами.

Знання мимохіть поширилося, але новий аристотелівський систем поставив середновічним вченим велике і тяжке завдання — як погодити його з християнською наукою. На поле змагань виступили париські борці в трьох лавах: найчисленніший, консервативний августинізм, відтак латинські авверроїсти і найслабші числом, а найсильніші умом — християнські аристотеліки.

1. Августинізм. Загал теологів і філософів і світських і монахів, і то обох чинів, вихований на Августині, річ самозрозуміла, був перенятий наукою гіппонського єпископа і стояв під його могучим впливом. Традиційну августинську теологію переняли Франціскани від своїх вождів Александра з Гельс і Бонавентури. Ще й до того теолоґи-монахи були більше звязані традицією, як світські, що могли слухати викладів в сего або иншого магістра. Зі світського клиру найчільнішим приклонником августинізму був Henricus Gandavensis († 1293).

Головною цією августинізму є його теорія пізнання. Наші поняття абстрактні не походять з реального світа — з вражінь, зображінь, але вони є дані чоловікови Богом. Під впливом просвічення вічної правди пізнаємо Бога. Творити отже поняття може чоловік тільки під впливом божого просвітління. Вправді під напором аристотелізму приймали августиністи, що до деяких понять доходить чоловік розумом зі зміслових вражінь — але не до всіх. Так вчив Бонавентура, додаючи однак, що звязь між поняттями (заключення) пізнає чоловік через просвічення *ab exemplaritate in arte aeterna, secundum quam res habent aptitudinem et habitudinem ad invicem sec. illius aeternae artis repraesentationem*¹⁾.

Дальше приймав августинізм *rationes seminales*, зародкові форми. Кожда річ складається з матерії і форми. Матерія є стала, форми міняються. Після августиністів не

¹⁾ *Itenerarium mentis in deum* с. 3. н. 3. (Quaracchi). T. V, 304 ab.

творються вони з нічого, але містяться як активні потенції в матерії¹⁾.

Духові субстанції складаються рівнож як і матеріальні з матерії і форми. В теології держалися Августина, згл. Льомбарда, що оперся на Августина узгляднюючи аристотелівську термінольоґію. До Стаґирита відносилися з недовірям якраз задля арабських і жидівських домішок і не диво, що неґативно ставилися до його філософії. Заборонено викладати його твори у Францісканів і Домініканів. Останні знесли навіть в наслідок сего філософічні студії.

2. Аверроїсти. Коли професори теології — августиністи заняли вороже становище до аверроїстичного аристотелізму і Аристотеля загалом, то виділ артистів (учителі 7-и вільних мистецтв) поставився до аверроїзму дуже прихильно і то так далеко, що держався аверроїстичного пояснення Аристотеля навіть в тих точках, що зовсім противилися вірі. Провід дали Сіже з Брабанту (Siger de Brabant) і Боегій Дакус (Boëtius Dacus) з Данії. Сіже здобув собі вскорі великий розголос у сучасників. Головним його твором були *Quaestiones de anima intellectiva*, написані 1270. р. Коли противники його поборювали і власть церковна (архієп. Стефан Tempier 1270) осудила, він удався на папський двір в Orvieto, де однак небавом замордував його власний секретар.

Сіже йшов за Аристотелем і Аверроесом безкритично. а) Головним його блудом була наука про подвійну правду. З одної сторони бачив Сіже правди віри, з другої зовсім противні тези аверроїзму. Замість старатися погодити якось ті противности зі собою, він справу рішав радикально: Може щось бути правдивим в теології, а ложним в філософії і на відворот. Тут виходить на верх знова раціоналістичний напрям, який покутував від давна в умах деяких філософів і теологів²⁾.

¹⁾ „Cum satis constet, rationem seminalem esse potentiam activam, inditam materiae; et illam potentiam activam constet esse essentiam formae, cum ex ea fiat forma mediante operatione naturae, quae non producit aliquid ex nihilo. Bonaventura In II. d. 18. a. l. q. 3. t. II. 440 ab.

²⁾ З пізнійших (XIV ст.) прихильників аверроїзму треба назвати Johannes de Jandun і Johannes Baconthorp, а противника Raymundus Lullus.

б) Світ сотворений Богом, але посередно через духів. Бог як чистий дух міг сотворити тільки духів, а найнижчий з них матерію. Між чистим духом і матерією нема звязи, тому Бог не може пізнавати світа і ним займатися. З сего слідує конечно заперечення провидіння. Матерія існує вічно; в часі повстали осібняки, бо роди є вічні. Свободи волі нема, вона стоїть під впливом космосу і її ділання залежне від руху звїзд. Історія культур повторюється в певних періодах.

в) Третій капітальний блуд, то монопсихізм. Аверроїсти розрізняють інтелектуальну душу (*anima intellectiva*) і вегетативно-зміслову. Умова душа є одна і тасама у всіх людей. Матерія є індивідуаційним принципом, бо душа як духовна і чиста форма не може мати більше осібняків. Вона є відділена від тіла, але при творенню судів зближується до нього і вегетативної душі. Сполука душі і тіла не є отже субстанціяльна, але переходова акцедентальна. Наслідки того очевидні. Тому, що душа умова є одна, а вегетативна смертна як і тіло — отже загалом нема безсмертності¹⁾.

Наука аверроїстів загрожувала поважно християнській вірі.

3) Аристотеліки. Як відомо, ізза арабського і жидівського перелицьовання, відносилися найповажніші париські теолоґи до Аристотеля з недовірям. Крім сего курсували під іменем Стагірита твори з ложними науками, які зовсім не були автентичні. Не диво, що провінціональний синод в Парижі під проводом архієп. Петра з Корбей (*Corbeil*) в 1210. р. заборонив читати (тільки) в Парижі Аристотелеву фізику і аверроїстичні коментарі під загрозою екскомуніки. Пять літ опісля (1215) папський легат Роберт з Курсон (*Courçon*), що уповажнений був до організування університету, потвердив старий заказ, так, що і фізики і метафізики враз із поясненнями не можна було читати. Зате дозволені були студії Аристотелевої діялектики²⁾. Такий

¹⁾ Поп. Baumgartner — *Gesch. d. Philosophie der patrist. u. schol. Zeit* — 540 сл.

²⁾ „...*Nec libri Aristotelis de naturali philosophia nec commenta legantur Parisiis publice vel secreto, et hoc sub poena excommunicationis inhibemus*“. Denifle *Chartul. Univ. Paris. I*, 70, 78—9.

стан тревав аж до 1231. р. Тоді папа Григорій IX змодифікував заборону остільки, що згадані твори Аристотеля заборонюються тільки до часу провірення і справлення їх, яке повірено осібним письмом (з 23. квітня) париському теологові Вільгельмови з Оксер (Auxerre). Хоч ще пізніше ургували се зарядження папа Інокентій IV (1245) і Урбан IV (1263), то від 1231. р. пояснювано цілого Аристотеля на університеті. Причиною було се; що глибші студії показували, що Аристотель несправедливо попав в неславу єретичного філософа. Ту гігантну працю, здобути Аристотеля для християнської теології, розпочав був Альберт Вел. Помимо того, що загальна опінія була проти філософа, то він в імя правди, рішився переглянути нову літературу, перестудювати всі аристотелівські коментарі і здати з них науковий звіт. Від 1245. р., коли став професором в Парижі, почав видавати свої пояснення до Аристотеля, чим викликав велике зацікавлення. Аристотель представився не таким, як його подали арабські коментатори і як його собі зображували, склонні до раціоналізму, париські артисти. Вслід за успіхами Альбертових трудів привернено назад у Домініканів філософічні студії (1259. р.). Та Альберт не спалив іще за собою мостів до августинізму і держався в mnogім його поглядів (*rationes seminales*, висність взаїмної любови в приміненню до Бога і т. д.). Так само в коментарях до Стагірита він не в силі був звільнитися від арабського і жиського впливу. Львина часть розпочатої праці оставалася Альбертовому ученикови — Томі.

VII. Тома в Італії

В Парижі викладав Тома до 1259. р. разом з Петром з Тарантазії (*Tarantasia*), Домініканцем і пізнійшим папою Інокентієм IV. По трьох літах учительства мусів Тома по університетським приписам уступити. Якийсь час був він проповідником. І на тім становищи вспів він здобути собі популярність. Його вченість і побожність, а при тім скромний виступ стягали багато вірних¹⁾. В проповідях його мова і стиль відмінні як на викладах. Се випливало з при-

¹⁾ *Tam reverenter audiebatur a populo, quasi sua praedicatio prodiret a Deo.* A. S. Bolland. p. 673, n. 49.

роди річи, бо проповідь не вимагав того стислого стилю і сухої льогіки, як пр. філософічні і теологічні виклади ¹⁾).

В 1259. р. на генеральній капітулі чина в Валенцієн (Valenziennes) предложив Тома плян науки для закону і тоді також запроваджено філософічні студії. Рівнож заложено місіонарську школу в Іспанії, для якої Тома зачав писати *Summa contra gentes* (1259—64). Від капітули в Валенцієн розпочинається період найбільшої письменської продуктивности Аквіната. Він переходить до Італії. Десь в 1261. р. написав *Compendium theologiae ad Reginaldum*, де дав короткий огляд богословії. Від 1261—64. перебував Тома як надвірний теолог у папи Урбана IV в Орвієто і Вітербо. Маючи більше свобідного часу до розпорядимости, скінчив *Summ-у contra Gentes*. В тім творі мав Тома на оці головно Магометан. Християнських правд треба було боронити розумом, якого речником уважали і Араби Аристотеля. Обявлення не признавали. В Суммі переходить Аквінат цілу христ. науку.

В 1261. р. Михайло Палвольт здобув Константинопіль і повалив латинське цісарство. Щоби запобічи новому хрестоносному походови, розпочав переговори з папою Урбаном IV. Справу треба було вияснити теоретично і тому поручено її Томі. Папа дав як підклад Гугона Етеріянського. З тої нагоди написав Тома „*Contra errores Graecorum*“. Рівночасно збирав він екзегетичний матеріал до св. Отців і написав *Sapientia aeterna*. В ній виложив св. Письмо (уриваючи на Євангелію Матея) дотичними патристичними цитатами.

З того часу походить Служба Пр. Євхаристії. З причини чуда в Больцано (Bolzano), де молодому священикови, що сумнівався що до присутности Христа, почала капати кров з агнця, установив папа свято Божого Тіла. Євхаристійні пісні свідчать, як сильно розвинене і ніжне було чуття у св. Томі.

Епохальне значіння мають студії Аквіната над творами філософа зі Стагири. Тома рішучо заявив, що авероістичний Аристотель не є автентичний, іно на жаль не

¹⁾ „...Mais dans la chaire de l'église devant un auditoire, comme on dit plus mêlé, son attitude est moins solennelle et sa diction moins concise moins sèche. B. Haureau — Notices et extraits de quelques manuscrits latins de la Biblioth. nationale. Paris 1892. v. IV, 79 sq.

знав сам по грецьки. Та на папським дворі познакомився він з Домініканцем-сповідником Вільгельмом з Мербеке (Moerbeke), що добре володів грецькою мовою. На просьбу Томи взявся він до дослівного перекладу аристотелівських творів і не раз помагав Томі в філософських сумнівах при відтворенню первісного змісту аристотелівського тексту. В часі тої затишної праці видав Аквінат свої переважні коментарі до *Метафізики* (12 книг), *Етики* і *Фізики*. Філософський спосіб пояснювання перевиспив авероістичний, ба навіть і Альберта Вел. Тома остався і по днесь найліпшим коментатором Аристотеля. З творчости Томи видно, як йшов він все з життям і торкався біжучих справ і питань, що свідчить про життєздатність його філософії — яка плила з глибин життя, його потреб і не була зовсім доктринерською, як дехто думав.

По Урбані IV настав Климент IV. Сей папа рівнож високо цинив Тому і предложив йому навіть єпископський престол в Неаполі, щоби він в сей спосіб міг допомогти своїй збідній родині. Але зі сльозами випросився він від сего достоїнства. Покірний вчений наче бачив, що провидіння Боже призначило йому далеко важнішу ролю на полі філософії і теології, ніж та, яку він бувби може сповнив як єпископ в малій дієцезії.

В 1265. р. настоятелі призначили його магістром в Римі в монастирі Santa Sabina. Пригноблюче вражіння зробило на Тому зруйноване і ограблене вічне місто. В Санта Сабіна зачав писати свою *Summa theologica* (1265—71). В 1267 він знова на папським дворі Климента IV в Вітербо і дальше працює над *Сумою*.

VIII. Другий побут на університеті в Парижі

(1269—1272)

Час другого побуту на париським університеті, се вершок наукової діяльности Томи, а рівночасно період найзавзятішої боротьби, яку зводив Аквінат в своїм життю.

Придушений насильно спір з монахами-жебраками вибух на ново і то так нагально, що англійський Францісканин Рогер Бекон думав, що його може порішити хиба собор або прихід антихриста. Францісканів боронили генерал закону Бонавентура і магістер Іван Пеккам (John Pechham).

Домінікани висунули Альберта Великого, але 70-літний старець відмовився і завізвано Тому з Італії, що мав вже загально признане імя.

На чолі світських священиків станули Гергард з Аббевіль (Gerhardus de Abbatisvilla в творі *Quaestiones quodlibettales*) і Микола з Лізіє (Nicolaus de Lisioux). Заатаковано знова ідеал убожества жєбручих чинів. Гергард представив мєндикантів як найбільших єґоїстів, що не Христа, але себе і свої інтереси висувають наперед: Коли Апостол каже: наслідуйте мене, як і я Христа, то жєбручі монахи парадфразують — наслідуйте нас в тїм, в чїм ми не наслідуюмо Христа. Дальше Христос много здїлав, чого не можуть наслідувати і совершенні люди.

З двома творами вирушив Тома: „*Contra doctrinam retrahentium a religione*“ і „*De perfectione vitae spiritualis*“. На ті всі напади зачинає Тома спокійно в „*De perfectione vitae spiritualis*“: Тому, що не маючи поняття про совершенство, багато пустого наторочили, хочемо забрати тут слово. Той є совершенним, хто совершенним є в любові і до тої можемо стреміти на землі. На заміт, що стан душпастирський є висший від монашого, каже Тома, що стан совершенний набирає певної основи через трівке зобовязання до того всього, що відноситься до совершенства. Парох на віки не зобовязується до душпастирства. Щодо надужить — то признає їх Аквінат, але хиба дивна булаби льогіка відкидати і осуджувати якусь річ — тому що її можна надуживати¹⁾.

Безумовно тяжший був бій з аверроїстами. Як відомо, вони опанували артистів, а ними верховодили знані вже Сїже з Брантанту²⁾ і Боетій Дакус. Віра була поважно загрожена в своїх основах. Визовом був твір Сїже, *De unitate intellectus*, де Альберта і Тому зве автор „*praecipui viri in philosophia*“ і закидує їм незрозуміння Аристотеля: „*Isti viri deficiunt ab intellectione philosophi*“. Погляд Сїже свідчить, що і на сучасників робив Тома вражіння сильної індивідуальности і глибокого ума, з яким кождий хоч не хоч мусів числитися.

¹⁾ Пор. Dr. Adolf Ott — *Thomas v. Aquin u. das Mendikantentum*, 41.

²⁾ Пор. P. Mandonnet — *Siger de Brabant et l'Averroïsme latin au XIII. siècle. Les philosophes Belges VI. Louvain 1911.*

По довгих підготовчих студіях над Стагіритом, міг Аквінат відважно ставити чоло і показати справдішнього Аристотеля. В розвідці, писаній 1268, *De unitate intellectus contra Averoistas* або *Tractatus fr. Thomae contra magistrum Sogerum de unitate intellectus*, виказує ложність монопсихізму, ба що важнійше, що філософ, на якого покликується Сіже — є якраз противної гадки. Душа є одна в чоловіці, окрема і різна у різних людях. Вона є формою тіла і принципом цілого життя. Коли не є поділений ум, тоді та сама воля у всіх — і в наслідстві — заперечення всякої індивідуальности. Сего погляду були і коментатори Авіценна і Альбазель — тільки Аверроес зіпсував науку філософа. При кінці слідне обурення в словах Томи: „То є наше опрокинення згаданого блуду. Воно не спирається на документі віри, але на ході гадок і висказах самого філософа. Коли отже хтось, що чванливо вповає на свою мниму вченість і хоче щось завважити проти наших виводів, то не повинен сього робити по закутках і перед хлопчиками, що є зовсім безкритичні в таких річах. Радше хай напише щось проти нашого твору, коли справді має відвагу. Він знайде певно не тільки найменшого між всіми мене, але много інших правдолюбів, що виступлять проти його блудів і докажуть йому незнайство (незнання)“¹⁾.

З того часу (1270) походить другий полемічний твір „*De aeternitate mundi contra murmurantes*“. Того самого року (1270) видав Сіже „*De anima intellectiva*“. З виділу артистів ставув по стороні Аквіната Петро з Овернь (*Auvergne* — *Petrus Alvernus*) і з часом опінія зачала перехилюватися на бік аристотеліків. Спір скінчився тим, що архієп. париський Стефан Тампіє (*Tempier*) осудив на синоді аверроїзм в 13 тезах — передусім монопсихізм. Погребання аверроїзму се безсмертна заслуга Томи.

Без передишки після побіди над аверроїстами розпочався новий нерівний бій в нутрі побідників. Вістря звернено проти Томи, бо августиністи не вдоволялися осудженням аверроїстів. Вони йшли дальше і хотіли знищити загалом аристотелівський напрям. Тома ясно і недвозначно стояв на аристотелівських основах; його *Summa theologica* видніла

¹⁾ оп. 15. с. 7.

одинцем в філософській і теологічній літературі. Невдоволення з нового напрямку поширилося і його виявили всі консервативні августиністи, світські священники — теологи, Франціскани і Домінікани під проводом Роберта Кільвардбі (Kilwardby) бувшого окефордського професора і англійського провінціала. Для них альфою і омегою був Августин. І св. Тома високо цинив гіппонського єпископа, але Аристотель був для нього фундаментом в філософській і теологічній спекуляції.

Почалася дискусія про єдність субстанціональної форми в чоловіці. Аквінат твердив, що душа є одинокою формою тіла, принципом вегетативного і умового життя (S. Th. I. 9. 76 a. 6—7). Протівно Франціскани приймали дві, одну — форму тіла, а другу цілого чоловіка — душу. Розбіжність в поглядах між Томою і Францісканами була вже передше. Але лагідний і згідливий Бонавентура не допуслав ніколи до острих виступів. Положення змінилося. На університеті проводив Францісканами горячий і войовничий Джон Пеккам. Він викладав рівночасно з Томою і нераз доскулював йому в промовах і диспутах. Але Аквінат ніколи не дався вивести з рівноваги і свій погляд піддав під осуд париських професорів.

Закидувано дальше Аквінатови перецінювання філософії на шкоду теології. Роґер Бекон шуткував собі з Альберта і Томи, кажучи, що „молодики“ за багато присвячують уваги філософії і то в некористь богословії.

Вслід за тим перейшла 1271. р. на генеральній домініканській капітулі ухвала: „Взиваємо студентів, щоби вони менше ваги клали на філософію, а навпаки щоби пильно займалися теологією, слухаючи вважно і звичайних викладів і пояснень сентенцій. Пріори повинні вважати, щоби се старанно було бережене“¹⁾.

Так проти Томи стояв загал теологів, які ще зеднали собі архієп. париського Стефана Тампіє (Templier). Але Аквінат з великим спокоєм, покорою і самопевністю боронив свого становища. Не дався склонити і налякати ніякими людськими зглядами. Правда і аргументи були оди-

¹⁾ Endres — Tomas v. Aquin 66 сл.

ноко для него міродайними¹⁾. Ту відпорну силу найшов Тома в аристотелівській системі. Відвага постояти за правду — се шляхотна ціха Томиного характеру.

На університеті витворилася задушна для нього атмосфера; осуджені аверроїсти і розярені августиністи робили йому побут тяжким і прикрим. В 1272. р. покидає він Париж (мабуть відкликаний Чином), щоби вже більше до нього не вернути. Дарма, що париська *alma mater* домагалася від генеральної капітули його привернення.

Париська кампанія мусіла немало боліти Тому, але він мимотого ніколи не тратив рівноваги духа.

Місце Томи заняв у Парижі Fr. Romanus, прихильник августинізму.

ІХ. Останні дні Томи в Італії

По уступленню з Парижа, чин поручив Томі зорганізувати теологічні студії в італійській провінції, полишаючи йому свободний вибір осідку. На просьби Кароля з Анжу, що покликувався на неаполітанську красу природи і чудові околиці на прогульки і догідний відпочинок для студіюючих, обіцяючи при тім потрібні середники для науки, рішився Аквінат на Неаполь, з яким і так вязали його тісно любі молодечі спомини, гуманістичні студії і вступлення до монастиря. З тих часів остали ще й дотепер в Неаполі саля, де викладав Тома, і дзвінок, яким дзвонено на його виклади і Розпятий Христос в церкві св. Миколая, до якого молився о просвітління і почув ті втішаючі слова: „Thomas, bene de me scripsisti, quam recipies a me pro tuo labore mercedem? (Domine) non aliam nisi Te“.

В Неаполі продовжував він III часть Сумми. Тут нагородив його Бог просвіченнями і візіями (св. Павло поясняв йому темні місця з Ісаїї, Преч. Діва хвалила його працю і т. д.). Перепрацювання і умучення давалися в него щораз більше запримічувати. Він став ще більше вдумчивим. Вже 6. грудня 1273. р. „suspendit organa scriptionis“, а коли невідлучний його товариш Регінальд з Піперно питав його: Отче, чому кинули ви таке велике діло, що розпочали

¹⁾ „Ihn (Thomas) konnten nur sieghafte innere Gründe oder vollgültige Autorität beugen“. Fr. Ehrle — Grundsätzliches zur Charakteristik der neueren u. neuesten Scholastik 7 ст.

для просвічення світа; відповів він: Не можу більше, бо по тих візіях, які я мав, всьо що написав, видається мені тепер як полова ¹⁾).

Недовга отже діяльність судилася Томі в Італії. В 1274. р. папа Григорій X покликав його на собор до Ліону, щоби мати дорадником компетентного теолога. Послушний волі папи вибрався в дорогу, але слабе здоровля не дозволило йому доїхати на собор. По дорозі він занедужав, а що не міг виїхати на Монте-Кассіно, вступив до монастиря Цистерцієнців у Фоссануова (Fossanuova). На смертній постелі вияснявав він монахам „Пісню Пісней“. Ще й днесь в келії, яку перемінено на каплицю, є напис на стіні: „S. Thomas ut cantando moreretur et moriendo cantaret, rogatu monachorum Fossaenovae cantica canticorum exponens maioris amoris vi quam morbi ad caelum raptus“ ²⁾).

Три дні перед смертю просив Тома принести Найсв. Тайни і довго перед ними молився і коли подано св. напуття сказав зі сльезами: „Беру Тебе, викупе моєї душі, з любови до Тебе я вчився, ночами чував, багато трудився, Тебе я проповідував і про Тебе навчав, ніколи не сказав я щось проти Тебе. Не був я впертий в моїм погляді і коли я що зле сказав, піддаю се під осуд католицької Церкви, в послуху якої я пращаюсь із сим світом“ ³⁾. Умер 4. марта 1274. р., проживши несповна 50 літ. О. Регінальд, який слухав ще загальної його передсмертної сповіди, сказав, що душа його була чиста, як у невинної дитини, несплямлена життєвим брудом. Бо справді тільки хрустальна, відорвана від світа, від змислового життя душа могла так вглубитися в надприродні правди і потонути в морі надприродної ласки. Тільки непорочні, чисті серцем можуть видіти чистого Бога. Не диво, що Церков назвала його *doctor angelicus*.

З великим смутком прийняв Париж вістку про скору смерть свого геніяльного вчителя. В письмі до генеральної капітули університет, висловлюючи свій жаль, з вели-

¹⁾ „Omnia, quae scripsi, videntur mihi paleae respectu eorum, quae vidi et revelata sunt mihi“. Act. S. Boll. 711.

²⁾ Dr. M. Grabman — Die Bedeutung der kleineren Schriften des hl. Thomas v. Aquin für das geistliche Leben. Linzer Quart. (1923) 650.

³⁾ Act. S. 675.

кими похвалами згадав про свого магістра, називаючи його сонцем століття і просив о його тлінні останки, бо годиться, щоби там, де він вчився і вчив, спочило його тіло. Цистерцієнзи за всяку ціну хотіли задержати моші собі, затаюючи навіть чуда, які діялися коло них. Але по довшій вандрівці і торгах зложено кости Томи в Тулюзі у Франції.

Противно як Альберт, був Тома високого росту, дуже товстий, з лица погідний і лагідний. В поведенню був дуже милий і повдничий. Порядок дня був у нього звичайний. Рано правив Службу Б., слухав другу, по сніданню студював або диктував писцям. По тім хор, обід, відпочинок і знов праця. Любов до правди зберіг через ціле життя і завдяки їй ніколи не загнався в якусь скрайність. Щойно по надумі приймав нове, яким однак ніколи не запалювався. До самої смерти остав вірним науковому званню, хоч стелилася йому нераз дорога до достоїнств. Не дався відвести від свого звання і тим, що бачив, як його сучасників і товаришів нагороджувано гідностями (Альберт став єпископом, Бонавентура і Аннібальд — други Томи, кардиналами, Петро з Тарантазії папою і т. д.). Аквінат став отже по всяк час зразком святого, тихого мужа науки, що із залізною послідовністю йшов за ціллю життя, вглубитися в обявлення і уняти його в наукову форму. В спорах, які зводив, поконував противників не реторичними штучками, але холодними аргументами. І хоч здавалося би, що вік Томи — то буденна, монотонна судьба вченого над книжкою — та проте він своєю творчістю глибоко врзувався в ядро церковного, суспільного і наукового життя, йому сучасного і пізніших століть.

Крім геніяльних спосібностей видно в Томи величезну наукову, філософічну і теологічну ерудицію. Знання попередніх поколінь ставив він високо і передумавши його, присвоїв собі. Тома не був так оригінальним як Плятон, Аристотель і Августин, але як систематик їх всіх перевищив. Він проаналізував їх науки, вибрав критично їх стійні погляди і зілляв в одну органічну цілість. Висока культура серця, ніжні етичні почування, щирість у відношенню до Бога і людей завершувала той сильний, благородний характер. Церква скоро приступила до його канонізації за

папи Івана XXII (18 липня 1323) а св. Пій V (1567) оголосив його вчителем Церкви.

Х. Summa theologiae і її вплив на богословію

Письменська спадщина Томи дуже багата, коли зважити ще до того, що він умер перед 50-им роком життя і був зайнятий довгий час викладами і обов'язками в Чині. Тому, що приписувано йому і чужі твори, много стоїло труду (Barbavaras, H. Denifle, Mandonnet, Grabmann і др.), щоби означити авторство поодиноких писань і праця ся ще не покінчена¹⁾.

Найзнаменитшим твором є безсумніву Сумма. Се справдішній архитвір богословської науки, на яким образувалися і ще довго будуть вчитися цілі століття. Студії над нею все запевнювали поступ теології і свідчили про високий рівень філософічного і теологічного знання. Ся безліч коментарів до неї є найкращим свідком її домінуючого становища. Творча сила Сумми показується і з того, що чим більше її студіюється, тим сильніше відчувається її глущину і красу її будови²⁾.

Хоч повстала вона не безпосередно з викладів, проте автор призначив її для студіюючих (*ad eruditionem incipientium*), щоби зарадити потребі доброго підручника. Коротким прольогом впроваджує автор читача до свого храму. Його ціль є дати систему цілої теології, тому принагідно втягає біблійні і патристичні квестії, узглядноє право, літургіку і містику.

Весь твір ділиться на три часті, кожда часть на квестії (*quaestiones*), а сі на артикули (*articuli*) з поданням на початку заголовка: *Utrum* і т. д. Форма специфічно схолястична. Найперше робить Тома закиди проти якоїсь тези,

¹⁾ Пор. пр. Fr. Pelster — *De concordantia dictorum Thomae, Gregorianum IV* (1923) 72—105 і M. Grabmann — *Hilfsmittel des Thomasstudiums aus alter Zeit. Freiburg i/Schw. 1923*, 63 сл.

²⁾ *Wie bei einem kunstvollen Gewebe die grossartige Technik sich uns erst offenbart, wenn wir das Ineinandergehen der unzähligen verschiedenfarbigen Fäden näher betrachten, so zeigt sich uns auch die geniale systematische Gestaltungskraft des Aquinaten voll und ganz dann, wenn wir die verschiedenen Elemente und Materialien, die er mit ausgleichender und zusammenfügender Hand zu einer grossen Synthese geeint hat, durch Quellenanalyse feststellen*“. M. Grabmann — *Thomas v. Aquin, Kempten-München 1920*, 163 сл.

потім дає противні рації (*Sed contra...*). Щойно слідує розв'язка артикулу і се зветься *corpus articuli*. На кінци розв'язує трудности.

Старанно оминені злишні і банальні квестії та нудні тонкості, які зачали вкратитися до творів схолястів; артикули вяжуться органічно і один з другого впливає. Ніколи не повторюється сказане, нема довгих і томлячих цитатів з інших авторів, а коли наведені, то коротко і уняті самостійно. В лагіднім тоні справляє він перестарілі думки і похибки своїх попередників. При тім „чудова ясність осяює цілість, прозорість пляну, поєднаність і наукову точність вислову, яких іще ніхто не перевищив“¹⁾. Над всіми тими ціхами царює геніяльна систематичність.

Коли Льомбард не відділив в своїх Сентенціях науки о Бозі і Пр. Тройці, науку о чеснотах і ласці порушив при воплощенню і тайнах, не упорядкував науки о ласці, то Тома, маючи се на увазі, дає свій поділ.

В I часті розводиться над Богом (істнування, єство і свійства, знання і хотіння в Бога). Дальше слідує тринітарна наука, сотворення і провидіння. Ся часть написана в 1265—1266 у Вітербо і Санта Сабіна.

II часть розпадається на дві ділянки *prima secundae* (1 II) і *secunda secundae* (2 II). Обі повстали в 1268—1272 в Парижі. В першій часті є розвинена християнська мораль: призначіння чоловіка, етичний характер вчинків, суть чесноти і гріха. *Prima secundae* кінчиться трактатом о ласці. В *secunda secundae* є представлені поодинокі чесноти (віра, надія, любов і т. д.). Життєва обсервація і глибина думки йдуть рівним кроком. Се найгеніяльнійша і найоригінальнійша часть з цілої Сумми.

III часть обнимає христологію, науку о 7-и тайнах і останніх річах. Її написав Тома в Неаполі (1272), але на жаль на тайні покаєння урвав. Доповнив її Регінальд з Піперно по коментареві до Сентенцій.

Сумма, то найбільше зрілий твір Аквіната, писаний по підготовчих студіях над Аристотелем, по вчительським

¹⁾ Fr. Diekamp — *Katholische Dogmatik I*² Münster (1917) 78. „Die Tiefe des Gedankens ist beim hl. Thomas mit der grössten Einfachheit und Kürze der Darstellung verbunden“. J. Kleutgen — *Theologie der Vorzeit IV* (1873²) 87. Pop. Scheeben I, 430.

досвіді і по довгих застанавах над тяжшими і спірними питаннями. Не диво, що неедин погляд висловлений в коментарі або иншим вчаснійшим творі (*Quaestiones disputatae*) уляг зміні або основній перерібці. Іван Капреоль, коментатор Сумми каже, що Тома „*magis digeste et ponderate locutus est in Summa, quam ultimo fecit, quam in scriptis primo confectis*“¹⁾.

На сей поступ звертали увагу вже взаранні як ученики так противники Томи в т. зв. „*Concordantiae*“²⁾.

Сила сього монументального твору лежить в спекуляції, хоч досвідна сторона (етичні і соціологічні завваги) в відношенню до тогочасних дослідів не є занедбана. Всеж таки в позитивних (передусім природописних) науках Тома стоїть позаду Альберта і Рогера Бекона.

Про вплив Томи на цілу теологію і світогляд Середно-вічча, можна вносити з творів Дантого і з тої безлічі коментарів, які повстали до Сумми. Вона, виперши Льомбарда, стала підручником богословської науки. Найважнійші пояснення написали Кастан і Франц Феррара, з новійших Бійо (*Billot*) і Янссенс (*Janssens*).

Вправді Томі не судилося діждатись плодів своєї праці, як Мойсеви оглядати обіцяну землю (бо так нагороджує Бог на землі своїх вибранців), але таки його наука мусіла з часом взяти верх.

Проти Сумми розпочався сильний і нагальний наступ³⁾. З Домініканів виступив напрасно Роберт Кільвардбі і Рихард Фітзакр (*Fitsacre*), від Францісканів Джон Пеккам, Маттей з Акваспарти († 1302), Вільгельм деля Марє (*Correctorium fratris Thomae*) і Дунс Скот, від світських Генрих з Гент († 1293) і накінець Дуранд (*Durandus a S. Portiano* † 1332). Дійшло аж так далеко, що Стефан Тампіє

¹⁾ *Johannis Capreoli — Defensiones theologiae D. Thomae Aquinatis* I. II. d. 1. q. 3. a. 1. Tours 1899, III. 87.

²⁾ *Pop. M. Grabmann — Hilfsmittel des Thomasstudiums aus alter Zeit.* Freiburg 1923, 31—56. (Sonderabdruck „*Div. Thomas* III. ser. 1. Jhg.).

³⁾ *H. Fr. Ehrle S. J. — John Peckham über den Kampf des Augustinismus und Aristotelismus in der zweiten Hälfte des XIII. Jhts,* *ZfkTh.* (1889) 172—193 і *Der Kampf um die Lehre des hl. Thomas von Aquin in den ersten fünfzig Jahren nach seinem Tod,* *ZfkTh.* (1913) 266—318. *Grabmann — Thomas v. Aquin,* 151.

осудив на париській синоді (1277) 219 тез аверроїстів, а між ними і кілька Томи (*principium individuationis*). На сю вістку, оповідає легенда, старенький Альберт мав вибратися до Парижа, щоби боронити свого ученика. Мимо того всі зусилля не могли повалити Аквіната. Як за життя його ясний і легкозрозумілий виклад заповнював битком салю, так по смерті його твори зачали зеднувати щораз більше прихильників (Гергарда з Болонії [† 1317], Бернгарда з Трілії [† 1292], Тому Суттона і др.¹⁾.

Зворот в тій боротьбі наступив зі смертю Роберта Кільвардбі (1278). Опінія домініканська стала перехилитися на противний бік. Заборонено виступати проти Томи і з часом розпочато впроваджувати Сумму до школи. Тольомей з Люкки († 1337) каже, що Тома став на париській університеті *doctor communis* та що з його поглядами годився загал магістрів. До скорого опанування теології Томою причинилася безсумніву і канонізація²⁾.

ХІ. Погляд на творчість св. Томи

Тома се вершок схолястичної спекулятивної творчости. Альберт зібрав увесь матеріал, тим уможливив своєму ученикови передумати його, упорядкувати, дати суцільний погляд і створити систему. *Doctor universalis* (пр. *In I Sent. d. XIII a. 2.*) наводить кілька гадок і тому, що предмет видається йому тяжким, не береться його рішати і полишає читачеві до вибору. А Тома йде з цілим висиленням аж до основ квестії і в найбільшій хаосі дає все свою розв'язку. Проте сливе на кождім кроці видно поступ в томістичній доктрині. Виходячи з твердих аристотелівських основ, Аквінат ішов теза за тезою і консеквентно вияснював і справляв погляди своїх попередників і сучасників.

¹⁾ Fr. Pelster S. J. — Thomas von Sutton O. Pr. — ein Oxforder Verteidiger der thomistischen Lehre. Innsbruck 1922.

G. S. André S. J. — Les Quolibeta de Bernard de Trilia, Gregorianum II (1921) 226—265.

Fr. Barth. F. Ma Xiberta — De Summa theologiae magistri Gerardi Bononiensis. Analecta Ordinis Carmelitarum, Romae 1923, 1—54.

²⁾ M. Grabmann — Die Kanonisation des hl. Thomas von Aquin in ihrer Bedeutung für die Ausbreitung und Verteidigung seiner Lehre im 14. Jht. (Divus Thomas 1923, 233—249).

Та і в філософії не йшов безкритично за Стагіритом (пр. Бог є не лише найбільшою мудрістю, але і найбільшою добротою), але в багатьох його справив і доповнив, а тим самим і посунув філософію вперед.

Найперше все відрізняв він правду від гіпотези і в її ствердженню руководився тільки доказами, а ніколи зглядами або упередженням. Однак заглиблюючися в саму річ, він старанно оминав пересадних тонкостей. На питання: чи Преч. Діва сім разів на день розважувала слова, які сказав до неї св. Симеон, коли принесла Ісуса до Храму? — відповідає іронічно.

„Ad hoc etiam respondeo, quod istud eadem facilitate contemnitur, qua dicitur, cum nullius auctoritatis robore fulciatur. Nec aestimo huiusmodi frivola esse praedicanda, ubi tanta suppetit copia praedicandi ea, quae sunt certissimae veritatis“¹⁾.

Замість давати перегляд цілого систему Аквіната, хай вистарчить кілька завваг про рішення kwestій ангельським учителем будьто спірних в сучасників, будьто непродуманих попередниками, як зразки оригінальності і глибини ума Томи.

І так ту самостійність видно найперше зовсім наглядно в теорії пізнання. Августинці держалися тези, що загальні поняття є влиті в душу чоловіка через просвічення вічної правди. Так учив св. Августин з Пльотином²⁾. Св. Тома в *Quaestio disputata de veritate* не ставиться ще в різку опозицію до пануючої традиційної думки. За се в *Summa contra gentiles* одним реченням повалює августинську гіпотезу: *Unde parvum lumen intelligibile, quod est nobis con-naturale sufficit ad nostrum intelligere*³⁾. Людське пізнання є залежне від двох чинників від 1) досвіду, який маємо з нашого внутрішнього життя і зовнішнього світа, та від 2) праці ума⁴⁾. Що отже в якийнебудь спосіб не підпадає під наші змисли і чого вони не передають розумови, се не може бути предметом нашого пізнання. Наш ум пізнає не тільки вражіння, як вчить Кант, але йде далше до самої

1) *Responsio de VI articulis ad lectorem Bisuntinum* (opusc. 11).

2) Пор. Hessen — op. c. 33.

3) c. 77.

4) *ib. i S. th. I. q. 84. a. 6.*

річи, до сути предмету ¹⁾. Як оку питомим є бачити краску і все інше, оскільки стоїть в відношенню до краски, а ухови чути тон, так умови — пізнавати буття, і то все, що стоїть у звязи з буттям ²⁾.

Колиби акт інтелекту кінчився ствердженням зміслового подразнення, себто самим вражінням, то тоді наука булаби немислима, саме ізза суб'єктивности вражінь. По-друге: щодо сеї самої річи правдиві булиби дві протирічності, бо в двох осіб можливі є протирічні вражіння того самого предмету: Смак здорового організму скаже, що мід є солодкий, в хорого — що квасний. Ріжниця між правдою і ложю зникалаби. Проте вражіння і поняття є тільки середниками, якими пізнаємо річ ³⁾. Приймаючи дійсність зовнішнього світа, легко слідує дефініція правди. Се згідність між пізнанням ума і самим предметом. Та при тім св. Тома не виключає впливу суб'єктивних чинників на акт пізнання: „...Intellectus non apprehendit res sec. modum rerum, sed sec. modum suum. Unde res materiales, quae sunt infra intellectum nostrum, simpliciori modo sunt in intellectu nostro, quam sint in seipsis“ ⁴⁾.

Перше отже, що пізнає розум, то буття ⁵⁾. Його ділить Аквінат з Аристотелем на дві головні категорії — субстанції і акциденсів. Субстанція се буття, яке існує само в собі і є підкладом ділянь і змін — такою є пр. душа. Акциденси є способами того буття.

В питанню про *universalia* Тома є уміркований реаліст. Загальні поняття існують в річах і повстають завдяки абстракції ума, що усуває всі індивідуальні ціхи. Крім того загальні поняття є в умі Божім. Поза тим Аквінат рішучо відкидає плятонівський погляд самостійного бити ідей ⁶⁾.

¹⁾ *Cognitio intellectiva penetrat usque ad essentiam rei* (S. th. 2. II. q. 8. a. 1).

²⁾ *Quum natura semper ordinetur ad unum, unius virtutis oportebit esse naturaliter unum obiectum, sicut visus colorem et auditus sonum... Igitur intellectus noster cognoscit ens et ea, quae sunt per se entis in quantum huiusmodi.* S. c. g. II. c. 83.

³⁾ S. th. I. q. 85. a. 2. c.

⁴⁾ S. th. I. q. 50. a. 2.

⁵⁾ „*Illud autem, quod primo intellectus concipit quasi notissimum, et in quo omnes conceptiones resolvit est ens.* De verit. I. a. 1.

⁶⁾ „*Universalis non sunt res subsistentes sed habent esse solum in singularibus.*“ S. c. g. I. 65.

Зі засади, що природне пізнання мусить опиратися на змислах, виходить послідовно, що Бога можна пізнати тільки з його діл, а ніколи а priori. Коли августинці приймали ще онтологічний доказ св. Анзельма, то в Томі він позбавлений основ¹⁾. На існування Бога наводить Аквінат п'ять доказів. Ряд причин зависимих від себе не може йти в нескінченість, мусить отже існувати перша причина всего, *motor immobilis*, яка все сотворила і врухомила. З того можна заключувати, що Бог є *actus purissimus*, значиться, що він не може усовершуватися²⁾.

Коли в попередніх століттях відношення віри до науки, теології до філософії не було точно відмежене і тому лучалися нераз твердження будьто заперечуючі віру, будьто недоцінюючі науку, то Тома поставив філософію і теологію як дві відрубні науки. Є правди в об'явленню, до яких не можемо дійти розумом ані їх доказати. Многі перед Томою, навіть Альберт Вел. припускали пізнання природним розумом Пр. Тройці, — Аквінат виразно заперечив ту можливість³⁾. Як з одної сторони Тома остерігає перед доказуванням догм, яких природним розумом не можна доказати, так з другої не можна догматизувати, що не є жадною догмою. Тим тільки компромітується віру⁴⁾. Об'явлення приймаємо не на основі розумового пізнання, але достовірності об'явлюючого Бога. В вірі чоловік пізнає розумом *praeambula fidei* — природні правди, на яких опирається віродостойність надприродного об'явлення. Воля наказує розумови

1) S. th. I. q. 2. a. 1. 2. S. c. g. I, 10.

2) De potentia autem non potest aliquid reduci in actum nisi per aliquod ens actu. S. th. I. q. 2. a. 3.

3) Impossibile est per rationem naturalem ad cognitionem trinitatis personarum divinarum pervenire. Qui autem probare nititur trinitatem personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. S. th. I. q. 32. a. 1.

4) „Quoad primam disceptationem duo sunt vitanda: quorum unum est ne in hac quaestione aliquid falsum asseratur, praecipue quod veritati fidei contradicat; aliud est, ne quidquid verum aliquis esse crediderit, statim velit asserere, hoc ad veritatem fidei pertinere...; quia ab infidelibus veritas fidei irridetur, cum ab aliquo simplici et fideli tamquam ad fidem pertinens proponitur aliquid quod certissimis documentis falsum esse ostenditur“. De potent. IV, 1. sed contr. 8.

признати за правду се, що говорить Бог, хоч він (розум) у пізнанню тих правд не доходить до евіденції.

Суть Бога є бути, істнувати, т. є. Бог не може не бути ¹⁾. Зі сотвореного світа не можемо пізнати ества Бога докладно. Се глибше розкриває нам обявлення. Пр. Трійцю унагляднює св. Тома за св. Августином через анальоґію з душею, її розуму і волі. Син походить від Отця через пізнання ума — як Слово (поняття). Дух Св. як любов — продукт волі, що слідує посередно з акту розуму. У теолоґів Францісканів Дух Св. тому походить від двох осіб, бо любов альтруїстична є совершенніша і висша, як любов еґоїстична. Тома перший відкинув ту рацію: „*Quod dicitur, quod sine consortio non potest esse iucunda possessio alicuius boni, locum habet, quando in una persona non invenitur perfecta bonitas; unde indiget ad plenam iucunditatis bonitatem bono alicuius alterius consociati sibi*“ ²⁾. Любов самого себе у Бога є найсовершеннішою, бо колиби Божа любов усовершувалася аж в другій особі, тоді Бог не вистарчавби сам собі і консеквентно не бувби Богом ³⁾.

Світ є сотворений з нічого і се є теолоґічно і філософічно стійне. Але що він сотворений в часі, сего не можна доказати розумом, тільки се подає нам певно обявлення ⁴⁾.

В науці про співділання Бога зі свобідною волею св. Тома не був „томістом“, значить не приймав *praemotio physica* — спонуки, якою Бог так впливає на свобідну волю, що вона рішається на бажаний Ним напрям. Але не був св. Тома також моліністом, т. є. не приймав *concursum simultaneum* — рівночасного співділання Бога з волею. Бо Аквінат виключує змогу ділання двох підпорядкованих собі причин безпосередністю осібняковою ⁵⁾. Природним рухом, що походить від внутрішнього принципу (*De ver. q. 22. a. 1.*) зн. розумом, який пізнає і волею, яка рішається, рішає питання. Ділання Боже на розум полягає в тім, що воно дає

¹⁾ S. th. I. q. 13. a. 11. ²⁾ S. th. I. q. 32. a. 1.

³⁾ Пор. Dr. Jos. Slipuj — *De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda*, Leopoli 1923, 15.

⁴⁾ S. th. I. q. 46. a. 1—2. S. c. g. II. 32—37.

⁵⁾ Гл. Dr. J. Stufler S. J. — *De Deo operante* — Oeniponti 1923, 95—97 і оцінку в »Богословії« 1924, 213—217.

чоловікови сю спосібність і піддержує її в існуванні. Так само впливає Бог на волю т. є. дає їй склонність до доброго і крім цього зовнішними умовами, вражіннями, впливами ділає на рішення. Бог предвиджує їх і укладає так, що воля рішається в тім напрямі, а не противно.

В догмі Непорочного Зачаття Тома не дав розв'язки, але в нього є вже елементи пізнішої скотівської аргументації. Марія потребувала відкуплення, як всі люди, потомки Адама. Рівнорядно з тим стоїть друге твердження, що вона не мала на своїй душі ніколи жадного гріха. Але якщо Марія не стоялаби в жаднім відношенню до первородного гріха, тоді не потребувалаби відкуплення¹⁾. З тої альтернативи вийшов побідоносно шойно Іван Дунс Скот. У Пр. Діви відкуплення не означало очищення від гріха, але *praeservatio, praeredemptio*, ухоронення перед первородним гріхом, очевидно через заслуги Христа. З огляду отже на сі заслуги Марія зачала існувати без первородного гріха в стані ласки освячуючої.

Погляд Томи на життя гордо ставить чоло старинним і модерним спробам обезцінити вартість життя. І песимізму, що бачить всюди тільки верховодство зла і тим самим брак зміслу життя, — і всім видам метеріялізму з його тезою, що життєве щастя лежить в уживанню туземних дібр, і заспокоєнню тілесних пристрастей, і блідому поглядови тих, що ціль життя бачуть в уссовершенню духової і метеріяльної культури. Після Томи життя, то можливість саморуху. Чим звершенніше життя, тим більше незалежне від зовнішнього світа і що до ціли, форми і середників життя — рости, зв'язу, чоловік. Бог є зависимий сам від себе і тому життя Його найдоскональше, Він є само життя²⁾.

Людське життя проявляється в думці — пізнанню і хотінню — любови. Через ласку освячуючу душі і обявлення пізнання і любов є уссовершені, і в позагробовім життю воно осягає найвиспу експанзію в невпиннім і вічнім огляданню безконечного і найдоскональшого і любови найгіднішого вства. Туземне життя є лише приготуванням до майбутнього, небесного щастя. То надприродне життя заслужив

¹⁾ S. th. III. q. 27. a. 2.

²⁾ S. th. I. q. 18.

нам Христос. Тайни є середниками для плекання того вишого життя ¹⁾).

В еклєзіології є Тома зависимий від св. Павла і св. Августина. Церква се містичне тіло Христа. Дух Св. оживлює його ласкою, яка проявляється на зверх в ділах. Розвіт життя (уділення ласки через тайни, навчання в вірі Христа) домогуться організації в Церкві ²⁾. Вірними управляють єпископи, єпископами папа ³⁾. Доґмат примату римського Престола поставлений в св. Томи дуже ясно і тим вплинув на утвердження сеї правди віри в слідуєчих століттях. Ідеал правління бачить він в монархії, бо одність пануючого ще найбільше є спосібна утревалити мир в державі ⁴⁾.

В доґматиці признає Аквінат поступ, але не в винаході нових правд, тільки в пізнанню обявлених. Бо обявлення не побільшується, воно те саме, яке було зі смертю останнього апостола і нині по тільки століттях. Одначе пізнання обявлених правд побільшилося. „*Quaedam explicita cognita sunt a posterioribus, quae a prioribus non cognoscantur explicite*“ ⁵⁾).

Поминаючи інші ділянки філософії і теології, годиться кинути ще оком на моральну науку ангельського вчителя. Вона оперта на біблійно-патристичній основі з узглядненням етики Аристотеля і стоїків ⁶⁾. В передмістичній добі моральна теологія була найменше оброблена і тому велике і тяжке завдання стояло перед Томою. З нього вивязався він незвичайно спосібно і найбільше самостійно. Моральна Томи то прямування до щасливости. Яко середники до тої загальної цілі є *actus humani*, які зроджує і розум і воля. Як в пізнанню великої ваги є вражіння зміслів, так в етичнім життю склонности і чуття. Їх впли-

¹⁾ S. th. 1. II. q. 110. a. 2; q. 112. a. 1; III. q. 62. a. 5. q. 65. a. 1. Поп. Grabmann — *Die Idee des Lebens in der Theologie des hl. Thomas v. Aquin.* Paderborn 1912.

²⁾ S. th. 1. II. q. 106—108. ³⁾ S. th. III. q. 8. a. 6. c.

⁴⁾ „*Optimum autem regimen multitudinis est, ut regatur per unum; quod patet ex fine regiminis, qui est pax: pax enim et unitas subditorum est finis regentis*“. S. c. g. IV., c. 76.

⁵⁾ S. th. 2. II. q. 1. a. 7. c. Поп. x. Fr. Lisowski — *Św. Tomasz z Akwinu o rozwoju dogmatów. Przegląd teologiczny* (1924) 161—174.

⁶⁾ Гл. Grabmann — *Thomas v. Aquin*, ст. 127 сл.

вови на свободні акти волі присвятив Тома 1 II. q. 22—48 Сумми, в яких уняв і найніжнійші зворушення серця.

В другій частині другої частини Сумми трактує Тома і о радах євангельських. Обширно розводиться і над дівицтвом, яке ставить висше супружа, покликуючись і на примір Христа і Матері Божої і св. Павла 1 Кор. 7, „*Virginitas autem ordinatur ad bonum animae secundum vitam contemplativam, quod est cogitare ea quae sunt Dei: coniugium autem ordinatur ad bonum corporis, quod est corporalis multiplicatio generis humani; et pertinet ad vitam activam; quia vir et mulier in matrimonio viventes necesse habent cogitare quae sunt mundi, ut patet per Apostolum, 1 Cor 7; unde indubitanter virginitas praeferenda est continentiae conjugali*“¹⁾.

В суспільній науці виходить Тома від природної засади, що чоловік є *ens sociale*. Жиючи в громаді, людина лекше може забезпечити, розвивати і усовершенувати своє життя, духову і матеріяльну культуру. Осягнення сеї ціли супонує в громаді власть, яка правилаби і порядкувалаби суспільними потребами. Се тому потрібне, бо в чоловіці є сильний нахил до еґоїзму. Як ціла натура, так з неї впливаюча потреба власти походить від Бога²⁾.

* * *

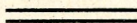
Ті заслужені признання для св. Томи не повинні однак бути перецінюванням його заслуг і спонукувати тільки до безкритичного присвоювання собі його науки, начеби вона була в Аквіната вже звершена і виключений бувби поступ і розвій пізнання природних і обявлених правд. І Томина творчість є усовершеншаєма і *Summa theologica*, хоч як знаменитий твір, є все таки дитиною свого часу, в яким треба відрізнити часове від вічного. „Ми не повинні, каже кард. Ерле, присвоювати собі здобуте знання тих великих учителів без труду, але через поважну і самостійну перерібку ту мудрість наче з себе видобути. Саме пам'ятеве вивчення їх науки допровадилоби як до скоплявлення науки загалом, так і власного ума. Сьому зарадило Боже провидіння в сеї спосіб, що обрало за закон свого ділання — *nihil*

1) S. th. 2. II. q. 102. a. 4. c.; q. 101. a. 3.

2) De regimine principum I, 1.

perfectum sub sole“¹⁾. Тому не можна собі легковажити дійсних здобутків новочасних дослідів. Р. Айкен²⁾ сказав, що Тома не осудивби цілої модерної культури. Се дійсно вчасти стійне, бо Аквінат завсіди приймав кожду правду, але тільки правду, звідкиби вона не походила, від Аристотеля, арабських чи жидівських коментаторів.

Як осудження гідним булоби отже держати ненарушену схолястику, подібно ввангельському рабови, що закопав свій талант, так прямо очайдушним булоби хотіти руйнувати і вважати її твором, що перейшов на власність історії, як пр. мистецький стиль — ту схолястику, що через тільки століть проникала церковне життя і зрослася з організмом Церкви³⁾.

1) Fr. Ehrle — Grundsätzliches zur Charakteristik der neueren und neuesten Scholastik, Freiburg im Br. 1918, 10 сл.

2) „Er (Thomas) der in seiner eigenen Zeit ein dringendes Verlangen der weltgeschichtlichen Lage, nicht ohne harte Kämpfe und Anfechtungen befriedigte, würde schwerlich sich einer Bewegung anschliessen, welche die Zeit um Jahrhunderte zurückschrauben will; er mit seiner universalen Art, die überall auf Verständigung und Ausgleichung bedacht ist, würde schwerlich eine so gewaltige Bewegung wie das moderne Kulturleben in Bausch und Bogen verwerfen und verdammen“. R. Eucken — Thomas von Aquin und Kant. Kantstudien VI (1901) 57.

3) Поп. Jos. Müller — Die Encyklik Pius X. gegen den Modernismus und Ehrhardskritik derselben. Innsbruck 1908, 17—24.

De ucrainis S. Scripturae versionibus

(Finis)

§ 3. Novum Testamentum Valentii Nehalevskij 1581. a.

Bibliographia: А. Назаревскій. Языкъ евангелія 1581. года въ переводѣ В. Негалевскаго. »Кіевскія Университетскія Извѣстія«. Кіевъ 1911.

Проф. Іван Огієнко, Новий Завіт в перекладі на українську мову Валентина Негалевського. Благодійне Видавництво »Українська автокефальна Церква«. № 44.

Viginti annos post apparitionem Evangelii Peresopnyensis, totum N. T. vertit nobilis Nehalevskij Valentius e Volynia oriundus 1581. a.

Versio haec e textu polono alicuius Martini Čechovuč, Socianorum haeresi addicto, exarata est. Nehalevskij susceperit hoc opus, sicut ipse dicit: „non propria voluntate, sed admonitus doctis, devotis, ac verbum Dei amantibus viris, qui polonam linguam minime callent et paleoslavica non intelligunt“¹⁾.

Textus huius versionis habet etiam parvas adnotationes, quae tamen aperte antitrinitariam haeresim sapiunt. Manuscriptum huius versionis conservabatur Kioviae in monasterio S. Michaelis № 421²⁾.

¹⁾ »не самъ зъ своее властное хути, а то учинилъ за намовою и напомниманемъ многихъ учонихъ, а слово Божее милующихъ людей, которые писма польского читати не умеють, а языка славенского, читаючи писмомъ рускимъ, выкладу зъ словъ его не розумеють« — Cf. А. Назаревскій, Языкъ евангелія 1581. г. І. Огієнко, Новий Завіт, ст. 70.

²⁾ Кіевскія Университетскія Извѣстія, Кіевъ 1911.

Enumeratis versionibus ucrainis antiquis S. Scripturae XVI et XVII saeculorum, meminisse oportet nuper inventi „Apostoli“ in bibliotheca monasterii PP. Basilianorum Krechoviae in Galicia ¹⁾. Manuscriptum habet 663 pag. in folio et continet Actus apostolorum, epistolas catholicas, epistolas S. Pauli cum apocrypha epistola ad Laodicenses posita post ep. ad Colossenses et Apocalipsim Ioannis. Deficiente primo folio, neque de auctore versionis neque de aetate aliquid certi scire possumus. Solum in corio tecturae impressus est annus 1581. Lingua tamen huius versionis est certe lingua ucraina vernacula XVI vel XVII saeculi.

Manuscriptum Krechoviense habuit duos correctores, qui et graecam linguam bene callebant et bulgaram et polonam. Breves adnotationes in margine ab eodem auctore procedunt.

Existentia ep. ad Laodicenses et Apocalipsis Ioannis supponunt, auctorem ad suam versionem adhibuisse aliquod exemplar, quod non potuit ad libros in ecclesia usitatos pertinere.

§ 4. Evangelia didactica

Bibliographia: К. Клайдовичъ, Библиографическое извѣстіе о Евангеліи Учительномъ 1569 г. первыми московскими типографщиками. »Сѣверный Архивъ« 1823 года. Ч. V. № 4, ст. 318—326.

Ів. Франко, Карпато-руська література. »Записки Наук. Тов. ім. Шевченка« т. XXXVII, ст. 5—6.

Памятники полемической литературы въ Западной Руси, III. (Русская Историческая Библиотека, т. XIX). Петербургъ 1903.

Учительное Евангеліе изд. Гедеономъ Балабаномъ. — Примѣчанія ст. 34—48.

Ю. И. Тиховскій, О малорусскихъ и западно-русскихъ Учительныхъ Евангеліяхъ. »Труды XII. археологическаго сѣзда«. Томъ III, ст. 335. Москва 1905.

Проф. Іван Огієнко, Мова українська була вже мовою Церкви. Нариси з історії культури життя Церкви української, ст. 14—17. — Благодійне Видавництво »Українська Автокефальна Церква« № 45.

Praeter completas versiones singulorum librorum vel partium S. Scripturae existunt adhuc versiones singularum parti-

¹⁾ Manuscriptum hoc № 190 — primus animadvertit Mgr. Dr. Josephus Vocian episcopus Luceoriensis et aux. ep. Leopoliensis. Cf. »Стара Україна« 1925 VI. p. 109—111.

coparum evangelicarum in s. d. Explanacionibus evangelicis vel „Evangelii didacticis“.

Occasionem ad huius generis versiones praebuit „*Ἐὐαγγέλιον διδακτικόν*“ Constantinopolitani patriarchae Nicephori Callisti Xanthopuli ¹⁾, in quo singulas pericopas evangelicas tam dominicas quam festivas totius anni ecclesiastici sequitur applicatio moralis et ascetica. Versionem paleoslavica huius operis Nicephori Callisti exhibet Evangelium didacticum editum iussu Archiepiscopi Leopoliensis Gedeonis Balaban 1606 a. in vico Krylos in Galicia. Huiusmodi Evangelia didactica erant XVI et XVII saec. valde divulgata ac frequenter lecta.

Quando agitur de Evangelii didacticis, distinguendum est inter exemplaria typis impressa et manuscripta.

In exemplaribus typis impressis praevalet lingua paleoslavica. Primum tale Evangelium didacticum apparuit 1568 a. in Zabludiv in districtu Polock, opera primorum e Russia fugitivorum typographorum, Ioannis Fedorov et Petri Timophiev ²⁾. In sequentibus editionibus aa. 1595, 1606, 1616, 1619 iam comprehenditur maior influxus linguae ucrainae ita, ut in editione Kioviensi temporibus celeberrimi metropolitae Petri Mohyla 1637 a., lingua iam sit pure ucraina, scilicet illius periodi.

Exemplaria tamen manuscripta, quorum numerus fere quinquaginta attingit, exhibent versionem in lingua ucraina singularum pericoparum evangelicarum ³⁾.

Praeterea animadvertendum est, quaestionem de Evangelii didacticis tam parum hucusque dilucidatam fuisse, ut illa adhuc speciali investigatione indigeat.

¹⁾ Nicephorus Callistus Xanthopulos, historiographus, poëta ac theologus, patriarcha Constantinopolitanus † 1341. — Cf. Dr. Buchberger, Kirchliches Handlexikon I. col. 1135.

²⁾ К. Клайдовичъ, Библиографическое извѣстiе о Евангелии Учительномъ 1569 г. »Сѣверный Архивъ« 1823. V. № 4, ст 318—326.

³⁾ Ю. И. Тиховскій, О малорусскихъ и западнорусскихъ Учит. Еванг. »Труды« XII. археол. съѣзда ст. 335.

Pars II. — Versiones recentiores

§ 5. Versio Marciani Šaškevuč 1842. a.

Bibliographia: П. Онишкевича Руска Библиотека, Томъ III. У Львовѣ 1884.

Омелянъ Огоновскій. Исторія литературы рускои. Часть II. 2. вѣдѣль. Львѣвъ 1889.

Михайло Возняк, Писання Маркіяна Шашкевича (Збірник фільольогічної секції Наукового Тов. ім. Шевченка т. XIV). Львів 1912.

Magna nationalis regeneratio ucraini populi saeculo XIX non sine influxu mansit in litteraturam religiosam et hoc modo etiam in versiones S Scripturae.

Marcianus Šaškevuč sacerdos et parochus in vico Novosiłky lisni in Galicia, celebrer scriptor et primus propagator ucrainae evolutionis in provincia Galiciae, inter alia sua opera litteraria, quae novam incipiunt periodum in litteratura ucraina illius temporis, propositum sibi habuit vertendi saltem Novum Testamentum in linguam vernaculam.

Laborem hunc suscepit 1842 a., sed gravis morbus et praematura mors († 7. julii 1843 a.) inceptum opus absolvere non permiserunt. Existit solummodo versio evangelii sec. Ioannem et quinque prima capita evangelii sec. Matthaeum, et quidem e textu palaeoslavico exarata.

Prima publicatio huius versionis prodiit 1884 a.¹⁾ In fine evangelii Ioannis positum est adhuc carmen in honorem huius evangelistae²⁾.

§ 6. Versio Evangelii Philippi Moračevskuj 1861. a.

Bibliographia: П. И. Житецкій, О переводахъ евангелія на малорусскій языкъ, Санктпетербургъ 1906.

¹⁾ П. Онишкевича Руска Библиотека II. ст. 65—116.

²⁾ Взлетів орел буйнокрилий Пустив орел бистре око
на небесні двори, в вічність незміриму,
Глянув в сонце орел смі- Сягнув духом гень глибоко
лий в глибінь незмислиму.

Слухав пієни райскої птиці,
серцем переймає
А те сонце розплилося И пієнь вічної зориці
Словом понад світи
А те море розлилося світови співає. —
в милость понад діти.

Cf. M. Возняк, Писання Маркіяна Шашкевича, ст. 142.

А. Барвінський. Чи українська мова придатна до перекладу св. Письма і молитов, та духовної проповіді? Перемишль 1921. (Бібліотека »Українського Голосу« ч. 3).

Omnium pulcherrimam ucrainam versionem quatuor evangeliorum, quae nunc extant, exaravit Philippus Moračevskyj praepositus licei ac gymnasii Nižyniensis. A. 1860. praeparavit primo versionem evangeliorum sec. Matthaeum, secundum Ioannem nec non aliqua fragmenta evangelii sec. Lucam et Metropolitae Petrohradensi Isidoro transmisit, qui antea sedem Episcopalem Černyhoviae tenuit ac personaliter auctori notus erat, cum petitione, obtinendi a gubernio licentiam ad hanc versionem publicandam. Metropolita accepto consilio S. Synodi respondit S. Synodum versionem evangeliorum in linguam ucrainam numquam permittere posse¹⁾.

Negata permissione P. Moračevskyj animum minime despondit, sed finita versione quatuor evangeliorum, nec non Actuum apostolorum, manuscriptum suum 1862 a. tradidit Academiae Scientiarum Petrohradensi rogando, ut illud recenseret et typis mandaret. Academia accepto consensu trium doctorum virorum²⁾, qui bene linguam ucrainam callebant, iterum manuscriptum S. Synodo tradidit cum propositione versionem P. Moračevskyj typis publicandi. S. Synodus nondum contenta recensione Academiae Scientiarum, versionem misit Georgio Mytkevič archiepiscopo in oppido Kaługa mandando, ut eam theologice recognosceret. Quamquam archiepiscopus Georgius versionem magnis aprobaverat laudibus, Synodus tamen e rationibus politicis licentiam promulgandi negavit 1863 a. Auctor interim mortuus est 1879 a. et publicationem sui operis haud vidit³⁾.

Demum quadraginta annis postea, quando post bellum iaponense in imperio Russiae maior libertas incepit et magnus dux Constantinus Constantinovič, vir liberalis ac magnae

1) П. А. Житенкій, О переводахъ евангелія, ст. 40—41.

2) Versionem P. Moračevskyj recensuerunt tres eruditi viri, et quidem: Sreznevskyj, Nikytenko et Vostokov. Cf. Кіевская Старина 1902 (Декабрь 476—477).

3) Illo tempore i. e. 1863 a. comes Valujev praepositus Ministerii de internis, documentum decretum edidit, ne libri lingua ucraina scripti publicentur... Cf. А. Барвінський, Чи українська мова придатна до св. Письма, ст. 14—16.

eruditionis, praeses Academiae Scientiarum electus erat, tunc versio P. Moračevskyj N. T. iterum tractari coepta est. Constantinus post longas petitiones obtinuit denique permissionem a S. Synodo publicandi versionem P. Moračevskyj.

Eadem Synodus curam editionis huius versionis comisit Parthenio episcopo Kamenecensi, qui adiutus illustribus tunc theologis ac philologis sicuti I. Sicynskyj, K. Styrankevyč, P. Stebnyckyj et O. Lotockyj, denuo versionem recensuit, cum graeco textu comparavit et tunc demum parumper iam mutatam edidit¹⁾.

Ноч modo e typographia synodali Moscoviae prodiit lingua paleoslavica cum paraleli ucraina — primo evangelium sec. Matthaeum 1906 a., sec. Marcum 1907 a., sec. Lucam 1908 a., et sec. Ioannem 1911 a. — Dein in uno volumine sub titulo: „Domini Nostri Jesu Christi sanctum Evangelium sec. Matthaeum, sec. Marcum, sec. Lucam et sec. Ioannem lingua paleoslavica et ucraina. Nova editio, solummodo lingua ucraina apparuit Leopoli 1921. a.“²⁾.

§ 7. Versio s. Scripturae Pantalaemonis Kuliš et Ioannis Puluž 1870. a.

Bibliographia: К. И. Петровъ, Очерки истории украинской литературы XIX ст. Киевъ 1884. (Панталеймонъ Александровичъ Кулишъ ст. 264—296).

Омелянъ Огоновскій, Исторія литературы рускои. Часть III. 1. вѣдѣль. Львѣвъ 1891. (Пантелеймонъ Кулишъ ст. 79—224).

Осип Маковой, Панько Омелькович Кулиш. Огляд його діяльности, Львів 1900.

П. И. Житецкій, О переводахъ Евангелія на малорусскій языкъ. Санктпетербургъ 1906.

А. Барвінскій, Чи українська мова пригідна до перекладу св. Письма і молитов, та духовної проповіді? (Бібліотека »Українського Голосу« ч. 3). Перемишль 1921.

Sicuti inter antiquas ucrainas versiones S. Scripturae versio F. Scorina amplissima fuerat, ita inter recentiores illa Pantalaemonis Kuliš et Joannis Puluž continet fere omnes V. et N. T. libros.

¹⁾ А. Барвінскій, Чи українська мова пригідна до перекладу св. Письма, ст. 27—28.

²⁾ Господа нашого Ісуса Христа святе Евангеліє. Львів—Винниця 1921. (Видавництво »Поділля« ч. 7).

P. Kuliš e terris Magnae Ucrainae ortus (natus in oppido Voroniž 1819 a.), pertinebat ad fecundissimos scriptores ucrainos XIX saec. Opera eius litteraria respiciunt fere omnes ramos litteraturae; scripsit enim poëmata lyrica, epica et dramatica, narrationes et historiam, ethnographica et paedagogica opera ¹⁾.

Nil mirum, quod etiam versio S. Scripturae specialem eius meruit attentionem, quo opere speciatim ultimis annis vitae suae occupatus erat.

Amisso enim a. 1868. munere, quod gessit Varsaviae ²⁾, reliquit Russiam et profectus Venetiam ibique primo vertit Novum Testamentum e textu paleoslavico sperans Anglicam Biblicam Societatem manuscriptum suum empturam esse. Societas autem per suum agentem consilio celebris professoris universitatis Vindobonensis Miklosič versionem P. Kuliš non accepit ideo, quia e paleoslavico et non e graeco textu exarata erat.

Tunc P. Kuliš adiit Vindobonam et incepit versionem V. T. iam e textu hebraico, cuius linguae scientiam sibi appropriaverat, et a. 1869 publicavit Leopoli anonymice versionem Pentateuchi Moysis ³⁾. Praeter Pentatenchum fere eodem tempore stychometricè vertit et typis publicavit iterum anonymice duo Cantica Moysis et sub pseudonymo Pauli Rataj lib. Iob, Psalterium et lib. Tobiae ⁴⁾.

¹⁾ О. Огоновскій, Ист. лит. рус. III. 1. ст. 80.

²⁾ P. Kuliš tenuit officium directoris ecclesiasticarum ac interinarum rerum totius regionis Poloniae, quae tunc pertinebat ad imperium Russiae. Amisit autem hanc suam positionem e rationibus politicis, praesertim propter frequentes relationes, quas cum Ucrainis in Galicia degentibus habuit... cf. O. Огоновскій op. cit. ст. 117—118.

³⁾ Святе Письмо, перва частина Библии, пять книг Мусіевих. Русько-український переклад 4° ст. 172. Львів 1869 — коштом і заходом »Правди«. Cf. O. Огоновскій, Истор. рус. лит. III. 1. ст. 120.

⁴⁾ Дві Мусієві пісні Львів, з друк. Інст. Ставропігійського 1868, 16° і Іов, переспів Павла Ратая у Львові, коштом і заходом »Правди«, з друкарні Інст. Ставропіг. 1869, 16°, XV+96; Псалтирь або книга хвали Божої, переспів український Павла Ратая, Львів 1871, накладом автора, з друкарні К. Будвайсера, 16° ст. 329. (Nova editio Psalterii: Библиотека Українського Слова ч. 37. Панталеймон Куліш — Твори Том IV. Берлін 1923);

Vindobonae degens bene cognovit Ioannem Puluj. professorem artium technicarum et antea absolventem theologiae, qui, cum graecae linguae non fuerit ignarus, maximo ei adiumento erat ad versionem N. T. de novo exarandam. Hoc modo apparuit Vindobonae 1871 a. anonymice versio quatuor evangeliorum et quidem uniuscuiusque evangelistae separatim¹⁾.

Interea P. Kuliš operam dabat versioni V. T. et 1872. a. manuscriptum absolvit. Sed magnum incendium, quod funditus eius villam „Motronivka“ consumpsit, etiam manuscriptum delevit. Kuliš tamen denuo versionem incepit et fere sine interruptione presertim duobus ultimis annis vitae laboravit, tamen ad finem non perduxit, cum mors 1897. a. ei nec integram absolvere versionem neque publicare permiserit²⁾.

Incompletum manuscriptum ad finem perduxit Ioannes (Nečuj) Lewickyj et hoc modo iterum Vindobonae sumptibus Biblicae Societatis apparuit sub titulo: Sacra Scriptura V. et N. T. lingua rutheno-ucraina. Vindobonae 1903. In adversa pagina: Versio P. O. Kuliš, I. C. Lewickyj et I. Puluj³⁾. Versio haec facta est e textu hebraico, satis libera et ut patet libris deutero-canonicis omissis modo i. e.: Iudith, Tobiae, Sapientia, Ecclesiasticus, Ep. Ieremiae et proph. Baruch, partes Danielis proph. et I. II. Machabeorum.

P. Žyteckyj talem de versione P. Kuliš et I. Puluj opinionem profert: Cum translatio haec non esset opus unius auctoris sed communis labor duorum vel plurium, ideo neque aequalitatem sermonis neque organicam unitatem apparere. Найд

Товитові Словеса в Коломиї 1893. — Cf. А. Барвінський, Чи українська мова пригідна до перекладу св. Письма? ст. 21—22.

¹⁾ »Святе Письмо«. Євангеліє по Маттєєві. Переклад український, коштом громадським (і так три дальші), Відень 1871. З друкарні Соммера.

Idem versio eius publicata est Leopoli 1880 a. typis scientificae Societatis nom. Ševčenko. Dein iterum Vindobonae 1887 iam cum nominibus auctorum i. e. P. Kuliš et I. Puluj.

²⁾ А. Барвінський, Чи укр. мова пригідна до перекладу св. Письма... ст. 25—26.

³⁾ In ipso libro adnotatum est quinam libri a singulis auctoribus perveniunt et quidem: I Puluj solummodo Psalterium, I. Levickyj lib. Ruth. I. et II. Paralip, Esdrae et Nehemiae, et Danielis, reliquos vertit ipse Kuliš. Nova ed. huius Bibliae sine ulla mutatione apparuit Berolini 1921. a.

raro artificiosam et innaturalem expressionem verborum accidere, quae identidem genuinum sensum textus minus recte expriment. Existere enim partes, quae magis paraphrasis quam versio appellari mereantur ¹⁾.

Opus tamen P. Kuliš et I. Puluž hanc habet praerogativam, quod inter omnes recentes ucrainas versiones comprehendit fere omnes V. et N. T. libros.

Ut obiectum hoc omnimode exponatur, nolumus silentio praetermittere duas translationes, licet minoris iam sint momenti.

Vindobonae apparuit 1877 a. anonyma versio evangelii sec. Lucam, cuius auctor, ut putat A. Barwinskyj erat quidam Antonius Kobyłański ²⁾. Versio haec e textu graeco exarata est, adhibita germanica translatione protestantica. Perinde P. Žydeckyj in citato opere ³⁾ mentionem facit, quidam M. Lobodovskij 1903 a. Academiae Scientiarum Petrohradensi suam versionem N. T. misisse cum petitione, eam in casu benevolae recensionis typis mandandi. Quia vero translatio haec neque versionem P. Kuliš eo magis P. Moračevskij aequiparari potuit, Accademia eam publicare non permisit. Probabile est versionem hanc nondum in lucem prodixisse.

§ 8. Ucrainae versiones N. T. catholicae

Illarum versionum, quas recensuimus, ne una quidem vigentibus legibus ecclesiasticis conformis est, ideoque nulla a catholicis tuta conscientia adhiberi potest. Auctores enim, — excepto Marciano Šaškevyč, cuius tamen versio in manuscripto relicta erat, — vel ad catholicam ecclesiam non pertinebant vel de necessaria ecclesiastica approbatione nil curabant.

Qua de causa novissimis iam temporibus obvenit necessitas populo catholico approbatam dare versionem S. Scripturae saltem N. T.

Primus hoc suscepit Alexander Bačynskyj, praelatus ac cancellarius gr. cath. Capituli Metropolitanus Leopoliensis. Ipse vertit omnes libros sacros N. T. et breves adnotationes

¹⁾ П. П. Житецький, О переводах Євангелія... ст. 29—30.

²⁾ А. Барвінський, Чи українська мова пригідна до перекладу св. Письма? ст. 24.

³⁾ О переводах Євангелія... ст. 22—28; 62—65.

apposuit. In praefatione explicatur finem huius versionis esse, ucraino populo catholico approbatam dare versionem S. Scripturae tanto magis, quia acatholicae identidem erroneae et falsae inter populum magis magisque divulgantur.

Translatio haec exarata est e textu paleoslavico adhibita versione latina s. Hieronymi et germanica cum commentariis Brentani et Alioli. Versio haec a comissione ad hoc delegata, ad quam pertinebant Archidiaconus Capituli Metropolitani L. Turkeyuč, professor theologiae universitatis Leopoliensis Dr. Ioannes Bartoševskyj, praelatus ac spiritualis seminarii clericorum Isidorus Dolnickyj et sacerdos Ioannes Redkeyč — recognita, ac dein ab Ordinariatu Metropolitanato approbata apparuit 1903 a. s. t.: Novum Testamentum Domini Nostri Iesu Christi lingua paleoslavica cum translatione in linguam nationalem ruthenam (ucrainam)¹⁾. Eodem anno (1903) in lucem prodit etiam Psalterium eiusdem auctoris et ab eadem comissione revisum²⁾.

Tandem 1919 a. seniores Confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis petitionem proposuerunt Metropolitanae Andreae Šeptyckyj praeparandi novam N. T. versionem, quae non solum fidelem praeberet sensum, sed etiam puram ac elegantem ucrainae linguae formam exhiberet. Metropolitana pariter peculiarem instituit comissionem e theologis ac philologis, cuius membra fuerunt: Archidiaconus Metropolitanus Capituli A. Bačynskyj, doctor theologiae J. Lewickyj, P. Theodosius Haluščyńskyj, Jul. Dzerovyč; e philologis autem: professor linguae ucrainae universitatis Leopoliensis Dr. Cyrillus Studynskyj, director ucraini gymnasii Elias Kokorudz, Aleks. Barvinskyj, doctor philosophiae Eust. Makaruška, Dr. Basilius Ščurat et Dr. Phil. Kolessa.

1) Новый Заветъ Господа нашего Иисуса Христа въ языкѣ церковно-словенскомъ съ переводомъ на языкъ народно-рускій. О. Александра Бачиньского, пралата домового его святости Папы Римского, Канцлера Митроп. Капитулы Львѣвской, и съ поясненіями основанными на коментарахъ одобренныхъ св. католицкою Церквою. (За одобренемъ и благословенемъ Преосвященного Митрополичего Ординаріята). Львѣвъ 1903. Накладомъ издавництва Библиотеки богословской.

2) Псалтирь въ языкѣ церковно-словенскомъ съ переводомъ на языкъ народно-рускій О. Александра Бачиньского, пралата и. т. д. Накладомъ издавництва Библиотеки богословской.

Translationem et textu graeco editionis Hermanni de Soden (Göttingen 1913) praeparavit Dr. Jaroslaus Levickyj, quae dein a praedicta comissione, praesidente ipso Metropolita Andrea Šeptyckyj, recognita ac revisa erat, adhibitis multis versionibus tam antiquis, sicuti latina et paleoslavica, quam recentibus ut polona, germanica, anglica, gallica etc.

Hoc modo in lucem prodiit Novum Testamentum solummodo lingua ucraina scriptum, appositis brevibus adnotationibus 1921. a. in oppido Žovkva typis ac sumptis PP. Basilianorum ¹⁾).

Idem auctor iam proprio motu ac labore edidit hoc anno (1925) ucrainam versionem Psalterii e textu graeco exaratam ²⁾).

Optandum sane est, ut etiam versio V. T. hoc modo praeparetur, quod opus, Deo favente susceptura est Societas theologica Ucrainorum Leopoliensis.

¹⁾ Святе Письмо Нового Завіта — переклав свящ. Др. Ярослав Левицький. Жовква — Печатня ОО. Василян, 1921.

²⁾ Книга Псалмів — переклав свящ. Др. Ярослав Левицький Львів 1925. Друкарня Ставропігійського Інститута.

В. Пещанський

Дещо про українські і великоруські ікони

V. Peščanskyj — *De veteribus iconis ucrainis et russis*
[Nostra iconographia usque ad ultima fere tempora omnino incognita, propter renovatum sui cultum, exinam suam pulchritudinem et artis valorem patefecit atque ad profundiora studia impulsum dedit. Principium sumit in XII s., quod in hac arte liberali magnum motum prodit Kioviae et Susdalii et Novhorodii. Suam originem a Byzantio ducit. E saec. XII—XIII nulla habemus laudatae artis monumenta, quapropter historiam eius inde a saec. XIV consideramus. Cum iconographia Kioviensis devastantibus regionem Polovicis et Pečėnihis et Tataris, independenter evolvi non potuisset, in terris Susdalii et Galiciae (Halyč) eo maiora incrementa acquisivit. Susdalii iam saec. XIV occasum nacta est irruente pernicie tatarica, Halycii vero manifestavit se picturis iconographicis Halyciensibus. In septentrione saec. XIV schola Novhorodica orta est, quae et ipsa altum perfectionis gradum adeptam est et aliis originem dedit, videlicet iconographiae Stragonii et Ustihii atque usque ad XVII saec. permansit.]

Saec. XVI Moscoviae novus stylus iconographicus exorditur s'c dictus moscoviticus, qui initio sub influxu Novhorodii evolvitur, sed deinde amissis monumentalibus traditionibus byzantinis, cadere incipit, usque quo altera parte XVII saec. transit in „frias“ i. e. in occidentalem ecclesiasticam artem picturalem XVII saeculi.]

Praeter haec principales scholas iconographicas numerantur aliae minores provinciales, ut in Jaroslavl, Cholujsk, Huslyč, quae omnes vestigia occasus prae se ferunt neque longe se conservare potuerunt. Saeculo XVIII nova iconographia kursko-klyncivskiana exorta est, quae lucidissimos ucrainici styli colores retinens characterem „frias“ atque simplicis iconographiae habet.]

I.

Аж до недавна була українська ікона зовсім чужа і незрозуміла освіченому Українцеві; він не вважав потрібним звернути на неї свою увагу, глядів на неї як на

щось одноманітне і дуже нескладне в порівнянні із сучасними їй західними творами малярства, він одним словом не відрізнявав ікони від густої оливи і порошоків, що від віків вкривали її.

В останніх часах одначе — завдяки віднові ікон т. є по усуненню порошоків змішаних з почорнілою оливою а інколи й пізнішого ремісничого домалювання — відкрилось перед нами мистецтво, що розпоряжав великою силою красок, богатою композицією і високо-мистецьким викінченням, котре нето що не уступає, але в деяких случаях навіть перевищує сучасні йому західні образи; міт о темній іконі розвіявся раз на все і можемо сміло сказати, що в ній криється один з найбільших світових скарбів релігійного мистецтва.

Ікона — це предмет культу, її призначення — подати образ небесних сил, розбудити релігійного духа, настроїти до молитви. Здавалося би, що се призначення виходить далеко поза межі мистецтва і саме тому художник мусить усі свої сили спрямувати на це, щоб дати небесний образ, але давні іконописці відчували се, що дух виявляється в формі, що невдатна і бліда форма не зможе дати величнього образу і не тільки що не буде в силі збудити думки о небеснім совершенстві, але — навпаки — своєю нездарністю буде відводити від такої думки — і тому іконописець відносився до рисунку ікони з святим, молитовним настроєм, стараючись піднести якнайбільше красу, гармонію, ритм, всьо, що зорові вражіння переносить в царину звершености — і з не малим успіхом се осягнув. Навіть тепер, на переломі століть, мерехтить стародавня ікона глибоким містичним сяйвом, звенить струнами святих, релігійних почувань, що не дозволяють приступати до неї з такою неповагою, з якою звичайно підходить до сучасних творів не лиш світського, але й релігійного мистецтва.

Ікона не картина, ікона — мистецтво для Бога, а мистецтво — молитва; картина — се мистецтво для мистецтва, художня насолода; і то, що осягнула стародавня ікона, сего ніколи не всілі осягнути сучасна ікона — а радше — картина на релігійні теми; в стародавній іконі малюнок доведений до найвисшої степені, а картина завжди останеться картиною, що збуджує виключно тільки естетичні а не релігійні почування мимо того, що вони нераз такі

богаті на композицію, такі живописні, оброблені з видимим одушевленням.

Безпристрасною оцінкою старо-руської іконописі намагаються захитати шабльонові слова о византійщині, схолястиці церковного малюнка і т. п. Річ ясна, що іконопись не була мистецтвом звязаним з життям і не була його відблеском, вона була воплощенням виключно релігійної і філософічної ідеї староруської культури і саме та віддаленість від життя врятувала мистецтво від поверховности і випадковости. Наші старі художники XV і XVI ст. — хоча в душі їх була завсіди вкорінена глибока свідомість о величності іконописної справи, — ніколи не гіршилися можливістю наблизити своє мистецтво до життя і вносили в то мистецтво черти побуту і звичайних вражіннь — чого не допускали сучасні їм художники Заходу й Італії.

Своє повстання завдячує наша іконопись Византії, а головно добі XIV ст., що була добою розквіту византійського мистецтва; лиш деякі із відомих нині ікон можуть походити з дещо давнішого періоду.

Треба прийняти, що XII ст. — століття мистецького оживлення в Києві, Суздалі і Новгороді було початком нашої іконописі, одначе на превеликий жаль не дійшов до нас ні один пам'ятник з того часу і можна лиш догадуватися, що в тому часі існувала іконопись в дусі широкого, слабо підмальованого рисунку, зовсім зближена до того розуміння живописі, з яким стрічаємось в византійських фресках і мозаїках XII і XIII століть.

Простота композиції і ширина живописних прийомів монументального малярства проникають мистецтво XIV ст. і являються характеристичними прийомами іконописі того часу, одначе тут уже немає того широкого, плитко підмальованого рисунку попереднього століття. Доба Палєологів, доба розквіту византійського малярства, фрески Містри і мозаїка Кахріє-Джамі сотворили такі пам'ятники Новгородської стінописі, як от фрески Успення на Волотові (1368), Теодора Стратилата (1370), Спаса Преображення (1378), Спаса в Ковалеві (1380) і Різдва Христового на кладовищі (1390), котрі своєю чергою мають вплив на іконопись і, хоча вона в ту добу висвободилась вже з невільничої залежности від прийомів монументального малярства, то все таки зв'язь між

нею і фреском була тіснійша, чим в пізнійші епохи, коли то іконопись впливає на монументальне малярство.

В тому часі, одночасно з енергічною діяльністю художників, що розмальовували новгородські церкви фресками, починає творитися на півночі новгородська іконописна школа, в котрій іконопись розвинулася і досягнула такий високий ступінь розквіту, що навіть перейшла в другі області і дала початок другим школам, або — як це звичайно називають — письмам, і вкінці в XVII ст. погибла під впливом духа часу і насильних чужинних впливів.

Іще заки повстали Новгородські письма, існували вже у Володимирсько-Суздальській області Суздальські письма, що досягнули в XIV ст. високий ступінь розвитку і що повстали по всякій імовірності в XII—XIII ст., як про се свідчать збережені пам'ятники (Архангел Михаїл в зб. С. П. Рябушинського і Борис і Гліб в музею Александра III) котрі вказують на це, що в Володимирі-Суздалі як і в Новгороді, котрий щасливо уцілів від татарської руїни і тому взяв на себе ролю основника староруського іконописання, ішов розвиток іконописі безперервно в звязи з мистецьким підйомом Візантії і славянських держав.

Об іконописі Київській ізза цілковитої відсутности пам'ятників і скупости літописних згадок говорити не приходить, можна лиш догадуватись, що не маючи змоги внаслідок постійних внутрішних крамол, набігів Половців, Печенігів, а вкінці татарської руїни, самостійно розвиватися, перенеслася вона в області Суздальську і Галицьку, що стояли з Київською областю в близьких зносінах. В першій з них, себто Суздальській погибла вона в XIV ст. внаслідок татарської руїни, а відносно другої можна догадуватися, що збереглася і виявилась в галицьких письмах.

Немалу ролю в розвою староруської іконописі відіграв іконостас, сотворений в нас в XIV ст. Оця своєрідна і глибоконаціональна новість, допущена на Україні і Великорусі, в цілости забезпечила нашій іконописі шлях до дальшого розвитку. Ніодна із західних церков не знає іконостаса, а ся обставина причинилась до того, що іконопись на Заході звелася, що дасться запримітити вже в XV ст. Існування іконостаса видвигнуло велику і пекучу потребу ікон; перед

іконописцями стояли нові завдання, виринули нові сюжети, а разом із тим, многі іконописні зображення (малюнки) з хвилею як увійшли в іконостас, стали обов'язковими, приписаними; на протязі довшого часу ті приписані зображення (малюнки) були доведені цілим рядом іконописців до незвичайної досконалости (Деїсус й ікона чина, Євангелісти і Благовіщення на Царських Воротах). Розвиток іконостаса іде в парі з занепадом стінного малювання, і він, стаючи головною прикрасою церкви, бере на себе усі ті малюнки і циклі, котрі входили в приписані малюнки стін.

Новгородська школа, що їй початок дало византійське мистецтво і котра в XIV ст. була підчинена прийомам монументального малярства, в XV ст. визволилася з тої невольничої підданости і підноситься на висший щабель свого розквіту; її образи блищать такою переконуючою силою, якої ні раніше того ні пізнійше ніколи не було.

В Новгородських іконах XV ст. немає нічого злишнього, всі лінії і форми підчинені одній ідеї, одному ритмови; ідеї ті завсіди ясні і ограничені до небогатьох фігур; краскові наверствування розміщені з подиву гідним почуттям зорової гармонії; композиція проста, симетрична — але не тою зовнішньою грубою симетрією, а вдатним розміщенням фігур і ліній; фігури витягаються в довжину, дістають легкі і принадні черги, їх жести і рухи доведені деколи аж до маньрности. Ясне тло заповнюється ступневими узгіррями александрійського пейзажу, взятими з грецьких традицій, архітектурним стафажем із портиків веж, атріумів зверху прикритих, перекинених на стояче самітно дерево або кольонну цаволок. Тканини одежей двоякої краски, складки ясні, прості, увидають фігуру тіла.

Новгородська школа того часу не тільки перетворилася в окреме мистецтво, але й осягнула висший степень розвитку всіх своїх галузей. Вона розвивалась одночасно з малярством в Італії, але йшла шляхами зовсім інших законів і традицій, звязавши стилеві елементи Византії XIV ст. строгою і точною формулою, а через сильне ідеалізування ікони вона провела дуже замітну лінію, котрою відмежувала її від всього природного і реалістичних течій заходу.

Але так як італійське мистецтво так також і наше московське, коли осягнуло висший ступень розквіту в XV ст. не могло задержати рівноваги, легко осягнений ним артизм мусів потягнути його в напрямі складности. В першій половині XVI ст. круг іконних малюнків новгородської школи поширюється; повстає цілий ряд нових, досі невідомих ілюстраційних тем, унятих в складні композиції (Вселенські Собори, притчі, чуда, видіння святих отців в складній обробітці, алегоричні малюнки і т. д.). Одушевлений своїм умінням новгородський іконописець ускладнює ріжновидністю і численністю фігур святі події, що в XV ст. були подавані в простих і ясних формах монументального малярства, вводить в ікону елемент повістевий, заповнюючи її численними представленнями подій, зрозумілих лиш при одночаснім їх вичитуванню, дорожить кожним куточком ікони, що є в силі поміченими ним зображеннями когонебудь повчити; архітектурна обстановка передше проста і ясна ускладнюється і розростається в цілі міста луків, фантастичних будівель, острих веж і копул, що на свій лад представляли собою стилеві форми старо-руського церковного будівництва. Одначе не дивлячись на упадок почуття міри, згадана школа все еще визначується майстерством ліній, гармонійним розподілом (розставленням) мас, силою краски.

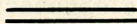
На початку XVI ст. повстає в Москві — під впливом Новгороду а почасті під впливом чужоземних образів, принесених в Москву підчас великокняжих шлюбів — власна іконописна школа, т. звані „старомосковські або переходові письма“. На початку свого існування ікони тої школи мало чим різняться від новгородських з XVI ст., лиш краски дещо блідші, але одночасно помічується в них національний відтінок в типах осіб і формах будівель.

Новгородський архієпископ Макарій, любитель і знаток іконописі закріпив в Москві вплив Новгороду, що був там безсумніву вже й перед ним. Пожар Москви в 1547. р. становить перелім в історії старо-руської іконописі; внаслідок великої недостачі ікон так для прикраси храмів, що відбудовувалися, як і для світських людей, зібралися іконописці із ріжних областей Руси, а головно з Новгороду і Пскова, а вислід того був такий, що через взаїмний вплив повстав окремий стиль письма, т. зв. Московський. Письмо се в ско-

рому часі розійшлося по цілій Московщині з невеликими, частинними, часто місцевими особливостями і архаїзмами крім Північної Руси, де Новгородська школа довго зберігала свої особливості і перетворилась в окремі — ріжні від Московських — письма Устюжські і Страгоновські.

Московська школа, що повстала в добі Грозного і Годунова і що прийшла на місце великого Новгородського мистецтва, втративши раз на все монументальні византійські традиції, принесла більш складні а зате лекше ритмічні композиції; давніші ясні і блискучі краски змінюються на бліді і погаслі і хоча остаточно барвистість не затратилась, то все таки помітно у всім перемагають охряні тони. Ікони стали що до краски одноманітними, без святочної гармонії яскравих красок, без артистичности, котра вється червоною ниткою в іконах Новгорода, все робить вражіння буденности. Мистецтво поступенно замінюється в ремесло. Фігури втратили свою давню чепурність і пропорцію, лиця втратили одуховлення; подовгастий овалъ лиця змінюється на широколиций московський тип з невеличким носом; складки одежі тратять свою простолінійність і все більше і більше переменяються в якийсь дивно мережаний взір; типові двобарвні тканини з барвними пробілами зникають зовсім, а на їх місце приходять однотонні з сріблом або золотом, з білиною в високих місцях; появляються кожухи (шуби), особливші рукави і крій одежі; архітектурна обстановка занадто переладована і в ній з бігом часу починає щораз більше перемагати та сама національна форма, що і в одежі.

(Дальше буде).

О Г Л Я Д И Й О Ц І Н К И

(Conspectus et recensione)

Dr. Bernard Leib. Rome, Kiev et Byzance à la fin du XI-e siècle. Rapports religieux des Latins et des Gréco-Russes sous le pontificat d' Urbain II (1088—1099). Paris, 1924. Стор. XXXII+356, 8°.

Останній час, у зв'язку з загальним розвитком християнських релігійно-філософських та церковно-історичних дослідів у Франції, помічається зацікавлення французьких учених Східною Церквою, етично-богословською наукою східних Свв. Отців (нпр. Василя Великого, Івана Золотоустого, Івана Дамаскіна та инш.), а також історією Східної Церкви та її відносин до Церкви Західної і т. д.

Серед нових французьких розвідок з історії Східної Церкви та її взаємин із Західною Церквою заслуговує на спеціальну нашу увагу монографія д-ра Леба, в якій він робить спробу всебічного освітлення релігійних відносин між Римом, Візантією та Києвом у другій половині і особливо в кінці XI-го віку.

Досліджений автором період має великий інтерес для церковної історії. Це був час, коли — не зважаючи на офіційний розрив між Папою та Константинопольським Патріархом (у 1054 р.) — і західні й східні християнські народи ще відчували єдність християнської релігії. Фактичне відчуження Східно-Православної Церкви від Західної (як стверджує автор) наступило пізніше, на поч. XIII ст.; а в другій полов. XI ст., зокрема в 1088—1099 рр. (себто за часів Папи Урбана II), релігійні зв'язки між християнським Сходом і Заходом були ще дуже міцні.

Виявленню цих зв'язків присвячена головним чином широка монографія автора. Автор майже всебічно освітлює релігійні відносини між Сходом і Заходом у 2-ій пол. XI ст. і особливо в 1088—1099 рр.; він докладно обговорює зносини Папи з візантійським імператором наприкінці XI ст., релігійну полеміку тогочасних східних і західних богословів, церковні події тієї доби, організацію монастирів, подорожі до святих місць і т. д.; автор спинається також на політичних та економічних відносинах і на воєнних подіях 2-ої

пол. XI ст., вияснюючи їх вплив на церковне життя на Сході й на Заході; при цьому автор підкреслює різноманітні прояви релігійної єдності східних і західних християн у зазначений період; а разом із тим освітлює також змагання й спроби офіційного відновлення зв'язків між Західною та Східною Церквами в другій полов. XI ст.

До писання цієї розвідки автор приступив, по його словах, за намовою о. Пірлінга, відомого дослідника московської історії, а під час своєї праці користувався вказівками й порадами знаного французького візантиніста Шарля Діля.

Для своєї монографії автор сумлінно простудював і використав майже всі важливі джерела та розвідки, найбільше потрібні для освітлення релігійних відносин між Римом та Византією; можна закинути авторові при цьому тільки незнайомість його з новішою російською літературою про Византію. У всякому разі, автором досить яскраво змальоване становище Західної й Східної Церкви під кінець XI ст., найзначніші риси й факти з церковного життя Риму й Византії в сей період, взаємні відносини Риму й Византії, діяльність Папи Урбана II, зокрема його старання до відновлення єдності християнської Церкви (які, на жаль, не увінчалися успіхом, гол. чин., через політичні причини) й т. д.

Найбільшою ж заслугою автора ми вважаємо те, що він, освітлюючи релігійні взаємини між Сходом і Заходом у другій полов. XI ст., звернув належну увагу на становище й роль Київа та Київської Держави в тогочасному християнському світі.

Як відомо, в XI ст. Київська Русь-Україна досягла, не зважаючи на чисельні напади ворогів зі Сходу і Заходу, високого, політичного, економічного й культурного розвитку і відігравала першорядну роль в міжнародних відносинах європейських країв; Київській Українській Державі належала в той час політична гегемонія серед сх.-європейських народів, а самий Київ був релігійним і культурним центром усієї Сх. Європи. В X—XI стт. у Києві та взагалі на Україні закладалися основи своєрідної й великої по своїх можливостях східно-європейської християнської культури, і Київ ставав третім великим центром християнського світу, поруч із Римом і Византією.

Цілком зрозуміло, що при таких обставинах Київ у XI ст. міг відігравати й дійсно відігравав більш-менш самостійну роль в тогочасних релігійних відносинах Заходу й Сходу.

Але, на жаль, ся роль Київа та України в релігійному житті християнського світу в XI ст. до цього часу не освітлена в собі чю історично-церковною наукою. В таких пи-

таннях, як наприклад питання про поширення західного обряду на Україні в XI ст., про відносини Київської Митрополії та Українського Народу до Пали й до Византійського Патріярха перед „розділенням“ і в перші часи по „розділенні“ Церкви досі залишається дуже багато неясного.

Тим цікавішою є спроба др. Леба вияснити становище Києва в церковних справах супроти Риму й Византії в XI ст.

Але, на превеликий жаль, автор — чужоземець, не зорієнтувався в величезній сх.-словянській історичній літературі по історії Східної Європи та сх.-європейської Церкви.

Українською історичною літературою автор зовсім не користується; а з історичних праць, писаних російською мовою, використовує головним чином твори старі й часто навіть перестарілі, майже зовсім оминаючи новіші наукові досліді, писані в російській мові.

Дуже часто посилається автор на російського історика поч. XIX ст. Карамзіна. Характеристику державного ладу подає він за С. Соловйовим, викладаючи його теорію „лествичного восхожденія“, давно вже спростовану Вас. Сєргєєвичем. А разом із тим автор зовсім залишає без уваги загально-історичні курси й монографії М. Грушевського, Д. Багалія, М. Любавського й ин., а також спеціальні церковно-історичні твори М. Коробки, В. Пархоменка, М. Прісьолкова й баг. ин. Взагалі, з історичних праць, виданих у російській мові за останні 20 років, автором використані тільки історіографічні розвідки О. Шахматова та В. Іконікова.

Користуючись перестарілою історичною літературою (головним чином, творами Карамзіна та С. Соловйова), автор розглядає Східну Європу, яко країну єдину під поглядом національним і культурним. Не зважаючи на те, що Східна Європа („Russie“) була поділена між князями, — каже др. Леб, — „un lien unissait étroitement les grands et leurs sujets: un sentiment profond de patriotisme...“ (стор. 5). В іншому місці, оповівши з деякими помилками про поганське повстання в Новгороді в 1070-их рр., яке було припинене убивством провідника-волхва князем Глібом, — др. Леб запевняє, що ця сцена є характерною для тієї епохи на Русі; „piété et barbarie, héroïsme et cruauté se mêlaient“; населення Русі (всієї) в ту епоху (себто в 2. пол. XI ст.) Леб називає „un peuple encore rude“ і запевняє, ніби-то Русини (і навіть Руські князі?) в 2-ій пол. XI в. і на поч. XII ст. „croyaient également les récits des magiciens...“ (стр. 13—14).

В дійсности, ніякої національно-культурної єдності між окремими сх.-словянськими краями в ті часи не було й не могло бути. Маючи різне етнічне походження, північні,

центральної й південні словянські племена Сх. Європи жили в X—XII стт. окремим культурним життям, ворогуючи між собою й рішучо противлячися заходам Київських князів до об'єднання Сх. Європи. Культурний рівень сх.-словянських країв у ті часи був неоднаковий; так само неоднакове було в них і становище християнства: так, нпр., серед Вятичів до XII ст. ще цілковито панувало поганство, в Новгородській державі в 2-ій пол. XI ст. йшла боротьба між християнством і поганством; на Україні ж ся боротьба скінчилася вже в X, а в 2-ій пол. XI ст. Україна була не тільки справжньою християнською країною, але також і осередком досить високої (як на ті часи) християнської культури.

Невірно змальовує др. Лєб також релігійно-церковні відносини між Сх. Європою й Византією. „La Russie, — каже др. Лєб, — depuis sa conversion recevait ses primats du Bosphore... L'Église russe était la copie de l'Église byzantine; même dogmes, même liturgie; seul la langue différait; le slavon remplaçait le grec. À l'occasion, les archevêques de Kiev cherchaient les directions du patriarche ou assistaient aux conciles“...

Але, в дійсности, такого цілковитого панування византійських церковно-релігійних впливів на Україні та взагалі в Сх. Європі в X—XI стт. не було. Християнство українське веде свій початок не тільки з Византії, але також з Заходу й, здається, з Грузії; роля західних місіонарів у поширенні християнства на Україні була не меншою, ніж роля місіонарів византійських; перші християнські єпископи в Києві були не з Византії, а з Заходу (св. Адальберт — за часів св. Ольги, єп. Боніфатій (?) — за часів кн. Ярополка). Тільки наприкінці X ст. византійські церковно-релігійні впливи на Україні остаточно почали брати гору над впливами західними; але й до самого кінця XI ст. вони не витіснили цілком західних елементів та західних впливів у церковно-релігійному житті України. В 2-ій пол. XI ст. Церква Українська своїм устроєм, обрядами й т. ин. більш була подібна до Византійської, як до Західної; але, в усякому разі, і в сей період Україна в церковно-релігійних справах не „копіювала“ Византії (що зрештою показує в кількох місцях і сам др. Лєб; див. нпр., стор. 72—73).

З другого боку, Церква Українська не була в XI віці в цілковитій залежності від Византії. Приймаючи з Византії церковну єрархію (десь біля 988—991 рр.), Володимир Великий, здається, забезпечив за Українською Церквою повну автокефалію (себто цілковиту незалежність від Византійського Патріярха); згодом, що правда, Українська Церква не обмежену автокефалію втратила й була поставлена в залежність від Византії; але ся залежність була дуже слабою; вона висловлювалася головним чином у тому, що

Київські Митрополити призначалися Патріярхом; а поза тим майже ніякої залежності Української Церкви од Візантії не було. Про те, щоби Київські Митрополити зверталися самі в яких-небудь церковних справах до Візантії, джерела наші не згадують; і таких випадків, очевидно, було дуже мало; що до участі Київських Митрополитів в патріярших соборах у Константинополі, нам відомі тільки два певні випадки, та один сумнівний, — на протязі більше двох століть (у XI—XIII ст.); разом із тим, нам відомо, що Царгородські Патріярхи надсилали до Київських Митрополитів листи з оливою печаткою, так само як до автокефальних єрархів і т. ин. Та навіть і ся слаба залежність Української Церкви від Візантії не була в XI ст. явищем постійним (про що згадує і др. Леб: стор. 12 і 72—74): а саме, в серед. XI ст., за Ярослава Великого, Україна повернула на деякий час повну автокефалію й мала свого, вибраного й висвяченого в Києві митрополита — Русина; в 2-ій пол. XI ст. Церква Українська знову чомусь вступила під найвищу владу Константинопільського Патріярха, але б. 1089 року, здається, ще раз на короткий час Україна вийшла зпід патріяршої зверхности (й навіть розірвала з Патріярхом?).

Значно краще й повнійше змальовує др. Леб відносини України (і взагалі Сх. Європи) до Риму й до західного християнства. В ріжних частинах своєї розвідки цілком слушно підкреслює він постійність і ріжноманітність звязків у XI ст. України—Руси з Заходом. Так, нпр., др. Леб звертає увагу на часті зносини в XI ст. Київських князів із Папами, на жвавві економічні взаємини Сх. Європи з західними державами; досить докладно спиняється на численних матримоніяльних звязках сх.-словянських князів із західно-європейськими, католицькими монархами; аналізує опис подорожі ігум. Данила до Палестини, українське оповідання про перенесення мощей св. Миколи до Барі та факт усталення з сього приводу церковного свята в Сх. Європі й т. д.

Всі ці зносини й звязки України з Заходом переконують д-ра Леба, що офіційний розрив між Папою та Константинопільським Патріярхом для римсько-українських взаємин у 2-ій полов. XI віку мав іще менше значіння, ніж для взаємин римсько-візантійських. Що правда в кінці XI ст. у Сх. Європі панував уже східній (грецький) церковний обряд, але се не перешкоджувало Русинам, будучи ширими прихильниками грецького обряду, бачити і в християнах обряду західнього також справжніх християн, таких же як і вони самі (пор. стор. 280). До самого кінця XI віку, каже др. Леб, сх.-словянські князі „restaient... en marge du conflit romano-byzantin“ (316); і, не зважаючи ні на що, в 2-ій полов. XI ст. „les relations des Russes et des Occidentaux demeuraient sympathiques“ (284).

З семи увагами др. Леба можна погодитися без застережень. І взагалі треба сказати, що подана др. Лебом характеристика фактичних відносин населення Сх. Європи та її князів до Риму, до Зах. Європи й до західного християнства в загальних рисах вірна (помилки є тільки в деталях). Але докладного змалювання офіційно-правних відносин Київської митрополії до Папи в книжці др. Леба ми не знаходимо; тільки між иншим др. Леб робить деякі не зовсім виразні уваги, що ніби-то торкаються офіційно-правних взаємин між Україною та Святійшим Престолом, але й ці уваги можна розуміти по ріжному. Так, нпр., автор каже, що Русини (в 2-ій полов. XI ст.) „ніколи не поривали“ (n'avaient jamais rompu) з Головою Римської Церкви (стор. 160); та для нас не зовсім ясно, що саме розуміє автор у даному разі; як що він хоче сим сказати, що в 2-ій полов. XI ст. не поривалися зносини Українських князів з Папою, з таким твердженням, здається, погодитися можна; але наведений нами вираз др. Леба можна розуміти й так, що в 2-ій полов. XI ст. ніколи не поривалися (офіційно-правні) звязки між Українською Церквою й Папським Престолом: а з сією тезою ми вже погодитися не можемо; бо офіційно-правне становище Української Церкви в 2-ій пол. XI ст. не залишалося весь час однаковим. Не підлягає жадним сумнівам, що в 2-ій пол. XI ст. звязки між Українською Церквою і Папою на деякий час були розірвані; коли саме стався цей розрив і при яких обставинах, ми не можемо сказати з певністю; у всякому разі, в 1080-их роках офіційно й правно Українська Церква була цілком відокремленою від Риму; в сей період митрополиту катедру в Києві займав визначний і талановитий митрополит Юрій, Грек з походження, щиро відданий Візантії й ворожий Римському Престолові та західному християнству; в той же час робив невдатні заходи до об'єднання Західної та Української Церков так званий „антипапа“ Гіберт. Але по смерті митр. Юрія († б. 1089 р.), становище Української Церкви в відносинах до Риму рішуче змінилося, й б. 1089—1090 рр. між Західною та Українською Церквою, здається, таки була відновлена Унія. Памяткою сієї римсько-української церковної Унії 1089—1090 рр. лишилося до нині в сх.-словянських Церквах свято перенесення мощей св. Миколи до Барі. Як довго тревала ся Унія, ми теж не можемо сказати; в усякому разі, вона більше відповідала настроєві українського населення і фактичним відносинам України до Риму й взагалі до Заходу, ніж ворожа Римові, суто-грецька політика митр. Юрія.

У спеціальному додатку до своєї розвідки др. Леб спинається на оповіданні Длугоша про шлюб української князівни Марії-Доброгніви з польським князем Казимиром

(б. 1043 р.). Після Длугоша, ся українська князівна, виходячи заміж за Казимира, ніби-то покинула грецький обряд і була наново охрещена по латинським правилам, причому наче б то її старе імя — „Марія“ було замінено новим („латинським“) — „Доброгніва“! Др. Лєб доказує неправдоподібність сього оповідання й висловлює цілком слушний здогад, що воно було складене, мабуть, аж у XV ст., коли в Польщі надавали вже велике значінне різниці між латинським і грецьким обрядом. (Зазначимо тут до речі, що в першій полов. XI ст. в південній Польщі, поруч із пануючим латинським обрядом, здається ще існував і грецький або близький до грецького церковний обряд, занесений до Польщі свв. Кирилом і Методієм; так само, як і на Україні під той час, поруч зі східним церковним обрядом, без сумніву, був поширений і західний).

Взагалі, треба сказати, що в д-ра Лєба розкидано чимало цінних уваг. Видно, що він багато й старанно працював над вибраною ним темою й добре ознайомився з деякими питаннями церковної історії XI ст. Можна думати, що якби др. Лєб краще зорієнтувався в сх.-слов'янській історичній літературі й використав найновіші курси та монографії з історії України й Росії, його праця мала б не аби яке значінне для освітлення становища України в християнському світі в XI ст. Але й тепер розвідка др. Лєба має для нас інтерес, яко спроба з'ясування одного зі складних і мало досліджених питань старо-східнослов'янської церковної історії.

Вячеслав Зайкин.

Ludwig v. Pastor. Die sixtinische Kapelle, die Stanzten und Loggien des Vatikans. Herder, Verlagsbuchhandlung 1925, 16°, 169.

Предметом найбільшого подиву для римських путників є сикстинська каплиця, чотири салі звані станци і аркадовий коритар званий льоджія. Тут зложили скарби свого генія найславніші малярі італійського ренесансу Михайло Ангел і Рафаель, спомагані матеріяльно і морально Сикстом IV, Юлієм II, Львовом X і Павлом III. Через чотири роки працював Мих. Ангел безвпинно без жадної майже помочі над фігурами на стелі сикстинської каплиці і вичарував такі скінчено досконалі постаті, що оглядати ме їх ще довго з найбільшим подивом цілий культурний світ. Найчарівніші є біблійні образи від сотворення світа до Ноя числом 9, що займають саму середину здовж стелі. Трійом із них, іменно сотворенню Адама, сотворенню Еви і гріхопадению чоловіка признала критика першенство, що до преґнантного моменту, композиції і викінчення. Се що Лессінґ підносить в Лякооні, як преґнантний момент античного мистецтва, не має, на мою думку, більш доскона-

лого вислову, як в сотворенню Адама, увіковічненім Мих. Ангелом в самій середині стелі сикстинської каплиці. Серед обляків, оточений ангелами являється Бог-Отець і витягає свою праву руку до Адама, що напівмертвий лежить на землі. Адам простягає свою руку до Бога-Творця і пальцем сягає пальця Божого. В сю мить входить життя в його тіло, пруги на животі Адама набирають сили, ліву ногу згинає він під себе начеби хотів встати — Бог-Сотворитель дотиком пальця (прегн. момент) „дунув в него дух“. А в всіх фігур на стелі каплиці, 40 метрів довгої, 13 широкої, 343 і кожда з них визначується життям; а всі разом свідчать про безсмертну творчість Михайла Ангела.

Несповна 30 літ опісля (1541 р.) відкрив тойже Мих. Ангел великий образ мальований на цілій престольній стіні сикстинської каплиці: „Останній Суд“. Може жаден твір мистецтва не викликав такого великого спору що до краси і вартости, як сей. Сам Михайло Ангел сказав про нього: „Многі пошійуться в дурні сим моім твором“. Артист малював сей образ цілком не церковними засобами. Христос без традиційної бороди з кольосальним тілом і сильними мускулами виглядає як старинний Геракль або Аполльон. Всі постаті переважно нагі, навіть човен Харона має своє місце в зображенню християнського пекла. Тому початкове захоплення твором Мих. Ангела перемінилося опісля в пристрасну боротьбу. Підносилися голоси, щоби усунути сліди поганської мітольогії з папської каплиці. Доки жив мещанат образа Павло III (1534—49), справа не пішла так гладко. Строгий Павло IV (1555—9) мав зарядити перемальовання деяких нагих частий на образі, що однак не в цілком певне, бо щойно за Пія IV (1559—65) піднято таку постанову, а переведено її в діло частинно за Сикста V (1585—90), частинно за Климента XIII (1758—69). Долішні части образа обкурив дим свічок, так що годі докладно розпізнати всі прикмети фреску. Нині критика не судить так строго мистецького образа Мих. Ангела. Бо хоча він відійшов від традиції в представленню деяких фігур, то все таки тісно держався св. Письма і католицьких письменників Данта (Божеств. комедія) і Томи з Целяно (Dies irae). Вкінці, як зазначає се Пастор, всі нагі постаті Мих. Ангела в того рода, що не ділають на глядача пориваючо-зміслово (ст. 50, 77).

Другий ґеній малярського мистецтва Рафаель вславився своїми мальовилами в ватиканських станцах. І хоча лиш дві салі малював власноручно Рафаель (Stanza della Signatura, Stanza d' Eliodoro), інші дві кінчили його ученики Юлій римський і Пені (Stanza dell' Incendio, Sala di Constantino) то се, що зобразив він, іменно в першій салі, придбало йому безсмертну славу. Теольогія і філософія, поезія і право увіковічнені в чотирох образах Рафаеля, що носять

назву: диспута о св. Тайні, Атенська школа, Поезія, Законодавство Юстиніяна і Григорія IX. Найбільше студій, описів, копій дочекалася Диспута, бо в ній зображені всі важніші представники схоластики.

Отсим двом творчим духам мистецтва є присвячена книжечка Пастора, яка є відбиткою сего, що знаходимо в його великій „Історії Папів“ (II—V). Правда, не поминає Пастор і всіх інших малярів італійського відродження, що були заняті при мальованню стінних фресків сикстинської каплиці і фресків та релєфів в льоджіях. Однак Мих. Ангел і Рафаель є трактовані обширно і всесторонно, кождий рух їх кисти є належно узгляднений і оцінений з історичної перспективи, з об'єктивністю, гідною правдивого історика.

Ось тому ся відбитка являється милим дарунком для кожного любителя мистецтва.

о. А. Іщак.

Dr. Joseph Feldmann. 1) *Schule der Philosophie* (Auslese charakteristischer Abschnitte aus den Werken der bedeutendsten Denker aller Zeiten). Paderborn 1925, 8°, XI+511, Verlag Ferd. Schöningh. 2) *Ferdinand Schöninghs Sammlung philos. Lesestoffe* Bd. 1—4.

Dr. Theodor Rütther. *L. Annaeus Seneca.* 1 Bdch., ст. 86. 12°.

Dr. Johann Brinktrine. *Anselm Proslogion.* 1 Bdch., ст. 38. 12°.

Dr. Theodor Rütther. *Gemeinschaft u. Wirtschaft nach ausgewählten Stücken aus den Werken des Thomas von Aquin,* ст. 48. 12°.

Dr. Jos. Weidmann. *Grundwissenschaftliche Kernfragen aus der Philosophie Johannes Rehmkes,* ст. 127. 12°.

1. „Як в натхненім творі Рафаеля „Атенська школа“ виступають перед нами знатніші грецькі філософи в однім, повнім життя, характеристичнім образі, так чуємо в отсій „школі філософії“ виклад науки найзнатніших мислителів всіх часів після їх особлившої форми“. Так говорить в перенім слові автор цінної філософічної читанки, де зібрані найважніші уступи філософічних писань від Геракліта до Айнштайна. Вибір поодиноких філософічних уступів дали перворядні німецькі спеціалісти філософічних наук як Гуссерль, Гартман, Айнштайн, Ленц, Мах, Наторц, Рітер, Вітман. Історичний перегляд всіх філософів і їх поглядів дав на кінци книжки її видавець Фельдман, падерборнський професор. Загалом збірник сей, що не повстав „через одну ніч“ як деякі подібні підручники, може послужити многим в їх філософічних студіях і повинен знайти місце в бібліотеці кожного освіченого чоловіка, що інтересується філософічними питаннями.

2. Рівночасно видає Фельдман філософічну бібліотеку, в якій вийшло 4 томики. Іменно переклад Сенеки „Про утверджену певність мудрця“ зладжену др. Теодором Пітером, переклад Анзельма „Proslogion“ зладжений др. Іваном Брінктріне, переклад вибраних уступів Томи з Аквіну п. з. Суспільність і господарка, зладжений Йосифом Пітером і деякі уступи німецького філософа Ремке п. з. Grundwissenschaftliche Kernfragen aus der Philosophie Johannes Rehmke, укладу дра Вайдмана. До друку приготавлиється вибрані питання з філософії Льюе, Тренделенбург'а і теорія пізнання середньовічної францісканської школи.

Буде се цікава лектура для тих, що займаються філософією.

о. А. Ішак.

Dr. Stephan Pfarrer. Psalmenschlüssel (Einführung in die sprachlichen Eigentümlichkeiten und in den Gedankengang der Brevierpsalmen) Verlag Friedrich Pustet & Josef Kösel, Regensburg 1925, 8°, 344.

Се вже третє видання псалмів в латинським тексті і німецьким толкованню в порядку, як вони знаходяться в латинським бревирі. Толковання визначається тим, що не є невільниче, не повторяє євреїзмів і інших форм старозавітньої мови, але розв'язує їх і передає вірний зміст псалмів в живій мові. Автор поділив свою працю на дві часті. В першій зібрав в поазбучнім порядку і пояснив всі язикові прикмети єврейської мови, так як вони приходять в другім справленім латинським перекладі св. Єроніма і в виданню Вульгати (є це переклад на підставі гексаплі). В другій часті дав поруч латинського тексту гладкий німецький переклад з написами і змістом на початку кожного псалма.

Переклад може служити приміром як треба подібну роботу зробити в нас.

о. А. Ішак.

Lindner Dr. Dominikus. Die Anstellung der Hilfspriester. Eine kirchenrechtsgeschichtliche Untersuchung. Verlag Josef Kösel & Friedrich Pustet, Komm.-Ges. Verlagsabteilung Kempten, ст. VIII+157, 8°.

Автор поставив собі за завдання історично обосновити канон 476 § 3 лат. Кодексу кан. права з 1917. р.: „Non ad parochum, sed ad loci Ordinarium, audito parcho, competit ius nominandi vicarios cooperatores e clero saeculari“. Доказовий матеріал вичерпано в 11 главах, так що глави 1—2 приходять в I. часті, глави 3—11 в II. часті, яка розпадається на 3 розділи. Розклад матерії є отже досить оригінальний. Сумаричний зміст історичного обосновання ось який: В світських часах розвитку великих парохій (ecclesiae cathedrales, tituli baptismales, majores, minores) до IX століття уживали парохі (архіпресвитері) більше священиків

до помочи у повненню свого душпастирського уряду. Помічниками тими були сотрудники. На загал так на Сході як і на Заході поставлення сотрудників в тих часах належало до епарх. єпископа. В часі від IX—XII ст. зачинається формувати на Заході зміна. На цей час припадає занепад спільного кан. життя і церковної дисципліни, децентралізація великих парохій на менші на тій самій території, введення безумовного рукополагання (*ordinationes absolutae*) і право приватної власности божих храмів. Під впливом тих чинників витворився звичай, що поставлення і усунення сотрудників з правила перейшло в руки пароха, тому що духовну працю сотрудника уважано за справу пароха. Відповідно до цього приходять сотрудники в сучасних джерелах під назвою: *sacerdotes conducti, mercenarii, ad nutum parochi amovibiles cooperatores, vicarii*. Такий стан тривав як партикулярне право від XII ст. до тридентського собору. Тридентський собор, зач. 21 с. 4 *de reform.*, постановив: „*Episcopi, etiam tamquam apostolicae sedis delegati, in omnibus ecclesiis parochialibus vel baptismalibus, in quibus populus ita numerosus sit, ut unus rector non possit sufficere ecclesiasticis sacramentis ministrandis et cultui divino peragendo, cogent rectores, vel alios, ad quos pertinet, sibi tot sacerdotes ad hoc munus adiungere, quot sufficiant ad sacramenta exhibenda et cultum divinum celebrandum*“. Ця постанова собору впровадила дві новости: 1) Давнє партикулярне право, що поставлення сотрудника належить до пароха, набрало правосильности загального права, 2) якщо парох не поставить сотрудника, хоч цього вимагає численність парохії, то епарх. єпископ має це зділати. Крім цього тридентський собор постановив, зас. 23 ч. 15 *de reform.*, що священники, які не мають душпастирської бенефіції, потребують до важности слухання сповіди апробати від епарх. єпископа. На основі цих рішень тридентського собору духовна праця сотрудника дістала характер публичної душпастирської праці, а дальше, на протязі 200 літ виробився звичай яко партикулярне право, що поставлення і усунення сотрудників перейшло на епарх. єпископа. В XIX ст. це партикулярне право поширилось вже всюда в лат. Церкві. До цієї переміни також не мало причинилось перенесення тридентським собором юрисдикційних діл архідіяконів на епарх. єпископів. Також введення духовних епарх. семинарій тридентським собором, хоч автор цього не підносить, мусіло вплинути на цю переміну, бо трудно погоджуватись з цим, щоб єпископ, виховавши собі священників в своїй духовній семинарії, полишав їх без приділення до душпастирської служби в епархії так довго, доки який парох не возьме собі котрого з них, або, якщо який парох віддаливби свого сотрудника, щоб цей був без заняття, доки знова не

знайдеться який інший парох, що прийнявби віддаленого. Коли цю справу розглядала кодифікаційна комісія, стало ясным, що загальне право признає парохам поставлення і усунення сотрудников, а партикулярне право, всюда поширене в лат. Церкві, переносить цю чинність на епарх. єпископа. Цю трудність розв'язав законодавець формулою вище наведеного канона 476 § 3 лат. Кодексу кан. права з р. 1917.

Ся невеличка праця написана з юридичним розмахом, старанно, інтересно, особливо тим, що автор використав ще не видані жерела, які наводить у нотах і подає при кінці в списі жерел і літератури. Особливо узгляднена в архієпархія Сольногородська і епархія Фрайзинґ'. Для орієнтації поданий при кінці поазбучний реєстр.

о. Др. В. Масуох.

Karl Richstätter S. J. Die Herz-Jesu Verehrung des deutschen Mittelalters. Pustet. München 1924, II видання, ст. 410, 8°.

Се друге видання доброї і гарної книжки, що має за ціль висвітлити почитання Нсв. Серця Христового.

Теперішнє видання є збільшене новими документами і поглиблене в значній части та робить надію, що дальші видання вийдуть ще обширнішими.

Автор подає свої досліди в 6 розділах:

Перший (150—1150), затитулований „Старина“ гуртує місця наведені з Юстина, Орігена, Августина, Павліна з Нолі, Петра Даміяна і пр. Другий (1150—1250), „Вчасне середно-вічча“ є вже багатий і містить точніші тексти відносно Нсв. Серця. Поміж іншими стрічаємо там імена Гільдегарда, Германна Йосифа, Льотґарда, Єлисавети з Туринґії і пр. Третій розділ (1250—1350), „Розквіт в добі містиків“ змальовує найкращі часи, в яких зроджується почитання Нсв. Серця. Тут вже дуже обильне число імен головно з монаших чинів, францісканського, домініканського, цистерського. Цистерзи з Гельффа, головно Мехтільда з Маґдебурґу і Гертруда Велика показали себе особливими любительками Серця Христового. Четвертий розділ (1350—1500), „Дозрівання і поширення“ справджує розвій почитання Нсв. Серця Христового в Німеччині в монаших чинах, між світським духовенством, а навіть в душі християнського люду. Пятій розділ (1500—1700), „Вплив“ подає пізнійші ділання сего почитання середньовічної Німеччини в самім таки краю і поза границями. Німецькі Єзуїти з св. Канізієм на чолі займають в сім розділі почетне місце. Шестий розділ (1700—1900), „Розбудова і викінчення“ зазначає остаточне і загальне введення в Німеччині всюди

відомого почитання Нсв. Серця внаслідок обявлень св. Маргарети Марії.

Книжка О. Ріхштеттера є світлим пам'ятником в честь Нсв. Серця і переконуючим свідоцтвом почитання Нсв. Серця в християнського люду в Німеччині від середновічних часів.

Вона є рівночасно і з літературного погляду інтересна, аскетично будуюча а з наукового боку містична і повчаюча.

Читання її упримнюють численні цитати стихом і прозою зі старих німецьких мистиків. Автор — і се велика шкода по нашій думці — майже всюди заступив давний текст модерним німецьким. Оскільки краще булоб віднаходити на сторінках давну німецьку, флямандську або нідерландську мову в тій поєдничости, яку годі віддати перекладом, свідчить поданий в замітках переклад тяжко зрозумілих відступів.

З погляду аскетичного і містичного книжка ся є також дуже цінною. Побожна душа найде в ній може навіть більше корму для божественної любови, як в книжках призначених *ex professo* до набоженства.

Сеї ряд святих обох полів, людей з монастиря і людей зі світа, одиниць вчених і поєдинчих жінок, які по черзі складають свою чолобитню раз піднеслим раз наївним способом, але завсіди щиро у стіп Божественного Серця має в собі щось пронизуючого душу і в серці читача мимовільно будиться акт любови і вдячності для Божественного Учителя. Вкінці з наукового погляду книжка О. Ріхштеттера опрацьована з совершенною старанністю: обильне і совісне подання документів, цінні проглядні табелі, цікаві ілюстрації — все те полишає вражіння вповні наукового трактовання предмету.

Для вчених лектура сеї книжки віддасть понадто ще і сю прислугу, що заохотить їх до дослідів над давними мистиками, з яких автор наводить лиш деякі витяги і над ненімецькими мистиками, яких імена зустрічається на сторінках лиш мимоходом згадані.

Може дехто захоче перевірити правдивість твердження автора, що якраз Німеччина перша в середних віках несла прапор почитання Нсв. Серця.

Таке суперництво булоб похвальне і моглоб дати пам'ятники подібні як отсей О. Ріхштеттера про середновічне почитання Нсв. Серця в Франції, Англії, Італії, а може навіть в славянських краях в їх східних богослуженнях так богатих а так мало використаних.

о. Йосиф Схрейверс ЧССт.

1. *Der Katholizismus als Lösung großer Menschheitsfragen, herausgegeben vom Akademischen Verein „Logos“.* Verlagsanstalt Tyrolia Innsbruck — Wien — München, ст. 116. 16⁰.

2. *Katholizismus und moderne Politik*, т. само ст. 105, 16°.

3. *Der Katholizismus als Kulturfaktor*, т. само ст. 155. 16°.

Час видвигає нові потреби, нові кличі, шукає нових доріг. Католицька релігія мусить йти з духом часу і заняти супроти сего належне становище, що є хибного, то справити, а здорове прийняти. Австрійське академічне товариство „Logos“ видало якраз накладом „Tyrolia“ в Інсбруці кільканайцять розвідок на актуальні питання, призначених для молоді, щоби вона могла зорієнтуватися в культурнім поступі нашого століття. І так маємо там статті: *Der Katholizismus als Lebensprinzip von P. Anton Stonner S. J.*; *Die sieben Leuchter Oesterreichs von Joseph August Lux*; *Katholizismus und Jugend von Dr. Friedrich Schreyvogel*; *Gott und das Ich im Katholizismus von P. Pet. Lippert S. J.*; *Katholizismus und Philosophie von P. Erich Przywara S. J.*; *Katholizismus und Psychoanalyse von Prof. Dr. Linus Bopp*; *Der Katholizismus und die okkulten Strömungen von P. Alois Mager*; *Katholizismus und Gegenwart von Dr. Ignaz Seipel*; *Katholizismus und Nation von Prof. Dr. Hans Eibl*; *Katholizismus und Internationalismus von Graf Albert Apponyi*; *Katholizismus und Volkswirtschaft von Dr. Theod. Brauer*.

Вони писані легким стилем, деякі з них глибше продумані, деякі знова грішать часописною напушистістю, але всі читаються приємно і з вдовolenням. Головний тон розвідок, се підчеркнути значіння нації. Кождий має обов'язок працювати над збереженням і побільшенням духових і матеріальних дібр, над удержанням прав свого народу і над мирним співжиттям всіх народів. Але рівночасно звучить в них і протест проти пересаднього націоналізму, шовінізму, проти звуження і затіснення своїх поглядів; навпаки всіми силами треба дивгнути себе на становище культурної гуманности.

Одинцем стоїть розвідка про оккультизм. В ній підчернені дві теорії, спиритуалістична і анімістична. Перша твердить, що оккультистичні об'яви походять від позасвітвих еств, друга, що ці об'яви дадуться вияснити силами скритими в душі, які виступають свобідно в медіюмістичнім стані. Ся теорія тим правдоподібна, що зі спиритуалістичних сеансів наше знання зовсім не поширилося. Ми не довідалися ніщо більше, поза се, що знали. Медіюмістичний стан є станом хоробливим, бо нищить здоровля і характер людини. Тому коли кат. Церков видала заборону сеансів, то се з великим хісном для гігієни.

о. Йосиф Сліпий.

Saint Jean Chrysostome par Ph. E. Legrand. Librairie Lecoffre. Gabalda Editeur Paris 1924. Les 320, 16°. „Les Moralistes chrétiens“, vol. I.

Отця книжечка становить один випуск зі серії „Les Moralistes chrétiens“.

Автор має за ціль дати читачеві кодекс християнської моралі з творів св. Івана Золотоустого в першій мірі проповідничих письм. Наводжені тексти супроводить звичайно короткий коментар.

Свою працю поділив на 3 часті: 1. Моральні засади, 2. Чесноти і пороки, 3. Виконування обов'язків. Вартість сего видання підносить цінне введення в об'єм 37 сторін, в яким автор подає короткий начерк життя Святого і головні прикмети його проповідництва.

Книжка обчислена на популяризацію предмету і тому автор з розумом старається не додавати багато свого.

о. Й. Скрейверс. Ч. св. Ізб.

У відповідь. В 10-ім числі „Ниви“ (1925) 346—348, помістив о. др. Г. Костельник оцінку на мою розправу „Св. Тома і схолястика“, в якій побіч позитивного признання, — за котре я вдячний тим більше, що під теперішню хвилю богословська наукова книжка лежить на периферії уваги нашого громадянства — поробив кілька річевих завваг що до самої праці. Тому, що вони відносяться не лиш до мене, але й до самої річі і можуть спричинити в читачів непорозуміння, заслуговують на се, щоби їм приглянутися ближше і то тим радше, що праця, хоч не в цілости, була печатана в „Богословії“.

Найперше завважує Шан. Рецензент, що я „надто строго придержувався історичної перспективи“. Гадаю, що сей заміт не зовсім оправданий, бо я лише на зверх тримався історичної схеми, а на ділі повплітав в історичний перебіг принагідно багато культурних, історичних, філософічних і теологічних питань. А придержувався я історичної перспективи в головних рисах тому, що сам предмет мало відомий в нас ширшим кругам, а вона якраз має то до себе, що в легкий спосіб унімає цілий матеріял. Впрочім тут багато залежить від суб'єктивної вподоби.

Ся історична перспектива мала завинити, що я не звернув уваги на деякі подробиці, що вироблювалиби в нашого читача більше критичний суд про св. Тому, як от на прикл. погляд Аквіната на індивідуаційний принцип і звязану з сим його тезу, що кождий ангел є иншого виду (species). А се вже виразно противорічить обявленню, „бож св. Письмо говорить про Херувимів, Серафимів і т. д., ділячи ангелів на різні species, а в кожній species згадує множество осіб“.

няків“, ст. 347. Вправді се питання належить до найбільше оспорюваних, але рації св. Томи, ще ніхто бодай зовсім не розв'язав і тому не диво, що його гадка, згл. Арістотеля має і нині багато прихильників. На св. Письмо годі тут покликуватися, бо воно не говорить виразно, чим якраз ті ріжні духові єства від себе ріжняться. Впрочім не можна так тиснути змислу св. Письма, хоч би тому, що деякі з вичислених назв ангельських хорів є тотожні. І св. Тома приймає поділ ангелів на хори, хоч твердить „*quot angeli, tot species*“. Поділ ангелів на види (*species*) представляє собі св. Тома так, як поділ нерозумних звірят, які ріжняться „*secundum diversos gradus determinatos naturae sensitivae*“, ангел від ангела ріжниться „*specie secundum diversos gradus naturae intellectivae*“. (S. th. I. q. 50-a 4).

А вжеж найбільш мавби я провинитися, згадуючи науку св. Томи про „Непорочне Зачаття“.

„До того Автор — задля надто реверенціального оправдування Томи — затаює правду. й невірно представляє його науку про непорочне зачаття Преч. Діви. Він пише (на стр. 68): „В догмі непорочного Зачаття Тома не дав розв'язки, але в нього є вже елементи пізнійшої скотівської аргументації“.

Та в дійсности Тома розправляв про сю проблему (Quaest. quodl. VI, art. VII) з виразним заголовком (квєстією): „*Utrum liceat celebrare conceptionem Dominae nostrae*“. І відповідає, що ні. „*Beata Virgo, quia nata fuit per commixtionem sexuum, sicut et ceteri; et ideo concepta fuit in originali peccato, et inde includitur in universitate illorum de quibus Apost. dicit ad Rom. V, 12: In quo omnes peccaverunt... creditur tamen in utero fuisse sanctificata, antequam nata...*“ Чи се ще не є розв'язка квєстії? Чи можна яснійше вчити чогось? —

Що маю велике почитання до св. Томи, з сим і в праці і тепер зовсім не крився і не криюся, але щоби я хотів виправдувати, шліфувати його і то навіть затаюванням гіркої для нього правди — се мені ніколи і на гадку не приходило. Я вповні переконаний, що зробивби був йому тим тільки медвежу прислугу. Аквінат така висока індивідуальність, що зовсім сього не потребує, — і сам він ціле життя боронився тільки правдою.

Що до самої науки про „Непорочне Зачаття“, то справа не така ясна, як представляє її о. др. К. В часах до-томістичних був инший „*status quaestionis*“: диспутовано над тим, чи Преч. Діва була зачата своїми родичами в природний, чи в чудесний спосіб. Тома відповідає „*per commixtionem sexuum*“. Дальше, чи була освячена „*ante infusionem animae*“ чи „*post*“, чи „*in ipso instanti infusionis*“.¹⁾ Тома рішає (в своїх Коментарях In III. d. 3. 1 і Кводлібетях): була освячена по створенню душі. Тяжше є з'ясувати Томину гадку в його пізнійшим і звершеннішим творі —

¹⁾ Се останнє підхопили Вільгельм Варго і Скот і вивели справу на чисту воду.

Суммі. В III. q. 27. а. 2 Тома пише: „...Quod si nunquam anima B. Virginis fuisset contagio originalis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Ch-i, secundum quam est universalis omnium Salvator... Nam Ch-us nullo modo contraxit originale peccatum, sed in ipsa sui conceptione fuit sanctus... sed B. Virgo contraxit quidem originale peccatum, sed ab eo fuit mundata, antequam ex utero nasceretur“. Чи св. Тома розумів тут, що Пр. Діва вже мала на собі первородний гріх, годі рішучо твердити. Мені здається, що він не змінив своєї гадки, якої тримався в ранших творах. Однак не є виключеним, що під „contraxit orig. peccatum“ розуміє тільки debitum pecc. originalis, так як (S. th. 1 II q. 81. а. 3. ad. 1) reatus mortis вистарчає, щоби бути смертним і то тим більше, що св. Тома в Суммі промовчує можливість освячення душі in instanti infusionis animae in corpus. І тому один з найвизначніших сучасних німец. теологів Fr. Diekamp каже:

„Welche Stellung Thomas später in der Summa theologica zu unserer Frage einnimmt, wird sehr verschieden beurteilt. Wohl die meisten erblicken in ihm einen offenen Gegner der unbefleckten Empfängnis, andere stellen ihn als deren Verteidiger hin, wieder andere begnügen sich mit der Feststellung, dass seine Gegnerschaft nicht bewiesen werden könne. Es dürfte das Richtige sein anzunehmen, dass er in der theol. Summa, wie neuerdings Del Prado zeigt, absichtlich von der unbefleckten Empfängnis geschwiegen hat“. (Kath. Dogm. II, 328).

Виходилоби, що Аквінат не був ні противником ні оборонцем догми. — Ізза того мусів я висловитися так оглядно в сій квестії.

Є в Аквіната ще більше оспорюваних і навіть хибних питань (в позитивних науках!), які однак не обнижують його заслуг, бож він був дитиною свого століття. Певно кождий погодиться з о. Рецензентом, що такі дрібні питання, дуже цікаві і нераз характеристичні і я на них натякнув. Та ширше видвиження деяких тільки — робилоби цілу розправу нерівною, — на викладі можна собі на се скорше дозволити! До того спірні питання є звичайно трудніші і годі їх коротко збути, але вимагають ширшого обговорення і більше місця. А тоді розвідка розросласяби в більшу книжку, яку годі вже поміщувати в тримісячнику. Шан. Рецензент радив зробити се на рахунок поток і цитатів і в сей спосіб зарадити лиху. Та однак я волю придержуватися иншої методи, іменно мало, але основно, ніж багато а поверховно. Оставалосяби хіба видати окремою книжкою, та тоді виринає „злободневне“ питання накладу, яке вже тяжко розв'язати. Впрочім се ще краще відомо о. др. Костельникови з його власного досвіду.

о. Йосиф Сліпий.

Вибрані питання

(Analecta)

Що сталося з єпископським хрестом митрополита Булгака? Після смерти митрополита Булгака дістався його нагрудний хрест невідомою нам сьогодні дорогою до рук його рідні, замість до скарбниці митрополичої церкви в Вильні або загалом у власність гр. католицької Церкви. І тут повторилася нерідка історія затрати дорогоцінної пам'ятки непокликаними до її береження руками.

Історію єпископського хреста митрополита Булгака висвітлює нам у значній мірі цікава публікація: А. В. Жиркевичь. Изъ-за русскаго языка (Біографія каноника (sic) Сенчиковскаго, въ двухъ частяхъ, съ алфавитнымъ указателемъ и трема фотографіями). Вильна (Типографія „Русскій Починъ“), 1911. — вийшла як III. Выпускъ Трудовъ Минскаго Церковнаго Историко-Археологическаго Комитета п. з. „Минская Старина“. Є се праця оперта на багатій переписці, що остала після смерти сумної пам'яті найбільшого русифікатора Білоруси кс. Фердинанда Сенчиковського, священика мінської дієцезії, що фігурує часто під узурпованим титулом каноніка. Перед лицем католицької совісті міг би покликатися сей найпокірнійший і найслухняннійший царський слуга і в одній особі справжній пропагатор православ'я, як на обставину лагодячу степеня своєї вини, хиба тільки на психопатологічний стан, що до чого не можна мати сумніву.

З наведеного отже в горі твору видно, що кс. Сенчиковський вже коло 1880. р. був у посіданню хреста митрополита Булгака. Саме з його нотатки без дати, що походить одначе найпевнійше з р. 1881, довідуємося, що той золотий хрест з мощами хотів він у тім році, в році замордовання царя Александра II († 1. марта 1881. р.), покласти на його гробі в Петропавлівській кріпості в Петрограді (сп. ст. 616). Про те, як ся дорога для нас пам'ятка попала до його рук, автор нотатки говорить небогато, бо тільки се, що дістав її від поміщика (найпевнійше з Мінщини) Богдановського, внука митрополита Булгака. Згаданий намір не здійснився: його звічечили заходи ворогів кс. Сенчиковського, під впливом котрих тодішній директор департаменту духовних діл чужих віроісповідань (при міністерстві внутрішніх діл), А. Н. Мосолов, чоловік супроти католицької Церкви ненайгірше настроєний, рішучо заборонив йому се робити (сп. ст. 617).

Незражений сим неповодженням і упокоренням, що його назвав особисто на послухання у Мосолова, кс. Сенчиковський не тратить надії зробити з памяткового хреста дарунку для пануючої в Росії родини.

З бруліону листа (знов без дати) кс. Сенчиковського до протопресвітера Івана Янишева, пізнішого духовника царської родини, виходить, що кс. С. в 1891. р. мав намір жертвувати той хрест Булгака наслідникови царського престола, великому князеві й царевичеві Миколі, котрий в 1894. р. вступив на престол як Микола II (II, ст. 457). Сей уступ листа, не знати чому, був у бруліоні автором перечеркнений.

Обширніше говорить кс. Сенчиковський про свій намір в листі з д. 18. вересня 1891. р. до генерала царського двору, князя В. А. Барятинського, котрий завідував тоді ділами царських дітей (кс. Сенчиковський перебував тоді в Омську на Сибірі). Ось що писав до нього:

„В часі побуту нашого дорогого й шанованого Царевича в Омську я не мав смілости й спромоги явитися у Вас з просьбою — допомогти мені, щоб я міг найпокірніше жертвувати Його Імператорській Високости залучені тут святощі, що мають також історичну вартість.

„Палаючи однак горячим почуванням безмежної вірнопідданчої відданости супроти Царя і Його Наслідника, не маю сил повздержатися і тому зі сльозами та з глибини душі благаю Вас, Добродію, Ясновельможний Князю, виявити мені свою поміч — в пожертвованню Царевичови згаданой памятки — з нагоди приявности Його Високости при закладах омського собору...

„Долучена памятка була власністю останнього в м. Вильні уніятського митрополита Булгака. Є се його митрополичий нагрудний хрест (уніяти не носили Панагії, але хрест — на взір римо.-кат. єпископів). Сей хрест містить у нутрі моці — частину того стовпа, при котрім Жиди бичували Господа нашого Ісуса Христа. Сю памятку прислано митрополитови Булгакови з Риму і моці в заосмотрені римською печаткою, що можна видіти, коли потягнеться гузичок (sic), котрий находиться в долі хреста, а котрий придержує його долішне покриття. Сю памятку дістав я від близької рідні митрополита, спорідненої з моею матірю, котра була донькою уніятського священника (Коноховича, пароха в Подороську, моя дописка).

„Нехай же ся частина стовпа, зрошеного й освяченого кровю Бога-Чоловіка, переходується між святими образами Царевича і нехай береже Його від всякого лиха, ворога й супостата. Про се благатиму ціле мое життя Спасителя нашого Ісуса Христа!“ (II, ст. 496).

При кінці сього листа просить кс. Сенчиковський ще

раз князя помочи в відомій нам справі і пише в питомім собі рабськїм стилі:

„Зі сльозами благаю Вас вибачення й виявлення своєї високої помочи, щоби наш дорогий Царевич ушасливив мене ласкавим приняттям долученої памятки, котру я з цілою покорою і з чистого серця смію жертвувати Його Високости, як знак вірнопідданчих почувань і найглибшої пошани“ (II, ст. 497). В нотці читаємо таке: „На бруліоні рукою Сенчиковського зроблена для мене (видавця Жиркевича, моя дописка) заввага: „Сеї лист, як видно з відповіді, дав князь Барятинський прочитати Царевичеві, тепер уже Цареві, але все — затихло“ (ib.).

В відповіді на своє письмо дістав кс. Сенчиковський відповідь підписану А. Васильковським, що завідував ділами царських дітей. Вона має дату 10. марта 1892. р., № 456 в Петрограді і з подякою посвідчає відбір цілої памятки, як се слідно зі змісту:

„Наслідник престолу Царевич, довідавшись з приємністю про зміст Вашого листу з 18. вересня 1891. р. на імя генерал-майора двору Найяснійшого Пана князя Барятинського, як також прийнявши ласкаво присланий Вами для пожертвовання Його Цісарській Високости нагрудний хрест, що належав колись до уніятського митрополита Булгака, з вложеною до нього частиною стовпа, при котрім довершилося бичовання Господа нашого Ісуса Христа, зволив приказати — висловити Вам сердечну вдячність Його Високости за Вашу жертву і висказані Вами в тім же листі, з глибоким переконанням і почуванням горячого патріотизму, вірнопідданчі й справді християнські бажання для Царської Родини“ (II, ст. 498).

В аднотації, зробленій для свого біографа, написав кс. Сенчиковський на копії того листу:

„Сеї лист у мене — за склом у рамках — уміщений на почеснім місці. Він справляє мені найбільшу приємність тим, що хоча для російської справи нічого не зроблено, то однак оцінено мої чесні переконання і патріотичні почування“ (ib.).

Сеї лист, що є для нашого діла чи не найважнімшим документом, переслано після смерті кс. Сенчиковського († 1907) з Омська д. Житкевичови в Вільні, видавцєви двотомової праці, з котрої черпаємо повисші дані.

Що сталося врешті з єпископським хрестом митрополита Булгака?

Він мусів у часі революції 1917. р. враз із цілою скарбницею царської родини перейти на коротко в руки правительства Керенського, щоби остаточно дістатися большевикам. Коли доси не перетоплено його або не продано, варто булоби упінутися в большевицького правительства о зворот дорогоцінної памятки.

о. Вл. Толочко.

Конгрес для студій орієнтальної богословії в Любляні. В днях 12—16. липня 1925. відбувся в Любляні в Югославії уніоністичний зїзд для ближшого познакомлення і вивчення орієнтальної теології. Його скликаво було на основі рішення минулорічного Велеградського конгресу. Зїзд сей був в порівнянню з Велеградськими конгресами, що мали досі на ціли в головній мірі практичне переведення церк. зєдинення, — чисто науковим зібраннем, що всесторонно розбирав питання студій орієнтальної богословії і цілого східного релігійно-церковного життя. Так напрям, що його репрезентують дотеперішні Велеградські конгреси — себто винайдення шляхів до практичного переведення церк. зєдинення, як також і напрям, що його започаткував зїзд в Любляні — себто чисто науково-теологічна сторінка уніоністичних змагань — є для справи зєдинення однаково важні і взаїмно себе доповнюють. Без глибокого наукового розслідження і розяснення спірних kwestій не можна числити на осягнення тривких практичних вислідів в уніоністичній праці.

Зїзд приготували і його вели професори Орієнтального Інституту в Римі і о. Др. Ф. Гривец, проф. унів. з Любляни, котрий і найбільше напрацювався біля практичної підготовки конгресу. Зацікавлення зїздом було велике, учасників було біля 400. Самих єпископів було 9, між ними й ваш гр.-кат. Преосв. Діонизій з Пряшева. а крім того багато вчених теологів майже з усіх сторін Європи. По національності найбільше було Хорватів. Православна церква була слабо заступлена.

Зїзд розпочався 12. VII. торжественною Літургією св. Івана Золотоустого, відправленою серед великої асисти Преосв. Діонизієм Нярадїм, котра зробила на учасників велике вражіння. По літургії було отворення зїзду люблянським єпископом Єглічом, котрий привитав численних учасників. Відтак було відчитане папське брєве, що похвально висказується про минулорічний Велеградський зїзд та горячо поручає студії орієнтальної богословії в тому переконанню, що „*ex recta rerum cognitione aequam hominum aestimationem sinceramque benevolentiam efflorescere, quae, Christi caritati coniuncta, religiosae reconciliationi unitatique, quam maxime est, Dei munere, profutura*“. Вечером тогож дня відбулася Академія в честь св. Кирила і Методія, на котрій були виголошені привіти від представників поодиноких народів чи релігійних організацій.

Властиві праці конгресу розпочалися в понеділок 13. VII. Цілу працю зїзду можна би поділити на три групи: 1. наукові реферати в лат. язичі і дискусія над ними, 2. більш популярні реферати пополудневі в язичі хорватським і словінським головним чином для численно зібраних Хорватів і Сло-

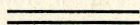
вінців, 3. церковні богослуження і молитви за церковне зєдинення.

Першій групі, себто строго науковим рефератам посвячено найбільше часу і уваги. Ця група була заздалегідь розділена на три головні часті і так: I наука о Церкві, II стан східних церков і східних обрядів, III східна аскеза і східне монашество. Тут виголосили реферати: професори папського Орієнтального Інституту M. d' Herbigny (*De corpore Christi mystico i De studiis orientalibus inter clerum et populum vulgandis*), Б. Спаціль (*De membris Ecclesiae*) і M. Willer (*Exemplar ideale monasticum et sacerdotale Orientis graeci usque ad saec. IX*); від конгрегації для Східної Церкви K. Margotti (*Relationes inter Codicem iuris can. et orientalis Ecclesiae disciplinam*); а відтак проф. грецької коллєгії в Римі P. de Meester (*De disciplina monastica post saec. IX apud Graecos et Slavos i Quaestiones practicae de monachis catholicis Graeco-Slavicis*), царгородські асумпціоністи R. Janin (*De hodierno statu ecclesiarum et rituum orientalium*) і S. Salaville (*De cultu Eucharistiae apud Orientales*), проф. Др. Ф. Гривец (*De unitate Ecclesiae*), проф. Др. Калай (*De ritu liturgiae graecoslavicae*), ректор др. І. Вішошевич ЧСВВ. (*De hodierna disciplina monastica apud catholicos graeco-slavos*).

На пополудневих сходах виголосили реферати Преосв. Нярادی (Евхаристія і церк. єдність), о. С. Сакач (Наукова основа церк. єдності), проф. Др. Сной, прал. Козак з Кромеріжа, Др. Гривец і многі інші. На тих сходах було много присутних зпоза учасників зїзду, а деякі більш цікаві і актуальні реферати були унагляднювані світляними образами.

По рефератах збиралися учасники в катедрі на щоденні молитви, спеціальні розважання і богослуження за церк. зєдинення — а то підносило настрій на зїзді. Властивий конгрес закінчено 15. VII вечером торжественним „Тебе Бога хвалим“ в люблянській катедрі, а в четвер 16. VII перед полуднем зібралися референти і професори теології та — як практичний вислід нарад конгресу — видвигнули отсі рішення: 1. Зробити виказ усіх католицьких наукових установ, де плекаються орієнтальні студії, щоби всі вони могли увійти в тіснійші взаємні зносини; 2. видавати бібліографічні записки, в котрих буде поміщуватися все, що колинебудь появиться про церковний Схід чи то в книжках, чи в журналах; 3. слідуєчого року зїзд по ділам студій східної богословії злучиться з евхаристійним конгресом в Чікаго.

Перший цей науковий уніоністичний зїзд пройшов — як бачимо — з повним успіхом. о. П. Хомин.

Всячина — Хроніка

(Varia — Chronica)

Померли: еп. др. Лаврентій Янссенс (Laurentius Janssens), монах Венедикт. з Маредсу в Бельгії, тит. еп. Витсаїди. Ур. 11. липня 1855. Студії богосл. кінчив на Грегоріані. Відтак довгий час був професором догматики в Collegio S. Anselmi в Римі. Належав до найзнаменитших сучасних теологів і мав велику, навіть рідку ерудицію. Крім богосл. наук займався музикою, співом, соціологією, проповідництвом. Знав багато мов і був консультором кількох римських конгрегацій. Знанням його твором є Summa theologiae, що вийшла накладом Herder-a. В квітні (15 — 20) с. р. проводив він томістичним конгресом в Римі, на яким порушувалося тяжкі, але і цікаві філософські питання. На пр. Garrigou-Lagrange — Консєквенції для фізики і метафізики з томістичної науки про акт і потенцію, Maspero (Медіол.) про доказ на існування Бога ex motu, Warrain — про час і простір, дея Тай — про уняття конкретнього в психології і т. д. Янссенс помер 17. липня 1925 в Бельгії, куди виїздив він все з Риму на літні ферії. — О. др. Альберт Марія Вайс (Weiß), Домініканин, що був проф. апологетики на унів. в Фрибурзі і написав загально відому Апологетику, умер в 81. році життя дня 15/16 серпня с. р. — О. Генрих Жолі (Joly) ур. 1839. р. умер в червні 1925. Викладав філософію в Nice, Poitiers, Douai, відтак в Парижі (прир. право). Великою популярністю тішаться його праці. Psychologie des grands hommes і Psychologie des Saints. — Канонізація Петра Канізія, Ісусовця, відбулася 21. мая 1925. р. Рівночасно св. Отець Пії XI проголосив його також учителем Церкви. Св. Канізії був професором в Інгольштадті і Відні і видав там (1554) свою „Summa doctrinae christianaе“. Рівночасно написав він популярний катехиз для народу і тим поставив сильне забороло проти протестантизму.

Наукові звідомлення. Католицький Університет в Сольногороді мають обняти спільними силами австрійські, америк. і баварські Венедиктинці. Крім існуючого там виділу богословського має бути отворений на разі факультет філософський і сусп. наук. — Католицький Університет в Пекіні починається будувати. Папа Пії XI жертвував 100.000 лір і обіцяв причинитися до випosaження бібліотеки. Організує його Венедиктинець о. Стель (Stehle). — Католич. Інститут в Парижі обходить в листопаді с. р. 50-ліття свого існування. Він повстав 1875. р. і є найвисшим богослов. заведенням Франції. Першим ректором його був мер. Hulston, а тепер є мер. Baudrillart. В обсязі богосл. наук положив Інститут величезні заслуги

виданням знаменитих лексиконів на франц. мові (Dictionnaire), а деякі з його професорів тішаються світовою славою, між іншими Prat, d'Allés і др.

Загальні Збори Тов. 00. Катехитів (трьох дієцезій: львів., перемиськ. і станіслав.) відбулися дня 2. XI. 1925. Головою вибрано о. дир. Юл. Дзеровича. По виборі виділу о. др. М. Конрад (Тернопіль) виголосив відчит: Концентрація в науці релігії в середніх школах, в яким виложивши самопоняття, перевели примінення в поодиноких клясах і предметах. При кінці поставив десидерат до виділу, щоби виготовив програму лекцій на поодинокі кляси.

В дискусії піднесено потребу концентрації і світських предметів з наукою релігії, з другої сторони перестерігано перед переладанням концентрацією лекції, щоби не затратити з очий ходу самої лекції. Рівнож піднесено гадку, чи не добре булоби перенести апологетику до VI кл. з огляду, що учні в тім часі зачинають самостійнійше думати; в них зачинає будитися попри полові дозрівання критицизм, повстають різні сумніви, а тоді якраз добре булоби дати їм в руки апологетику, що має за завдання утвердити в правдах віри, в католицьких засадах. Проти сего однак піднесено аргумент, що учні VI кл. не мають потрібного ще знання до апологетики, а саме філософичної підготовки (льоґіка і психольогія VII і VIII кл.) до філософичного опрокинення блудів і утвердження правд в умі ученика. Рівнож висказано побажання, щоби етику угрунтувати більше філос. чим догматично. Преосв. Др. Йосиф в довшій промові вказав між ин. на завдання катехита як душопастиря, поручаючи як середник гуртовання молоді в Марійському Товаристві і Евхар. Кружках, попирання через співпрацю і поширювання видавництва Мар. Тов.—а. При Тов.—і Катехитів існує дуже благородна, харитативна секція „Літурґічний Союз“, якого завданням збирати пожертви-вкладки, що йдуть для родини помершого члена.

Богословське Наукове Товариство

(Societas theologica)

На Фонд Богословії зложили Е. Митроп. А. гр. Шептицький 120 дол. а. о. сов. Л. Січинський 10 зол. В. Сп.

Пожертви для Бібліотеки: о. св. Ганушевський — 4 т., о. А. Луців — 2 т., о. В. Кулик — 9 т., І. Зрада, студ. бог. — 1 т., о. Ніжинський — 1 т., о. Сухий — 1 т., о. Луцик — 2 т., о. Хлистун — 2 т.

На Засіданню Ради дня 4. падолиста прийнято в звичайні члени: о. др. І. Фіґоль, катех. в Станіславові.

I) Книжки і II) часописи

(I. Libri et II. ephemerides)

I.

Євангеліє сирѣчь Благовѣстіє Гда Бга ѿ Єіаса нашого Ііса Хрѣта, ѿ стѣхъ Бѣодновѣннхъ Євлістовъ спісанное. Львѣвъ. Ъ лѣто ѿ созданія міра ꙗзѣвъ, ѿ Рождества Хрѣтова ꙗзѣд. Іждивініємъ ѿ къ печатни Ставропигійскаго Інстїтѣта. Ст. 535. Fol.

о. Горчинський Омельян. Устав богослуже ѡ на рік 1926. Львів. 1925. Друк. Ставр. Інст. Ст. 173, 16°.

Загальний Статут Марійських Товариств. Накладом Мар. Тов-а Молоді. Львів 1925. Ст. 100. 16°.

Костельник о. Д-р. філ. Гавриїл. Три розриви про пізнання. Львів 1925. Накладом Тва Св. Ап. Павла. Ст. 198. 8°.

Майну свящ. Ключ до неба. Переклав Й. Н. катехит в Отинїї. Л.-В.-І. „Добра Книжка“ 57. випуск. Львів 1925. Ст. 96. 16°.

Петров свящ. Г. Євангеліє основа життя. Переклав Д-р. Ярослав Левицький. Л.-В.-І. „Добра Книжка“. 53. Випуск. Львів. 1925. Ст. 110. 16°.

Betrachtungen für die monatliche Geisteserneuerung am Herz-Jesu-Freitag und für die Hauptfeste des Kirchenjahres. Zweites Bändchen: **Um Herzen des Meisters.** 12° (VIII u. 256 S.; 1 Titelbild). Freiburg i. Br. 1925, Herder. Geb. in Leinwand M. 4.20.

Bichlmair S. J., S. Urchristentum und katholische Kirche. Halbleinenband mit Schutzumschlag (368 Seiten). Preis 9.60 S, 6,— G. M. Verlagsanstalt Tyrolia, Innsbruck, Wien, München.

Denksprüche der heiligen Magdalena Sophie Barat Stifterin der Genossenschaft der Ordensfrauen vom Heiligsten Herzen 1925. Verlagsanstalt Tyrolia, Innsbruck, Wien, München. Preis: geheftet S. 1.70, Mk. 1.10.

Dieckmann S. J. Hermannus. De Ecclesia. Tractatus historico-dogmaticus (Theologia fundamentalis). 2 Bände. gr. 8°. Tomus II: **De Ecclesiae Magisterio Conspectus dogmaticus.** (XII u. 308 S.) Freiburg i. Br. 1925, Herder. M. 10.—; geb. in Leinwand M. 11.50.

Garriguet L. Eucharistie et Sacré Coeur. Étude comparative de théologie et d'histoire sur les deux dévotions. Paris VI-e. 1925. P. Téqui, Libraire-Éditeur. Rue Bonaparte 82. Prix: 12 fr. Pag. VII+362. 8°.

Jombart E. Le Mariage. Rappel de quelques notions canoniques et morales. Paris VI-e. 1925. P. Téqui, Libraire-Éditeur. Rue Bonaparte 82. Pag. 80. 12°.

Karge Dr. Paul. Rephaim. Die vorgeschichtliche Kultur Palästinas und Phöniziens. Archäologische und religionsgeschichtliche Studien. Collectanea Hierosolymitana. I. Band. Verlag von Ferdinand Schöningh. Paderborn 1925. Br. G.-M. 30. S. IX+715. 8°.

Landersdorfer Dr. Simon. Die Kultur der Babylonier und Assyrer. Verlag Josef Kösel — Friedrich Pustet. K.-G. München. 1925. Pr. 4 M. S. 242. 8°.

Lechner Dr. Josef. Die Sakramentenlehre des Richard von Mediavilla. Münchener Studien zur historischen Theologie. Heft 5. Verlag Josef Kösel — Friedrich Pustet K. G. München. S. VIII+414. 8°.

Liertz Dr. med. Rhaban. Harmonien und Disharmonien des menschlichen Trieb- und Geisteslebens. 1925. Verlag Josef Kösel — Fr. Pustet K. G. München. Pr. Br. 3.75 M., Halbleinen M. 5. S. 257. 8°.

Meyer Dr. Hans. Geschichte der alten Philosophie. Philosophische Handbibliothek. Verlag Josef Kösel — Friedrich Pustet. K.-G. München. 1925. Br. RM. 11.—, Halbleinen RM. 13. S. IX+500. 8°.

Rosendahl Dr. Friedrich. Aus der Philosophie Lotzes. Ferdinand Schöninghs Sammlung philosophischer Lesestoffe. 5. Bändchen. Paderborn. Preis MK 1 50. S. 104. 12°.

Reinke, D. Dr. med. Dr. phil. Johann. Naturwissenschaft — Weltanschauung — Religion. Bausteine für eine natürliche Grundlegung des Gottesglaubens. Zweite und dritte, verbesserte Auflage. (4.—7. Tausend). 8° (VIII u. 180 S.). Freiburg i. Br. 1925. Herder. Geb. in Leinwand M. 3.50.

Sickenberger Dr. Joseph. Kurzgefasste Einleitung in das Neue Testament. Herders Theologische Grundrisse, Freiburg i. Br. Herder Co. G. m. b. H. 1925. Geb. G.-M. 2. S. XII+148. 12°.

Schoepfer Emilian Prälat Dr. Thomas von Aquin als Bahnbrecher der Wissenschaft. 1925. (204 Seiten). Preis 5 30. S. 3.80 Mark. Verlagsanstalt Tyrolia AG., Innsbruck, Wien, München.

L'Università Cattolica del Sacro Cuore. Milano. Societa editrice „Vita e Pensiero“. Pag. 71. 12°.

II.

Вістник Станиславівської Епархії. 1925. Ч. 1—7.

Віра і Наука. Євангельський релігійно-просвітний часопис. Станиславів, вул. Липова ч. 8. 1925. Рік I. Ч. 1, 2.

Віра та знання. Canada. Toronto, Ontario 48 Petherborough Ave. Fait Knowbedge. Ч. 4, 5, 6, 7—8, 1924. Ч. 9—10.

Вѣра и родина. 1925. Ч. 14—15, 16, 17, 18—19, 20—21.

Душпастьр. Ужгород, вул. Капітульна ч. 3. Ч. 3, 4, 5, 6, 7, 8.

„Епархіяльні Вісти“. U. S. A. Nr. 816 Franklin Street. Philadelphia, Pa 1924. Річник V. Ч. 1, 2, 3.

Львівсько-Архієпархіяльні Відомости. Річник XXXVIII. Рік 1925. Ч.: 1, 2, 3, 4, 5.

Літературно-Науковий Вістник. Річник XXIV. Том 73. 1925. Кн. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

„**Нива**“. Місячник посвячений церковним і суспільним справам. Львів 1925. Ч. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7—8, 9, 10.

Політика. Двотижневий огляд національного життя. Виходить у Львові 10 і 25 кожного місяця. Видає: В. Панейко. Відвіч. редактор: Ю. Мудрак. Адрес: Політика п. с. 87. Рік I. Число 1, 2.

Поступ. Студентський вістник посвячений церковним і суспільним справам. Львів, вул. Домініканська 11/І. Ч. 3—4, 5—6, 7—8.

Правда. 1 серія. Число 2. Голос Катакомб. Число 3. Церков у боротьбі.

Стара Україна.

VI. Зміст. Анна Ярославна — королева Франції (з двома портретами, автографом і гербом). (*Лл. Борщак.*) Українські пам'ятки і традиції у Відні (XIII—XX ст.). І Галицький князь на престолі Австрії. (*Др. І. Нілчук.*) Старий Львів. Церкви: 3. Церква св. Пятниць (зі знімкою). (*В. Карпович.*) Miscellanea etc.

VII—X. Значіння історії українського мистецтва. (*Др. В. Залозецький.*) Відкриття середовічних фресків у Вірменському Соборі у Львові. (*М. Голубець.*) Техніка живопису Вірменського Собору у Львові: Лист до Редакції проф. П. Холодного (Львів) й інж.-архит. В. Пещанського (Львів). Повстання та еволюція форм трехдільного заложення української Церкви XII—XVIII ст. (з 15 плянами). (*В. Січинський.*) Малярство Закарпатської України (XIV—XIX ст.) (з 7 знінками). I. Фрески і стінні розписи. II. Ікони і полотна. (*Др. В. Залозецький.*) Сто літ галицького малярства 1804—1904. (*М. Голубець.*) Miscellanea etc.

Хліборобська Україна. Кн. V. Рік 1924—1925.

Зміст: Подяка У. С. Х. Д. С. Шелет: Микола Міхновський. Помертна згадка (з портретом). Уривок зі „Споминів“ гетьмана Павла Скоропадського. В. Липинський: Листи до Братів-Хліборобів IV. Проф. О. Одарченко: Основи номінальної валюти. Генерал П. Залеський: Завдання розумного і чесного Правительства на Україні. В. Липинський: З приводу статті генерала Залеського. Д. Д—ко: Єлисавета Івановна з Скоропадських Милорадович. Гр. А. Монтрезор: „Дух нації“ і „дух землі“. В. Липинський: Покликання „Варягів“ чи організація хліборобів? З минулого: Домет Оляччин: Два листи Гетьманів Богдана Хмельницького і Івана Виговського до Курфюрста Бранденбургського Фрідріха Вільгельма з (фотографіями листів). Помертні згадки: Адам Рокицький. Некрольог (з портретом). Віжучі вісти.

„Українська школа“. Львів 1925. Рік 1. Том I. Зшиток 1.

Acta IV. conventus Velehradensis anno MCMXXIV Olomucii 1925. Sumptibus Archiepiscopi Olomucensis. Pag. 381. 8°.

Anthropos. 1925. Heft 1, 2.

Inhalt: Dr. D. J. Wölfel: Die Trepanation (III). P. Rivet: Le Mélano-Polynésien et les Australiens en Amérique. Dr. Karl Lang: Ka, Seele und Leib bei den alten Ägyptern. Prof. Dr. K. Th. Preuss: Forschungsreise zu den Kágaba-Indianern usw. Rev. Father J. Staal: The Dusuns of North Borneo (ill.). Dr. A. Dirr: Der kaukasische Wild-und Jagdgott. Maurice Vanoverbergh: Negrites of Northern Luzon (ill.) (Karte). Rev. Père Fridolin Bosch: Le Culte

des anéêtres chez les Banyangwezi (ill.). *Albert Drexel*: Gliederung der afrikanischen Sprachen. *R. P. Dr. R. Verbrugge*: La vie des pionniers chinois en Mongolie etc. (ill.) *Herbert König*: Der Rechtsbruch und sein Ausgleich bei den Eskimo (Karte). *P. W. Schmidt, S. V. D.*: Prof. Dr. Th. Koch. — Grünberg †. *Analecta* etc.

Heft 3, 4. *Morice Vanoverbergh*: Negritos of Northern Luzon (ill.). *Albert Drexel*: Gliederung der afrikanischen Sprachen. *Prof. Dr. K. Th. Freuss*: Forschungsreise zu den Kágaba-Indianern usw. *P. J.-B. Degeorge*: Legendes des Thay, Annam. *Oswald Menghin*: Die Tumbakultur am unteren Kongo und der westafrikanische Kulturkreis (ill.). *Rev. W. Wagner*: The Zulu Notion of God. *Dr. Hermann Trimborn*: Der Kollektivismus der Inkas in Peru. *P. F. Stegmüller S. D. S.*: Pfeilschiessen und Jagdgebraüche der Khasi (ill.). *R. P. Kok S. M. M.*: Quelques notices ethnographiques sur les Indiens du Rio Papuri (Karte). *W. Ahlbrinck C. S. S. R.*: Over de vlechtmethoden gebruikelijk bij de Kalina (Suriname) (ill.). *Dr. Otto Spiess*: Esman und Zejdschan. *Univ.-Prof. Dr. E. Grosse*: Völker und Kulturen. *P. Schumacher*: Die Expedition P. Schumacher's von den Weissen Vätern zu den Kivu-Pygmäen usw. (ill.). *P. Martin Gesinde, S. V. D.*: Th. Koch-Grünberg und sein Lebenswerk (Porträt). *P. W. Schmidt S. V. D.*: Die Forschungsexpedition von P. P. Schebesta, S. V. D., in 1924—1925. (ill.) (Karte). *Analecta* etc.

Biblica. Fasc. 2.

J. M. Bover: La enseñanza de la S. Escritura en el „Ratio studiorum“ de la Compañía de Jesús y en los documentos pontificios. II. *K. Smoroński*: „Et spiritus Dei ferebatur super aquas“. Inquisitio historico-exegetica in interpretationem textus Gen. I. 2-e. I. *J. B. Schaumberger*: Die angeblichen mosaïschen Inschriften vom Sinai II. *M. A. Vanden Ouderwijn*: L'expression „Fils des Prophètes“ et ses analogies. *F. Zorell*: Zu Amos 1, 3, 6 usw. *P. Joüon*: Deux images relatives aux os en Hébreu biblique. *Id.*: Crainte et peur en Hébreu biblique. *K. Pink*: Die pseudo-paulinischen Briefe II. *A. Merk*: Origenes und der Kanon des Alten Testaments. *E. F. Sutcliffe*: Some Footnotes to the Fathers. *A. Vaccari*: Di Gobelino Laridio, ottimo editore della Volgata. Recensiones etc.

Bogoslovska Smotra. Broj II—III.

Emil Springer S. J.: Quid dicat ratio humana de Communionis necessitate. *Dr. A. Gahs*: Religija prakulture. *Prof. Dr. S. Zimmermann*: De problematum noëticorum positione et solutione. *Dr. J. Franciškovič*: Novljanski misal. *Dr. O. T. Haparin*: Epikleša s povjesnog i teološkog gledišta. *Dr. I. Šimrak*: De relationibus Sanctae Romanae Sedis Apostolicae et Slavorum Meridionalium saeculo septimo decimo et decimo octavo. *Vj. Klaič*: Kanonik Ivan Znika. *Analecta* etc.

Civiltà Cattolica. Nr. 1799—1808.

Divus Thomas. Heft 2.

Thomas von Aquin oder Max Scheler. Individuum und Gemeinschaft. (*P. Mag. Anton Rohner O. P.*) Von der Subjektbezogenheit des Gegenstandes unserer Erkenntnis. (*Dr. P. Petrus Wintrath O. S. B.*) Das aktive und das kontemplative Leben nach der Lehre des hl. Thomas von Aquin. (*P. Lect. Laurentius Siemer O. P.*) Zamboni, Kant et S. Thomas. (*P. Angelus M. Protta O. P.*) Kurze Mitteilungen über ungedruckte englische Thomisten des 13. Jahrhunderts. (*Prälat Dr. Martin Grabmann*).

Heft 3. Das Wesen des Thomismus. (Fortsetzung). „Harmonie von Verstand und Wille“. (*P. Mag. Gallus M. Manser O. P.*) Thomas von Aquin oder Max Scheler. Individuum und Gemeinschaft. (Fortsetzung). (*P. Mag. A. Rohner O. P.*) Von der Subjektbezogenheit des Gegenstandes unserer Erkenntnis. (Schluss.). (*Dr. P. P. Wintrath O. S. B.*) Züge zum Christusbilde beim hl. Thomas von Aquin. (Fortsetzung.). (*P. Dr. M. Hallfel*). Der Katholizismus nach F. Heiler. (*P. Mag. R. M. Schultes O. P.*) Die Entwicklung der Stufler-Kontroverse. (*P. Mag. R. M. Schultes O. P.*) Literarische Besprechungen.

Divus Thomas, commentarium de philosophia et theologia.

Placentiae in collegio Alberoniano directio. A. XXVIII. Nr.: 1—2. 1925.

Summarium. *M. D. Chemu, O. P.*: „Authentica“ et „Magistralia“. Deux lieux théologiques aux XXII—XIII siècles. *Raff. Petrone, C. M.*: L' ipotesi scientifica del discontinuo e la metafisica. *Raph. Petrone, C. M.*: Exegesis theologica circa quemdam textum S. Thomae (I-a, II-a, q. IX, a. 6 ad 3-um). *G. Galà Ulloa, O. P.*: Intorno alla „Gnoseologia dell' Atto come fondamento della filosofia dell' Essere“ del Professor Zamboni. *A. M. Pirotta, O. P.*: Nota Psychologiae Rationalis. (De Unione immediata animae rationalis, ut talis, cum corpore.) *A. Marina, R. Petrone, C. M.*: In caput superius. *M. Cordovani, O. P.*: Soggettività e immanenza nel „Sistema di Logica come teoria del conoscere“. *Ephemeridum Summarium etc.*

Nr. 3. *M. Sales, O. P.*: De mediatione universali B. Virginis Mariae in distributione gratiae. *E. Hugon, O. P.*: Celeberrima Controversia de Materia et Forma Sacramenti Ordinis iuxta recentissima studia. *G. Sestili*: S. Thomasso d'Aquino e la filosofia italica. *A. M. Pirotta, O. P.*: De dualismo transcendentali in Philosophia S. Thomae. *P. Castagnoli, C. M.*: Contributo alla storia dell' ambiente theologico nel sec. XI. Bonizone Vescovo di Sutri e di Piacenza. *A. Stoelen, O. S. B.*: Julien d' Halicarnasse. *Ephemeridum Summarium etc.*

Ephemerides liturgicae.

Nr.: 5. Epistola SS. D. N. Pii XI. ad R. D. Franciscum X. Verdier. Sup. Gen. Congr. Missionis. *I. Martorana*: Ad Congregationem Presbyterorum Missionis. Ode. Sacra Rituum Congregatio: Dubium de osculanda Episcopi manu seu annulo ante Communionem. *C. Callewaert*: De distributione psalmodum in Breviario. *C. S.*: De Oratione Dominica in Missae Sacrificio et Officio Canonico recitanda. *P. Poggi*: De primitiva Synaxi christiana. Notae et discussiones.

Nr.: 6. Sacra Rituum Congregatio: Decretum novam Ritualis Romani editionem approbans. *I. Schuster*: De precis ecclesiasticae prima origine. *P. Poggi*: De epiclesi in Liturgia Romana. *C. S.*: De Alleluia et praxi in antiquissimis Liturgiis. Notae et discussiones.

Nr.: 7. *C. S.*: De baculo pastorali. Notae et discussiones.

Nr.: 8. *C. S.*: De genuflexione. Acta Academiae Liturg. Romanae. — Questio proposita. *Academicus*: De ordine sepeliendi parvulos. *P. Battistini*: De nova Ritualis Romani editione Vaticana (continuatio). *A. P.*: Ionnes „Archicantor S. Petri“ et „Ordo Romanus“ ab eo concinnatus. Consultationes.

L' Europa Orientale.

Nr. 5. *Franz Zsigmond*: Maurizio Jókai. *Maurizio Jókai*: Breviario. Brevi racconti. *Umberto Toschi*: Il commercio estero dell' Ungheria nel 1924. Rassegna Politica — Situazione dell' Europa orientale al 1-o maggio 1925 (*A. G.*).

Nr. 6. *A. Palmieri*: Tichon e il patriarcato russo. Documenti: Il testamento di Tichon. *G. Maver*: Un poeta romantico cecoslovacco K. H. Macha. *G. Marcocchia*: La più recente produzione letteraria di M. Begovic. Rassegna Politica etc.

Nr. 7. *A. Palmieri*: Santorre di Santarosa, la Grecia e l' Italia. *G. Maver*: Un poeta romantico cecoslovacco K. H. Macha. Rassegna Politica etc.

Nr. 8. *A. Palmieri*: La Pomerania polacca. *V. Scebedev*: La riforma agraria in Lituania. Rassegna Politica etc.

Eucharistischer Völkerbund. Nr. 5—12.

Franziskanische Studien. 1925. Nr.: 1—2. Festnummer zur dreihundertjahrfeier der bayrischen Reformatenprovinz 1625—1925.

P. Dr. D. Stöckerl O. F. M.: Die bayrische Franziskanerprovinz. Ein Gang durch die Jahrhunderte. *P. Dr. Th. Kogler O. F. M.*: Das Studium in der bayrischen Reformatenprovinz bis 1800. *P. Dr. Erh. Schlund O. F. M.*: Die wissenschaftlichen Studien in der neuerrichteten bayrischen Franziskanerprovinz. *Prälat Dr. M. Hartig*: Die Franziskaner und der deutsche Kirchen

bau. P. Dr. *J. Stöckerl O. F. M.*: Religiöses Leben und Seelsorge in der bayrischen Reformatenprovinz bis zur Säkularisation. P. Dr. *H. Dausend O. F. M.*: Die Liturgie in der bayrischen Franziskanerprovinz seit ihrem Anschluss an die Reformaten. P. *B. Lins O. F. M.*: Die Missionare aus der bayrischen Provinz. P. Dr. *Ot. Keischer O. F. M.*: Die Ordensseminarien (Collegia Seraphica) der bayrischen Provinz. P. Dr. *P. Minges O. F. M.*: P. P. von Hötzl O. F. M. Bischof von Augsburg (1836 bis 1902).

Nr. 3. P. *M. Bäuerle O. M. Cap.*: Lehre des hl. Bonaventura über das Gnadenvollmass der Gottesmutter. Dr. *J. Klein*: Pfarrer in Rottenbauer, Der Glaube nach der Lehre des Johannes Duns Skotus. P. *P. Baptist Ziegler O. M. Cap.*: Das Kapuzinerhospiz in Wurmlingen. P. Dr. *L. Lemmens O. F. M.*: Die Geschichte der Franziskanermissionen in der Vatikanischen Ausstellung. Kleinere Beiträge. Besprechungen.

„Gregorianum“. Fasc. 2.

Articuli: X. *Le Bachelet*: Le Bienheureux Robert Bellarmin et les Ordres religieux. III. Bellarmin et les Ordres Mendians. P. *Schepens*: Num S. Augustinus patrocinatur evolutionismo? F. *Pelster*: Zur Datierung der Quaestio disputata. De spiritualibus creaturis. P. *Hoenen*: Utrum propter recentiora experimenta in crystallis admittenda sit vera discontinuitas. Notae et disceptationes etc.

Fasc. 3. *O. Braunsberger*: Sanctus Petrus Canisius Doctor Ecclesiae. *J. Lebreton*: La Théologie de la Trinité chez saint Clement de Rome. *O. Faller*: Griechische Vergottung und christliche Vergöttlichung. (De Graecorum et Christianorum Deificatione.) Notae et disceptationes etc.

Katolički list. Zagreb, Kaptol 27. 1925. Nr. 26—41.

Nederlandsche katholicke Stemmen. 1924. Nr. 11, 12. 1925. Nr. 1—9.

Nouvelle Revue Theologique. Nr. 4—10. 1925. Nr. 1—4.

Nova Revija. Br. 2.

Crnica: Kulturno značenje 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva. — Le 1-er millenaire du royaume de Croatie, considéré du point de vue national, religieux et intellectuel. *Eterović*: Fra Filip Grabovac. Njegov život, rad i stradanje. P. Philippe Grabovac O. F. M. Sa vie, son action et ses souffrances. *Mantuani Dr. J.*: Glazbeniki iz Reda sv. Frančiska. — Les musiciens dans l'Ordre de St. François. *Grabić*: Prosvjetna politika naše države. — La politique scolaire du jeune Etat Yougoslave. *Butni — Tomić*: Krvave osnove ili Protokoli sionskih mudraca. — Les Protocoles des Sages de Sion. *Ohujć O. Dr. J.*: Prilozi poznavanju kvaternoga doba sinjske okolice. — Une contribution pour l'étude de l'ère quaternaire des environs de Sinj.

Broj 3. Dr. *Petrov*: Moderni konvertiti. — Les convertis modernes. Dr. *Eterović*: Fra Filip Grabovac. II. dio. Objelodanjenje „Cvita“. — P. Ph. Grabovac. II. Publication du „Czvit“. Tendances et esprit de cet ouvrage. Dr. *J. Mantuani*: Glazbeniki iz Reda sv. Frančiska. — Les musiciens l'Ordre de S. François. Dr. *O. O. Knezović*: Liberalna hajka na Svetu Godinu. — Nos Francs-Maçons et l'Année Jubilaire. *Butni — Tomić*: Krvave Osnove ili Protokoli sionskih mudraca. — Les Protocoles des Sages de Sion. Kulturni pogledi etc.

Orientalia Christiana.

Nr. 14. *Michel d'Herbigny* S. J.: L'aide Pontificale aux enfants affamés de Russie.

Nr. 15. *M. d'Herbigny* S. J.: Après la mort du Patriarche Tykhon: — Les patriarchats de Constantinople et de Moscou: — Projets anglo-orthodoxes de concile oecuménique: — Grecs et Russes en Europe et en Amérique.

Nr. 16. *J. Schweigl* S. J.: Soviet-Familie. *M. d'Herbigny* S. J.: Géographie des Soviets. *P.-M. de Belloy* S. J.: L'invasion bolchévitse en Asie. *G. Hofmann* S. J.: Orientalische Kirchengeschichte. (Neuste Bände). Recensions etc.

Nr. 17. *Michel d'Herbigny* S. J.: Pour l'unité chrétienne. Croire en Jésus Christ.

Nr. 18. La législation Soviétique contre la religion. Traduction des documents officiels du Commissariat du peuple à la justice.

Przegląd Bibliograficzny, dwutygod. pośw. zobraż. ruchu wydawniczego w Polsce i za granicą. Redakcja: Warszawa, Aleje Ujazdowskie 30. Admin.: Warszawa, ul. Zgoda 12. Rok XI. 1925. Nr. 5—19.

Przegląd homiletyczny. Nr. 3.

Twórczość kaznodz. O. Pawła Segneri'ego (*ks. I. Bobicz*). Kazania obrazowe (*ks. W. Kosiński*). Kaznodziejstwo a pedagogika (*ks. E. G.*). Filozoficzne wykształcenie kaznodziei (*ks. I. B.*). Żywy kaznodzieja. Z serca do serca (*ks. J. D.*). O skuteczności kazań. Materjały i szkice etc.

Przegląd teologiczny. Nr. 2.

Ks. K. Wais: Teorja piękna w scholastyce. *Ks. Wł. Hozakowski*: Marja Magdalena w ewangeliach. *Ks. K. Mazurkiewicz*: Najstarszy katolicki katechyzm polski. *Ks. A. Klaweck*: Napis z imieniem „Jesus”. Recenzje.

Nr. 3. *Ks. J. Noryskiewicz*: Sekularyzacja klasztorów w Wielkopolsce przez rząd pruski. *Ks. Wł. Hozakowski*: Marja Magdalena w ewangeliach. *Ks. K. Tomczak*: Zagadnienia filozoficzne u Tertuljana. Recenzje.

Revue d' Histoire et de Philosophie religieuses. Nr. 3.

E. De Faye: Alexandre d'Abonotique a-t-il été un charlatan ou un fondateur de religion? *J. Pommier*: Renan et Strasbourg. (Documents inédits, suite). *G. Richard*: Sociologie religieuse et morale sociologique. La théorie solidariste de l'obligation. Études critiques. *G. Baldensperger*: Le fils de l'Homme. *E. Ehrhardt*: Culture et éthique. Revue des Livres etc.

Revue de sciences philosophiques et théologiques. Nr. 3.

M. B. Schwalm O. P.: Les dépendances essentielles de la conscience. *R. M. Schultes* O. P.: Eclaircissements sur l'évolution du dogme. *J. Wébert* O. P.: Le rôle de l'opposition en métaphysique. Bulletins etc.

Schönere Zukunft. Kulturelle Wochenschrift mit ständiger Weltrundschau. Herausgeber: Dr. Joseph Eberle. Redaktion: Wien, XIX. Nusswaldgasse 14. I. Jahrg. Nr. 1, 2, 3, 4.

Stoudion. Nr. 3.

Lettre de Son Éminence le Cardinal Secrétaire d'Etat de Sa Sainteté a la Direction du „Stoudion“. Atti della Santa Sede. — Lettera di S. S. Pio XI. all' E. mo Cardinale Secretario della S. C. pro Ecclesia Orientali. Les souvenirs du Concile de Nicée dans les Eglises byzantines. *Cirillo Korolevskij*. Documents. Lettre de S. E. le Cardinal D. J. Mercier à son clergé à l'occasion des „Conversations de Malines“. — II. Notizie.

Nr. 4. Questions pratiques. — L'administration du Sacrement de Pénitence dans le rite byzantin (suite). — *Cirillo Korolevskij*. La questione del transito momentaneo dei missionari latini al rito bizantino sotto il pontificato di Clemente XI. (Continuazione e fine). *Enrico Benedetti*. Quelques réflexions au sujet d'une synthèse de la doctrine orthodoxe sur l'organisation de l'Eglise. — *Dom Freullen Mercenier*, moine bénédictin de l'abbaye de Maredsous (Belgique). Notizie. Recensionen.

Theologische Quartalschrift. Nr. 1—2.

Riessler: Das Testament Abrahams. *Geiselmann*: Kritische Beiträge zur frühmittelalterlichen Eucharistielehre. *Lösch*: J. A. Möhler im Jahre 1834/35. *Hoh*: Sünde und Sündentilgung. *Stohr*: Die Hauptrichtungen der spekulativen Trinitätslehre. Besprechungen.

Theologisch-praktische Quartalschrift. 3. Heft.

Pessimismus. Von *Otto Cohausz* S. J.: Zeit und Zeichen des Weltendes. Von *Pr. Dr. Max Heimbacher*. Aus der inneren Mission einer Grosstadtgemeinde. Von *Domvicar Dr. C. Dubovy*. Johannes vom Kreuz und die Neben-

erscheinung der Mystik. Von *Pfarrer K. Hock*. Ein modernes grosses Missions- und Predigtwerk. Von *P. Fr. Mair*. Welches Bild erhalten wir aus St. Augustinus Johannestraktaten von dem Redner und seiner Zuhörschaft? Von *Religionslehrer Dr. theol. H. Roles*. Spendung der heil. Sakramente an Kranke und Sterbende. Von *P. B. von Acken S. J.* Über die Definierbarkeit der Lehre von der leiblichen Himmelfahrt Mariä. Von *P. P. Minges O. F. M.* Der Portiunkula-Ablass. Von *P. Dr. K. Neuner O. C.* Pastoral-Fälle.

Heft 4. Hemmungen, Von *Otto Cohausz S. J.* Aus der inneren Mission einer Grosstadtgemeinde. Von *Domvikar Dr. E. Dubowy*. Spendung der hl. Sakramente am Kranke und Sterbende. Von *P. B. von Acken S. J.* Johannes vom Kreuz und die Nebenerscheinung der Mystik. Von *Pfarrer K. Hock*. Freiwirtschaft. Von *O. v. Nell-Breuning*. Zu den kirchlichen Reformbestrebungen im 15. Jahrhundert. Von *Oberstudienrat Dr. Fr. X. Zacher*. Gott und Götter in den Psalmen. Von *K. H. Kaupel*. Zeitdauer der biblischen Urgeschichte. Von *Dr. K. Fruhstorfer*. Das heidnische Roskultwesen und seine Verchristlichung durch die römische Kirche. Von *Dr. theol. R. Hindringer*. Der physikalische Mediumismus. Von *P. R. Brühl. C. Ss. R.* Pastoral-Fälle. Mitteilungen etc.

Theologie und Glaube. Nr. 3.

Dr. B. Bertmann: Über neuste Christusliteratur. *Dr. N. Peters*: Zu H. Grimmes Entzifferung der althebräischen Inschriften von Sinai. *Dr. Bede Kleinschmidt O. F. M.*: Die kleinen Tagzeiten der Muttergottes. *Dr. J. Chr. Gspann*: Cunctas haereses sola interemisti. *Dr. M. Wackernagel*: Kirchliche Kunstfragen. *L. Richen*: Die Reihenfolge der Ereignisse zwischen Aufstehung und Himmelfahrt Jesu Christi und die Harmonie der vier Evangelien. *Dr. Th. Paffra'h O. F. M.*: Der Fluchpsalm 109. *Franz. X. Fischer*: Zur Benützung der Naturwissenschaften in der Dogmatik. *Dr. J. Ch. Schulte O. M. Cap.*: Mehr Geistesarbeit! *P. Szczygiel M. S. C.*: Zur Parusierede Mt. 24. *D. Breitenstein O. F. M.*: Zum 75 jährigen Jubiläum des Bonifatiusvereins. *Dr. J. Slaby*: Zur Geschichte des ägyptischen Joseph. *Fr. Schinzinger*: Zwei Jahre Fortbildungsschule. Kleine Beiträge etc.

Nr. 4. *Dr. E. Schneider*: Die deutschen Diözesansynoden seit dem Inkrafttreten des Codex juris canonici. *Dr. L. Göller*: Das Konzil von Nizäa. *Dr. B. Bertmann*: Vom Östlichen Christentum. *Th. Tensunderm*: Pius XI. und der Osten. *Dr. J. Ch. Schulte O. M. Cap.*: Des Priesters Glaubensleben. *Dr. Fr. Bauer*: Die Heilige Schrift bei den Mönchen des christl. Altertums. *Dr. J. Honnef*: Die Familie in der Grosstadt. Ihre Gefährdung. — Ihre Sicherung. *Dr. A. Braekling*: Das Arbeitsfeld der Elisabethvereine. Kleine Beiträge etc.

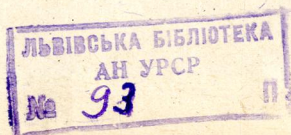
Tijdschrift voor Liturgie. Abdij Affligem, te Hegelgem (Belgie). Nr. 2, 3, 4.

L'Union des Eglises. Réd.: 5 rue Bayard, Paris VIII. Nr. 13, 14.

Ut unum sint. Les questions liturgiques et paroissiales. Réd.: Abbaye du mont César. Louvain. Nr. 4.

Печатается за дозволом гр.-кат.
Митр. Ординаріату у Львові.

Редакцію веде: о. Др. Й. Сліпий.
Red. curam gerens: Dr. Jos. Slipuj.

В адміністрації „Богословії“

Львів, Коперника 36

можна набути:

[In administratione „Bohoslovia“ (Léopol, Copernik 36)
veneunt libri:]

Богословія т. I. (Bohoslovia vol. I.)	2 Dol. a. (12 зол.)
„ т. II. („ vol. II.)	2 „ „ „
„ т. III. („ vol. III.)	2 „ „ „

Видання „Богословії“ (Ed. „Bohoslovia“):

1. *Dr. Jos. Slipuj*: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda p. IV + 29. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
2. о. *Др. Г. Костельник*: Границі вселенної. (Dr. G. Kostelnik: De finibus universi) ст. 61. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
3. *Dr. A. Landgraf*: Partes animae norma gravitatis pescati p. 54. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
4. о. *Др. Й. Сліпий*: Св. Тома з Аквіну і схоластика ст. 76. 8° (Dr. Jos. Slipuj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica) — 1/2 Dol. (3 зол.).

Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum):

- Т. I. vol. Св. свщ. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncsevyc) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею зібрав о. др. Й. Сліпий... ст. 261 8°. ціна 2 Dol. (14 зол.).
- Т. II. *Dr. Jos. Slipuj*: De principio spirationis in SS. Trinitate p. VIII + 120. 8° — 1 Dol. (7 зол.).

- о. *Йосиф Сліпий*: Богословське Наукове Товариство і його статuti ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ст. а.).
-
-

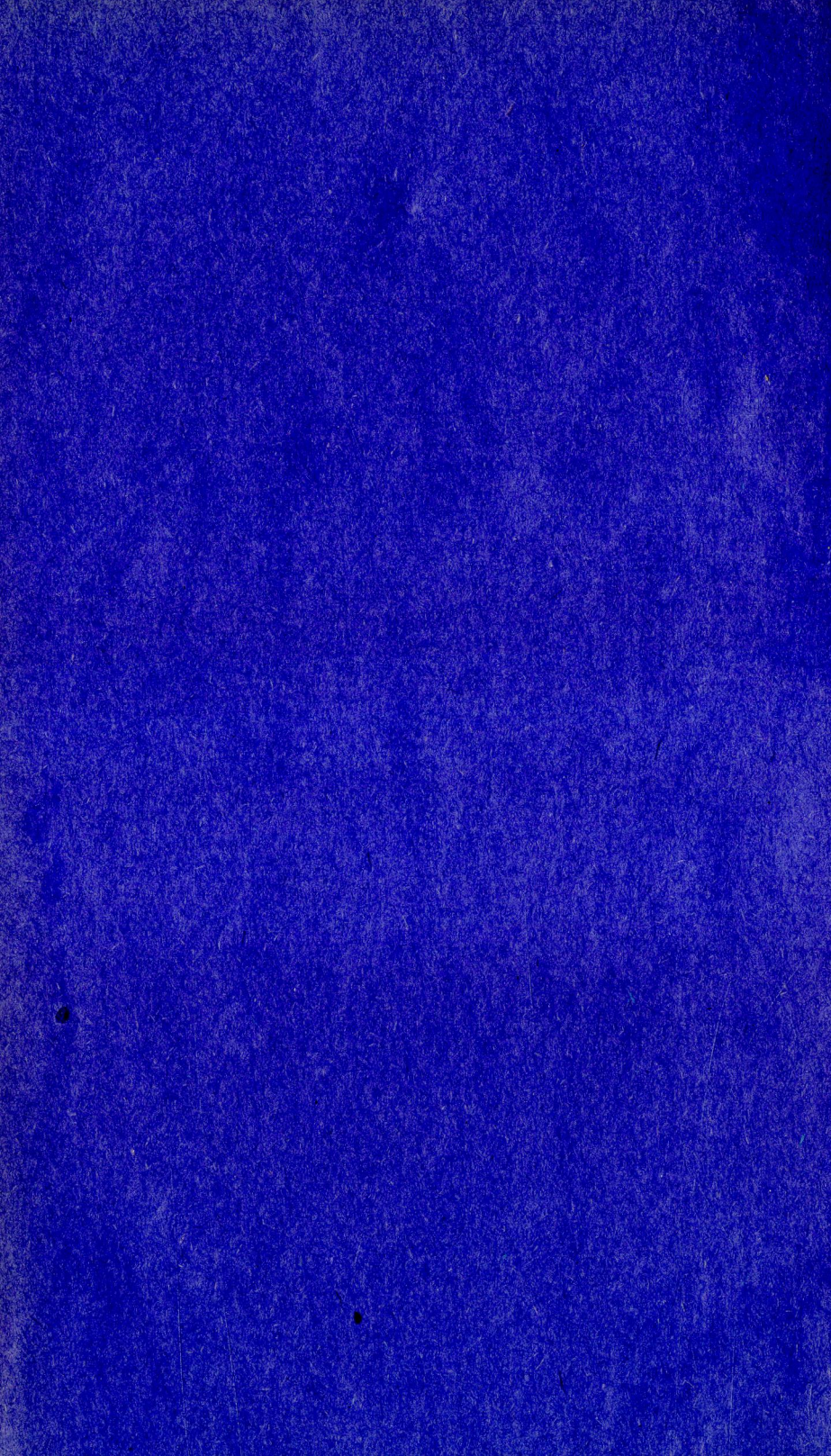
Із сею книжкою розсилаємо всім П. Т. Передплатникам складанки зі зазначенням довжної суми і прохаємо як найскорійше вирівнати свої залежності. Слідуючі книжки (кн. 1—2, 1926) появляться з початком сл. р. в січні і будуть присвячені в цілости нашому Митроп. Андреєви ґр. Шептицькому, його життю і діяльності з нагоди 25 літн. ювілею його Митрополитства. В книжках буде поміщено при бл. 20 дуже цікавих світл. знімоч.

Ювілейну книжку вишлемо безумовно тільки тим П. Т. Передплатникам, що заплатять усі свої довги, а довжників змусимо иншою дорогою до сплати.

Адміністрація.

Чи Ви вже стали членом Богословського Наукового Товариства? - - -
Річна вкладка виносить 2 дол. ам. (12 зол.), вписове 40 цт. ам. (3 зол.)
Зголошення приймає секретар Т-ва
- - - - Львів, Коперника 3б. - - - -

0093
87 0,60

ИП-22.684

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.
III ~~1925~~ / 1925

30985
30985